

УРАТЫ ТАЛААН

УМСУЛЇАНА



Землетрес





*Күндүтүк ахтар, саныр абабыт, эһэбит, хос эһэбит  
Слепцов Прокопий Егорович  
сырдык кэриэһигэр ананар.*

**Сахам дьоно!**

*«Сахам сирэ, дойдум-сирим уратылаах  
култуурата, ырыата-тойуга, сайдарыгар  
мин бары кыахын, өйбүн-санаабын биэрдим.  
Кэлэр кэнчээри ыччат салгыаба диэн эрэнэбин.*

**Проконий Егорович Слепцов**



# **Ураты талаан умсулбана**



УДК 7.077  
ББК 85.77  
У 68

*Хомуйан онгордо Черемкина Екатерина Прокопьевна*

*Бэчээккэ бэлэмнээтэ Никитина С.Л.  
Таҥан онгордо Заровняева А.С.*

У 68            **Ураты талаан умсулбана / [хомуйан онгордо Черемкина Е.П.]. - Белай Гора: «Хотугу кыым» хаһыат редакцията, 2014. - 221 с.**

Кинигэбэ айылбагтан айдарыылаах норуот талааннааҕа - хоһоонньут, ырыа айааччы, ырыаһыт, хомусчут, тойуксут, алгысчыт, артыыс, муусукаһыт, үнкүүһүт, фольклорист, саха мусукаалынай инструменнарын онгорор маастар П.Е.Слепцов туһунан кэпсэнэр.

УДК 7.077  
ББК 85.77  
У 68

## КИИРИИ ТЫЛ

### АЙЫЛҖАТТАН АЙДАРЫЫЛААХ АБЫЙ ТАЛБА ТАЛААНА

*Василий Васильевич Илларионов,  
филологической наука доктор,  
профессор, СР наукаларын  
үтүөлээх деятель,  
РФ үрдүк үөрэхтээһинин  
бачуоттаах үлэһитэ*



Хомойуох иһин, Абый ааттаабын Прокопий Егорович Слепцову кытта чугастык, эн-мин дэһэн, алтыспатах эбиппин. Ол да буоллар аспирантураба үөрэнэр сылларбар Прокопий Егорович норуот айымньытын фестивалларыгар ойуун кыырытытын толорорун, айбыт ырыаларын байаанна добуһуоллаан, араадыйаба ыллыырын, телевидение биэриилэригэр кыттарын, норуот талааннаахтарын кэрэхсиир киһи сизэринэн, дуоһуяа истибиппин, сөбө-махтайа көрбүппүн өйдөөн хаалбыппын.

Прокопий Егорович тас көрүнүнэн, тутта-хапта сылдыарынан, уот-таах сытыы харахтарынан, бааһынайдыны кэрэ сэбэрэтинэн киһи харабар бырабыллара.

Мин кинини кытта «илэ билсиһиим» былырыын, олунньу ыйга, ыраах Америкаба, Бостон куоракка, аан дойдуга аатырар Гарвардаабы университет библиотекатын аудиовизуальной фонотекатын студиятыгар буолбута. Саха сириттэн төрүттээх музыка-

вед, искусствоведение доктора Э.Е. Алексеев үйэтин тухары хомуйбут, магнитофонна устубут суруйууларын, видеожа устууларын барытын Гарвардаагы университет архыыбыгар туттарбыта. Биһиги, радиофизик, олонхо информационай систематын программатын онорбут С.Е. Васильевтыын, Э.Е. Алексеев архыыпка туттарбыт матырыаалларын сахалыы тизкистэрин бэрээдэктээһингэ үлэлэспипит. Онно Прокопий Егорович толорууларын, музыкальнай инструменнары хайдах онорорун, ойууннааһын туһунан Эдуард Ефимовичка кэпсээбитин эт кулгаахпытынан истибипит, уу харахпытынан көрбүппүт.

Э.Е. Алексеев ССРС композитордарын Союһун музыкальнай фольклорга хамыһыйатын бэрэссэдээтэлинэн үлэлиир сылларыгар айылбаттан айдарыылаах Абый талба талаанын кытта айымныылаахтык үлэлээбит. Кини 1978 с. Мэнэ Хангаласка тэриллэн ытыллыбыт фольклор семинарыгар кыттытыын, дойдутугар, дыэтигэр-уотугар музыкальнай инструменнары хайдах онорорун кэпсээнин, 1977 с. Москвага ынгырыллан, атын норуот ырыаһыттарын кытта ыллаабытын-туойбутун магнитофонна даҕаны, видеожа да устубутун көрдөрбүтэ. Мин Эдуард Ефимович лекциятын пааспардааһынга үлэлэспитим. Онно Прокопий Егорович «Тугутчаан», «Сэкэрэтээр Маарыйа», «Сүбэлиэххит буолаарай?», «Үөрбүччэ ыллаатым» ырыалара, ойуун тойугун толоруулар онтон да атыттар бааллара. Прокопий Егорович ойуун дүнүрүн хайдах онорбутун, маһын өр көрдөөн булбутун, тириитин этигэн буоллун диэн хайдах танаастаабытын, хатарбытын, муостара туох суолталаахтарын сиһилии кэпсээбит. Прокопий Егорович кэпсээниттэн кини саха музыкальнай культуратын Абый ааттаахтарыттан инэриммитин уонна ону сагаан туһанарын киһи итэҕэйэр. Кинини кытта чугастык алтыспыт А.И. Чахов, Н.С. Толбонова, Э.Е. Алексеев ахталларынан, ойууннааһын кистэлэннэрин балачча билэр эрээри, сэбиэскэй кэм буолан, айылбаттан бэриллибит талаанын кыайан сайыннарбатах. Ол оннугар талаана батарбакка, музыкальнай инструменнары онорууга балачча таһаарыылаахтык үлэлээбит. Ол курдук Прокопий Егорович «Ый Куо», «Аарыктаах күпсүүр», «Дьахтар ымыыта», атаара уонна хомус курдук музыкальнай инструменнары онорон, саха национальной оркестрын тэрийиигэ кыттыспыт. Бу кэмгэ саха музыкальнай национальной инструменнарын оноруунан дьяныһан дьярыктаммыт И.Д. Избеков, А. Мохначевская (Горнай), П. Семенов (Үөһэ Бүлүү) курдук маастардары кытта хоту дойду хоннобуттан П.Е. Слепцов тэннэ үлэлэспит. Республикагаагы норуот айымныытын методиһа А.И. Чахов кинилэр айымныылаах үлэлэрин мэлдьи көбүлүүрү.

П.Е. Слепцов хоту дойду хоннобор, ыраах Абыйга төрөөбүтэ. Оскуолага хойутаан кирибит, ааҕар-суруйар буолбут. Өссө ликбезка учууталлаан, бэйэтигэр лаппа аҕа саастаах улахан дьону ааҕарга, суруйарга үөрөппит. Эдэр киһи сизринэн, сэбиэскэй былаас дьяһалларын эрчимнээхтик ылсыбыт. Холкуоска кирибит, сопхуоска үлэлээбит, байанайдаах булчут буолбут, техникага сыстаҕас эбит, от оҕустарбыт. Абыйга маннайгы мотуорка киниэхэ баар буолбут, механик көмөлөһөөччүтүнэн

да сылдыбыт. Кирпииччэнэн оһоҕу тутар эбит. Тимиринэн сатаан туттар буолан, балааккаҕа туттуллар маннайгы тимир оһоҕу кини онорбут. Прокопий Егорович уус идэтэ кэлин хомуһу, национальной инструменнары оноруунан дьарыктанарыгар олук охсубута чэхчы.

П.Е. Слепцов оҕо эрдэбиттэн норуот тылынан айымньытын кэрэхсии улааппыт. Кини биһиктээх эрдэбиттэн хотугу улуустарга киэнник тарбаммыт муоралыы тойугу истибит. Бэйэтэ да ахтарынан, үөлээннээхтэрэ, алтыспыт дьоно да кэпсииллэринэн, ийэтэ Настаа үчүгэйдик ыллыра, туойара, хомуска оонньуура.

Биллиилээх фольклорист, филологической наука кандидата Г.М. Васильев сэрии сылларыгар Абыйга учууталлаабыта уонна ТЛИ институтун штаты таһынан научнай корреспонденынан үлэлээн, Абый фольклорун хомуйбут матырыйааллара бааллар. Кини Абый талааннаах дьонноруттан К.И. Чирков, Г.Ф. Никулин, Н.Н. Ильяхов уо.д.а. олонхолорун, остуоруйаларын, сэхэннэрин, кэпсээннэрин суруйбута баар. Прокопий Егорович кинилэр толорууларын истэн, элбэҕи иһигэр ингэриммитэ чуолкай.

Ол эрэри кини сана кэм киһитэ буолан, талба талаанын дьибэ-уокка, көмүлүөк оһох иннигэр буолбакка, уус-уран самодеятельность кэнсиэрдэригэр, сыанаҕа таһаарбыта. Бэрт эдэриттэн музыкаҕа сыстыбыт. Абыйдар ахталларынан, борохуот мотуруоһа хормуоскаҕа оонньуурун улаханлык сэргээн, таттаран истибит, абылаппыт, сатаан нууччалыы санаатын тоҕо-хоро эпэтэр да, илиитинэн-атаҕынан быһаарсан, хормуосканы балыкка, дьуухалаҕа атастаһан ылбыт, итиэннэ бэйэтэ, ким да анаан үөрэппэтэҕин үрдүнэн, талба талаанынан хормуоскаҕа оонньуурга үөрэммит. Уус-уран самодеятельность концерттарыгар матыыптаах ырыалары доҕуһуоллуур баянист бэрдэ буолбут. Дьэ, талаан диэн бу буоллаҕа! Айылҕаттан айдарыылаах, ис иһиттэн эттэриилээх буолан, Прокопий Егорович сана кэм ырыатыгар-тойугар сыһыаннааҕа диэн сэрэйиэххэ сөп.


Ол эрэри норуот талааннааҕа, төһө да аныгы кэм сиэринэн ыллаан-туойан сырыттар, норуот дорҕооннорун, өбүгэтин үгэһин чугастык ылынара. Ол туһунан А.И. Чахов ахтан аһарбыт. Кини этэринэн, П.А. Ойуунускай «Кыһыл ойуунун» толороругар өйө-санаата өһүллэр, хаайтарбыт тыына-быара аһыллар, ураты турукка киирэн тахсыталыыр эбит. Бу түгэнтэн сэрэйдэххэ, чэхчы айылҕаттан талба талааннаах киһи төрөөн-үөскээн ааспыт. Уус-уран самодеятельность кэнсиэрдэригэр, фольклор фестивалларыгар ыллаан-туойан, ойууннаан тыынын таһаарар эбит. Кини ситиһиилэрин араас таһымнаах дипломнар, грамоталар, анал бэлиэлэр кэрэһэлииллэр.

П.Е. Слепцов уус-уран самодеятельноска, фольклор фестивалларыгар ыллаабыта-туойбута Дьокуускайдааҕы көрдөрөр-иһитиннэрэр компания, Москваҕа Чайковскай аатынан консерватория, Санкт-Петербурдааҕы нуучча литературатын фондаларыгар ууруллан сыталлар. Итиэннэ Гарвардскай университет аудиовизуальной архивыгар Э.Е. Алексеев коллекциятыгар Прокопий Егорович толорууллара бааллар. Итини таһынан биирдиилээн даҕаны энтузиастар магнитофонна устууллара баар буолуох-

тарын сөп. Бу сыаната биллибэт норуот талааннаабын репертуарын түмэн, бэрээдэктээн, оцифровкалаан, аныгы компьютернай технологиянан, компакт дискалары таһааран, үйэтитиэххэ, тарҕатыахха сөп.

Бу тускуллаах үлэни Абый улуухун дьаһалтата, культура управлениета үбүнэн өйөөн, П.Е. Слепцов оҕолоро, сиэннэрэ ылсан, үлэлэһэллэригэр баҕарабыт. Оттон биһиги, норуот тылынан айымньытынан дьарыктанар дьон, билигини кэм харабынан көрөн, норуот дьонуннаах талаанын сыаналаан, билигини кэмнэ кини аатын үйэтитэр соруктаахпыт. Маныаха магнайгы хардыынан П.Е. Слепцов кыыһа Черемкина Екатерина Прокопьевна тус бэйэтинэн ылсан, аҕатын туһунан кинигэ бэлэмнии сылдыарын сэргиибин, киниэхэ махтанабын. Прокопий Егорович дьонун аата, талба талаана, үтүө майгыта, төрөөбүт норуотун төрүт культууратыгар сыһыана, үлэтэ-хамнаһа эдэр ыччакка, үүнэр көлүөнэбэ үтүө холобур буолар.

*Муус устар 6 күнэ. 2014 с.*



**Дьиз кэргэн,  
аймах-билэ дьон**



## ДУУҢАТЫН БААЙЫН, ОЛОБУН ТӨРҮТ КУЛТУУРА САЙДЫТЫГАР АНААБЫТА



*Акулина Алексеевна Чиркова,  
педагогической үлэ бэтэрээнэ*

Прокопий Егорович Слепцов Кириэс Майыарга, аакка киирбит андылаах, үс өрөбөлөөх үтүөкэн балыктаах, ааттыын Мындааччийа диэн ыраас уулаах, тула өттө хотуур бөтөр хойуу оттоох, танара таптаабыт талыы дойдутугар көһүнэн тахсан сайылыыр сирдэригэр төрөөбүтэ. Оччотооҕу саха ыалыгар уол оҕо төрүүрү улуукан үөрүү буолара - окко-маска, булка-аска «аҕа суолун хатарааччы» диэн. Аҕата Егор Алексеевич Слепцов, дьон ытыктаан Дьөгүөссэ оҕонньор диэн ааттыллара, хаһаактартан хааннаах, саха кинититтэн саннынан үрдүк, хара бытыктаах, саннын байаатыгар түһэр хап-хара куудара баттахтаах, киэн уоттаах харахтаах, сөн куоластаах ытык-мааны киһи этэ. Ийэтэ көбүс көнө үрдүк унуохтаах, быһыылаах-таһаалаах мааныта, дьүһүннээх үтүөтэ, тыһы кылы сыыйан эрэрдии бытаан-бытааннык тардыалатан санарбыт Чаттай Настааччийа диэн этэ. Оһох оттоору, мас сыһа илиибэр кириэ диэн, үтүлүктээх эрэ маһы тутара. Эбэн эттэххэ, эбэбит барахсан ил-

бийэн эмтиир, иччилээх тыллаах отоһут этэ. Кинилэр ыал буолан, уруу тэниппит улахан уолларын Борокуопай диэн ааттаабыттара. Борокуопай «үтүлүк үрдүгэр үстэ, бэргэһэ үрдүгэр биэстэ» эргичийэр эдэр сааһа Зашиверскай куората сабыллыбытын кэнниттэн, танара дыэтин чардаата сангалыы чабылыбыт, маннайгы артыаллаах, маннайгы холкуостаах, маннайгы оскуолалаах, маннайгы борохуот тохтообут Кириэс Майыар барахсан маанылаах буоругар ааспыта.

Борокуопай уол улаатан истэбин аайы ханнык да үлэттэн толлон турбат эрчимнэх, сааһын ситиитэ атабынан кус быһый, илии күүһүнэн «үс мүһэ хаһаайына» буола улааппытын да иһин, булт дии-дии муннукка ытаабат, балык дии-дии байбалга умсубат, атынна аналлаах, туспажа дууһалаах «дыкти» киһи буолан абатын хомоторо. Ол дыктитэ диэн ыллам ырыа, доржоонноох тойук, хомуһуннаах хомус, уусуран олонхо этэ. Ону абата офонньор “бу мин тыаһыт, ууһут ааппын ааттапат, ырыанан ыаһахтаммыт, хоһоонунан холлойбут, олонхонон оонньообут уол” диэн үгүстүк мөбөрө, элбэхтик этэрэ. Оттон уол, хатат кыымыттан уот сағалларыныы, ырыа, музыка киэн эйгэтигэр дууһатын туттарбыта, ол аптаах аартыкка дынгнэхтик үктэммитэ, кини иччилээх итии имэнин этигэр-хааныгар ингэриммитэ, дыонго-сэргэбэ сөбүлэтэн, кэрэхсэтэн, тус бэйэтэ ырыаттан эрэ ырааһыран, тойуктан эрэ дыоллонон, этигэн хомуһун бэйэтэ уһаарар уот кыһа оностон, сааһы быһа бултаабыт булдуу куду анһан, борохуот дыонуттан алдынан хайабаастаах, хаабынас тыастаах хормуосканы «атастаһан» ылан, бу күн сиригэр толору дыоллоох этэ.

Оттон өссө, араадыһа, киинэ кэлэн, бырааһынньык күннэргэ кэрэхсэллээх ырыа-тойук туойулан, иэйэр дууһалаах эдэр киһи барахсан, бэйэтэ да чопчу өйдөөбөккө, искусство абыланар ылларан испитэ. Олох уларыйан, тупсан истэбин аайы, дууһата арыллан, ырыата-тойуга, тыла-өһө, холбуур хоһоонноро байдар байан, хас кэнсир кизргэлэ, хас көрүү, фестиваль лауреата буолуталаан, ынырыыга сылдьан, ыра кэнээн, аатыран испитэ. Прокопий Егорович чулуу талаанын билиннэрэр өрөгөйдөөх күннэрин ийэлээх-абата истибэтэхтэрэ, көрбөтөхтөрө. Арай киһи дууһата, күн сириттэн күрэммитин да иһин, көтө сылдьан көрөр буоллабына, хаһан да офонньорун утары санарбатах, мөбүллүбүт оботун төбөтүн ордуу аҕай сүрэбэр сыһыары тутан, харабын уутун куурдааччы ийэккэтин дууһата үөрэн, өрө тыыннаба. Элбэхтэ эппит, үгүстүк мөхпүт, булка, балыкка угуйа сатаабыт абата офонньор «аны кэлэн туох диэхпиний» диэбиттии, уолун ырыатын-тойугун чахчы астына истэн, сөн куолаһынан «ээх эбит ээ» диэн сөнөдүйэн кэбистэбэ.

Прокопий Егорович 58 саастааҕар Сэбиэскэй Сойуус тэбэр сүрэбэр улуу Москва куоракка талаанын күүһүнэн чулууларга чугасыһан, кыахтаахтарга кыттыһан, ынырыллан барбыта. Онно тийэн, түөрт чулуу театрга Абыдардыы ыллаан-туойан долоһутан, хомустаан хонкунатан, ойуунун оонньоон, астына үөрэн, соботох бэйэтин Ленинград куоракка илдээн киинэбэ, «Мелодия» фирмажа грампластинката уһулан, хаһыакка «Народный самородок» диэн хайбаллаах ыстатыһа бэчээттэнэн, биер киһи аатыгар сөп буолар «сүгэһэрдэнэн», көтүөбэр кыната эрэ суох, үөрэн-көтөн дойдутугар төннүбүтэ.

Прокопий Егорович олобун устата ханнык да харана дьаллыкка ылларбакка, сырдыкка эрэ тардыһан, ырааска эрэ ыныран, ыарахан ыарыы ыксатыабын билбит, таайбыт курдук, оскуола оҕолорун кытта утумнаахтык дьарыктанар буолбута. Ол курдук, манна ананан үлэлии кэлбит Галина Утина диэн хореограф нуучча кыыһын кытта дууһатын ымыыта онгостубут кыталык көтөр кэрэтин кэпсээри «Сэттэ кыталык» үнкүүнү туруорбута күн бүгүнгэ диэри көлүөнэттэн көлүөнэбэ көһөн, дьону үөрдэ, дьолу таҥа сылдыарын көрөн үөрэбит.

Прокопий Егорович киһилии сангарар ыскырыыпката, дьахтардыы ытыыр «Ый Куота», сиксиирэ, күпсүүрэ, дапсыыра, дүнгүрэ, хомуһа - барыта кини ураты дьикти талаанын кэриэстэнэр кэрэһиттэрэ үүнэр көлүөнэбэ сүппэт үтүө өйдөбүннүк буолар сүдү суолталаахтар. Күн бүгүнгүр дылы ыллыыр ымыы буолан харыстана сылдыаллар.

Дууһатын баайын, олобун бүтүннүүтүн дьингээх искусствоҕа анаабыт, дьон өйүгэр-санаатыгар өлбөт-сүппэт талаанын бэлэх уунан хаалларбыт, «Норуот артыыһа» диэн аатырыан аатырар Слепцов Прокопий Егорович - Ойуун Борокуопай төрөөбүт дойдутугар, Майыарга, культура дьизитигэр кини аата ингэриллибитинэн бар дьоно киэн туттабыт. Прокопий Егорович 95 сааһа туолуутугар бу үйэттэн үйэбэ сүппэт үтүө бэлиэ.

*Муус устар 20 күнэ, 2014 с.*

## ӨССӨ ДА ЭЛБЭБИ ОНОРУОҢА ХААЛЛАҢА



*Татыйаас Силэнсиэбэ,  
Борокуопай Силэнсиэп  
бииргэ төрөвбүт балтын  
Дьэбдьэ Силэнсиэбэ кыыһа*

2012 сыл күһүнүгэр Майыартан икки килэмиэтир курдук ыраах сытар эһэм Дьөгүөр Силэнсиэп өр сылларга түһүлгэлэнэн олорон ааспыт төрүт буоругар, көлүйэбэ (Омук Күөлэ) бара сырыттым. Бу манна, күөл үрдүгэр, ырааһыйаба, дьиз-уот туттан, сүөһү ииттэн, кэргэнэ Настааччийалыын үс оболонон, толору дьоллонон олорбуттара. Кыыстара Дьэбдьэ (мин ийэм), уолаттара Борокуопай уонна Лэгэнтэй. Оболоро үһүөн сүрдээх үлэһит, көрсүө-сэмэй буола улааппыттара. Майыар алын сүһүөх оскуолатын бүтэрбиттэрэ. Улахан уоллара Борокуопай борбуйун көтөбөөт, дьизэбэ тохтообот, тэлгэнэбэ баппат сытыы буолбута. Аҕата суоҕар, ардахтан-хаартан иннибэккэ, соботобун тыаба тахсара, тугу эрэ булан, бултаан, дьизитигэр аҕалан, ийэтин үөрдэрэ.

Сайын от үлэтигэр тутаах үлэһит буолара. Бэрт кыратыттан хотуурунан от охсоро, кэбиһэрэ, ыксаллаах кэмнэ улахан дьоннуун түүннэри үлэлиирэ, сороҕор аймахта-

рыгар көмөлөһө хас да хонукка барара. Ол сылдьан сылаалаах үлэтин кэнниттэн оло-ро түстэбинэ, ылабан отунан эбэтэр талабы хайабаастаан, үрэн, араас доржооннору таһаарара, ону үтүктэн кыра уол Лэгэнтэй эмиэ боруобаланара. Ийэлэрэ кизһэ оҕолорун көмүлүөк оһох тула олордон, иистэнэ-иистэнэ арааһы кэпсиирэ, үөрэтэрэ-такайара, сороҕор бэйэтин кытта ильдэ сылдьан, кырачаан хомуһун таһааран, хомустуура. Хомус нарын доржоонноро иһирэх дууһаларын кистэнэ сытар өбүгэттэн бэриллибит изйиилэрин таарыйан, ыраахха, кэрэҕэ угуйаллара. Борокуопай, ийэтэ оонньоон бүттэбинэ, «аны миигин үөрэт» диэн хаайара, дыаныһан туран дыарыктанан, үчүгэйдик оонньоон, ийэтиттэн хайҕанара, салгыы быраатын үөрэтэрэ, угуйара. Сотору иккиэн ыллыыр, хомустуур буолбуттара. Хомустара биир эрэ буолан, харах харатын курдук харыстыыллара, уочаратынан, уларса сылдьан, оонньоуллара.

Оскуолаҕа үөрэнэр сылларыгар Борокуопай кыттыыта суох биир да кэнсиэр буолбат этэ. Доржоонноох, күүстээх куоластаах буолан, ырыалары саҕалааччынан анаара, соҕотоһун да туран ыллаатабына, «бу уол араадыйа курдук ыллыыр» диэн истээччилэр хайҕыыллара.

Тыаһыры булла да, охсон, тыаһатан боруобалаан көрөрө. Олох кыра сааһыгар бэйэтэ уһанан, бастакы хомуһун онорбута, онтон ийэтин көмөтүнэн тириини хатаран, тиирэн, барабаан айбыта.

Улаатан иһэн Майыарынан ааһан иһэр борохуот хачыгаарыттан, булбутун барытын толук ууран, хормуоска мэнэйдэһэн ылбыт. Эдьийбит Ньюта (Слепцова Анна Гаврильевна) ахтарынан, хормуоскатын хангас хонноһун анынгар кыбынан, сирэйэ-хараҕа сырдаан, үөрэн дыиэ ортотугар биирдэ баар буола түспүт да, олоро түһээт, оонньообутунан барбыт. Онто сотору-сотору алдыаммытынан салгын тахсан, улахан баҕайытык «баах» диирин саба тутта-тута, тохтоло суох, кизһэни быһа дыарыктаммыт. «Үйэтигэр аан бастаан ити инструмены туппута буолуо дии саныыбын да, син туох эрэ үчүгэй баҕайы доржооннору таһаарара. Кэлин ырыалардаах дуу, олонхолоох дуу кинигэ булуммут этэ, онтун бииргэ ильдэ сылдьара» диэн эдьийбит ахтар.

Кэргэнинээн Матырыаналыын, улахан кыыстара Галя төрөөбүтүн кэннэ, Кэбэргэнэҕэ көспүттэрэ. Бэйэтэ туттубут кырачаан дыиэтин таһыгар мастарыскыайдааҕа. Борокуопай музыканан эрэ үлүһүйбэт этэ. Атын үгүс элбэх дыарыктааҕа, сатаабата суох курдуга. Дьонно, аймахтарыгар тимир оһох, турба, мас, тимир тыы, сыарҕа, туу, хайыһар онороро, оннооҕор иистэнэр массыынаны кытта эрэммиэнниирэ, унтуу улларара. Кэлин уу мотуорун, араас тиэхиникэни эмиэ өрөмүөннүүр буолбута. Оччотооһуга араас чааһын, тийбэтин, тостубутун барытын бэйэтэ онороро. Мастарыскыайын таһыгар тимири уһаарарга туһаныллар улахан күөрт баара, ону уолаттара уочаратынан күнү быһа хачайдыыллара. Кини ити үлэтигэр төлөбүр ыларын мин олох истибэтэҕим да, көрбөтөбүм да.

Майыар нэһилиэгэр бастакы үктээн собуоттанар мотуор кинизхэ баара, хантан, хайдах булуммутун билбэппин. Мотуоругар сөп түбэхэр гына мас бэлэмнээн хатаран, устуруустаан, улахан, биһиги көрөрбүтүгэр уһун баҕайы гына, сүрдээбин түбүгүрэн, оночо онорбута. Кэлин биһигини, үөрэнэ кэлэрбитигэр оночотугар хаалаан, Майыар-

тан Кэбэргэнэбэ ажалара. Оччотообуга биһиги, оҕолор, сыыдам сырыылаах борохуот аалга олорон иһэр курдук сананарбыт. Айаммыт устатын тухары, тонгуохтара диэн бүөбүйдээн, сэрэнэн айаннатара. Уруулун туппутунан олорон ыллаан дьизэрэһитэрэ билигин да иһиллэргэ дылы. Ырыанан добуһуолланан, уһун унньуктаах айаммыт биллибэккэ ааһара. Бэйэ-бэйэбитигэр өйөһөн олорон, Борокуопай ырыатыгар бигэ-нэн, сорохтор нуктаан, утуян да ыларбыт.

Туох саага баар да, ону бастаан кини туппут-хаппыт, боруобалаабыт, сатаабыт буолара. Нэһилиэккэ киинэ көрдөрөр аппараты бастакынан кини туһанарга үөрэммитэ. Онтун тизэй сылдьан, отчуттарга, учаастактарга киинэ көрдөрөрө. Ол саҕана, суол-иис суоҕар, кизэ дьизитигэр тохтоотобуна, олоро түһээт, гармошкатын, кэлин байаанын үрдүгэр түһэн, ыллаан барара. Биһиги, оҕолор да, тапталаах кэргэнэ Матырыана да санаттан саага ырыалары истэн, дуоһуйарбыт, сороҕор уолаттар бары туран ыллаһаллара.

Эдэр сылдьан бырааттыылар Борокуопай да, Лэгэнтэй да көстөр көрүгүнэринэн, эт-хаан сайдыытынан инники кирбиигэ сылдьар уолаттар этилэр. Улахан уол үрдүк уңуохтаах, чобулукчу көрбүт хара харахтаах, хаастаах, кылабаччыгас, кыра куударалаах баттахтаах, көрбүт эрэ барыга болҕомтотун быраҕар эр бэрдэ этэ. Сытыы-хотуу, талаан баһаам кинитэ буолан убаастанара. Атах-илии оонньууларын күрэхтэһиилэригэр куруук доҕотторун, бырааттарын ырааһынан куоһарара. Ыһыах аайы кыайыылаах тахсара.

Кэлин хомуһу оноруунан дьарыктаммыта. Куруһуок тэрийэн, оҕолору үөрэтэрэ. Ханна да сырыттын, тыастаах тимири көрдөөн булан, эмиэ чапчынан киирэн барара. Ол саҕана ити уран үлэбэ сөптөөх инструмен суоҕа, ону үксүн бэйэтэ оносторо дииллэрэ.

Биир саамай миэхэ дууһабар инэн хаалбыт, харахпар хатаммыт кэрэ түгэнинэн 1957 сыллаахха, мин бастакы кылааска киирбит сылбар, нэһилиэк ыччаттара түмсэн, өр кэмгэ бэлэмнэнэн, кулууп сыанатыгар «Ньургун Боотур» олонхоттон быһа тардан испэктээк туруорбуттара буолар. Ыраах тэлэһийэн, элбэҕи көрбөтөх-истибэтэх дьонно, кырдык да, тыйаатырга олоробун дуу дииргэ тэннээбэ. Хас биирдии оруолу оонньооччу ис дууһатыттан, уобараһыгар киирэн, талааннаах артыыс курдук көрдөрөрө. Көстүүмнэрэ барыга сүрдээбин чочуллан, дьин чохчы тыйаатыр артыыстарын таҕаһыгар маарынныыра. Үксүн тимир дьааһыктартан кырыян, Борокуопай оҕорбута. Биһиги, оҕолор, ону кэлэ-бара сылдьан көрөрбүт. Икки саамай сүрүн оруолларга бэйэтэ оонньообута. Бастаан Ньургун Боотуру ыллаан-туойан, туттан-хаптан, уобараһын чабылхайдык көрдөрбүтэ. Кэлин Үрүн Аар тойону киһи сэргиир, дууһатыгар киирэр гына оонньообута.

Сааһырдаһын аайы, ханна да сылдьан көрбөтөр-истибэтэр, үөрэммэтэр, бэйэтин санаатын күүһүнэн угуттанан, сайдан испитэ. Санаттан саага инструменнары онортообута. Мин өйдүүрбүнэн, 5-6 араас ойуун көстүүмүн айбыт буолуохтаах. Ол саҕана кини бу дьарыгын улууска ким да соччо сэнээрбэт, сэргээбэт этэ. Хата кэлэ сылдьар артыыстар, үөрэхтээх, быһаарсар дьон ырыатын-тойугун истэн, магнитофонна

устан, музыкальнай инструменнарыттан ылан бараллара. Билигин араас кэнсиэрдэргэ туттуллар сахалыы музыкальнай инструменнар үксүлэрэ Борокуопай Силэпсиэп бастакы айбыт инструменнарыгар маарынныыллар. Бэрт кыра туох эрэ уратылаахтара, эбиилээхтэрэ чохчы. Бириэмэтигэр кини айар үлэтигэр сөптөөх сыана бэриллэн, бары өттүнэн көмө баара эбитэ буоллар, сүргэтэ көтөбүллэн, өссө да элбэҕи айыа, оноруо, кэлэр көлүөнэҕэ хаалларыа эбитэ буолуо.

Кэбэргэнэҕэ, гастролларын кэнниттэн тийдэбинэ, хайаан да кулуупка дьонун мунньан кэнсиэртээн, билбитин-көрбүтүн кэпсээн-ипсээн, сэргэхситэн барара. Соллолоох, дьэтигэр тохтообут кэмигэр аҕам Көччүүн Силэпсиэп Борокуопайы саамай сэнээрэн истээччинэн буолара. Төрөөбүт ырытыттан хаһан да арахсыбатах булчут, балыксыт киһиэхэ араас улуустарынан, оннооҕор Москуба куоратынан тэлэһийэ сылдьан, талаанын тарҕаппыт, көрдөрбүт Борокуопай киниэхэ күндүтүк көстөрө. Кэпсээнин сэргээн, ырыатын, музыкатын истэн, сылайбытын да умнара.

Биһиги улахан дьэ кэргэммит Борокуопайы бары убаастыырбыт. Уолаттар биир тэлгэһэҕэ улааппыт буолан, сүрдээх эйэлээхтэрэ. Бииргэ оонньууллара, бултууллара, үөрүүлэрин-хомолтолорун тэннэ үллэстэллэрэ, бэйэ-бэйэлэригэр көмөлөсүһэллэрэ. Аймахтыы эрэ буолбакка, истин доҕордуу, табаарыстыы сыһыаннаахтара.

Майыар нэһилиэгин биир талааннаах, киэн туттар киһитин үтүө аатын үйэтитээри, ыраахтан дьону-сэргэни угуйа-ыгыра турар түһүлгэтигэр - култуура киинигэр таайым Борокуопай Дьүгүөрэбис Силэпсиэп аатын инэрбиттэринэн киэн туттабын. Инникитин кини олорон ааспыт олоҕун, айбыт ырыаларын, музыкальнай инструменнарын, айылҕаттан анаммыт улахан талаанын сырдатар, үйэтитэр сыаллаах музей хоһо баар буолуоҕар эрэнэбин.

*Белай Гора бөһүөлэгэ  
Ылам ыйын 5 күнэ, 2014 с.*

## ЫРАЛАММЫТ ЫРАТА, ҮЛЭТЭ ТААХ ХААЛБАТА



*Кыһа  
Черемкина Екатерина Прокопьевна,  
үлэ уонна сибээс үлэтин бэтэрсинэ*

Биниги аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит Слепцов Прокопий Егорович, норуот ааттаабытынан Ойуун Борокуопай, 1919 сыллаахха от ыйын 21 күнүгэр Кириэс-Майыар нэһилиэгэр Анастасия Ивановна уонна Егор Алексеевич Слепцовтар дьэиэ кэргэттэригэр бастакы оҕонон күн сириин көрбүтэ. Баара эбитэ буоллар, быйыл 95 сааһын үөрэ-көтө бэлиэтиэхпит этэ. Ийэтэ ааттаах отонутунан уонна хомусчутунан биллэрэ. Аҕата булчут, балыксыт бэрдэ этэ. Аҕабыт айылҕаттан айдарыылаах, дууһатынан ырыаҕа, музыкаҕа ылларбыт киһи. Олорон ааспыт олоҕо үрүйэ уутун курдук ыраас, сырдык. Куруук тула өттүттэн кэрэни эрэ көрдүүрө, көрөрө. Үтүө санаалаах, мындыр өйдөөх, кэрэбэ эрэ үгуйар, үөрэтэр, орто дойдуга төрөөн, киһи икки илиитинэн оноруохтаабын барытын онорор, сатабыллах, дьон-сэргэ махталын ылыан ылбыт, мунура суох талааннаах иэримэ дьэиэ баһылыгар, кини истин сыһыаныгар, киэн-холку майгытыгар сүһүөхтээх бэйэм сүгүүрүйэн, хоолдуктаах бэйэм хонкуйан, маньык талба талааннаах, эйэбэс майгылаах аҕалаахпытынан киэн туттабын.

Аҕабыт оҕо сааһыттан дьон ыллыыр ырыатын сэргээн истэ, сүрэбинэн чугастык ылына улааппыт. Айылҕа биэрбит сиздэрэй талаана тэһитэ кэйизлээн, оту-маһы тоһутан, кыһан-онорон, үрэн көрөн, сахыйан тыас таһаарар буолбут. Бэйэтин

тэнгээхтэриттэн атын өйдөөх-санаалаах эбит. Ырыа-тойук абыгар ылларан, тулалы-ыр от-мас суугуна, сипсиэрэ, көтөр-сүүрэр саната-ингэтэ барыта кини дууһатын таарыйан, үрдүккэ, кэрэбэ ынырбыт, угуйбут. Дьэ, ол курдук, бэйэтэ да билбэккэ, айар талаан «ыарытыгар» ылларан, сүрэбэ тугу сүбэлииринэн ылсыһан барбыт. Кириэс-Майыар кэрэ, көнө ньуурдаах хонуутугар эдэр ыччаты мунһан, ырыа-тойук, үнкүү-битии тэниппит.

Мин бу кинигэ хайдах оноһуллубутун кэпсиэхпин бабардым. 2009 сыллаахха аҕабыт төрөөбүтэ 90 сыла буолуохтааҕа. Ону өйдөөн-санаан бэлиэтиир туһунан туох даҕаны сибики биллибэтэҕэ. Миэхэ араас санаалар кирибиттэрэ: тоҕо биһиги аҕабыт умнууга хаалла, тоҕо кини аата ааттаммат буолла? Абый оройуонугар төрүт култуура сайдарыгар бастакынан укулаат уурбут, бэйэтин кыагынан саха норуотун фольклорун тарҕатарга, сайыннарарга олобун анаабыт, эдэр эрдэбиттэн өйдүүн-санаалыын ырыа, үнкүү куттаах этэ диэтэхпинэ наһаа сыыспатым буолуо. Кини айымньылары, ырыалара, онорбут сахалыы музыкальнай инструменнара дьонно-сэргэбэ, ордук эдэр кэнчээри ыччакка тарҕаныахтаах дьон санааттан, аҕабыт 90 сааһыгар кинигэ таһаарарга санаммытым. Кэргэммэр Николай Николаевичка кэпсээбиппэр, наһаа сэнээрбитэ. «Үчүгэй дыяланы саҕалаатың, ылсыһан ис», - диэбитэ. Оччолорго кэргэним ыарытыһар этэ. Мин өрө көтөбүллэн, ахтыылары хомуйан, саҕалаабытым. Дьон эмиэ сүрдээбин сэнээрбитэ. Хайҕаабыттара, көмөлөһө сатаабыттара. Ол кэмнэ кэргэним ыараханлык ыалдыбыта. 2011 сыллаахха күн сириттэн суох буолбута. Икки сыл миэхэ наһаа ыараханлык ааспыта. Кинигэм туһунан олох умнубутум. Ол гынан баран олох салҕанар. Кинигэбин салгыырга санаммытым. Ити 2013 сыл этэ. 90 сааһыгар табыллыбатах буоллаҕына, 95 сааһыгар хайаан даҕаны кинигэ тахсыахтаах дьон бэйэбэр сыал туруоруммутум.

## **Ырыаҕа, музыкаҕа кутун туттаран**

Аҕабыт 1950 сыллаахтан хоһоон, ырыа суруйар буолбута. Бастакы «Эйэ саллаатын ырыата» дьон хоһооно 1960 сыллаахха «Ураанхай олобу уруйдуубут» дьон кинигэбэ бэчээттэммитэ.

Кэлин былыргы саха үнкүүтүн, ырыатын, ойуун кыырытыын интэриэһиргиир, хомуйар, саха национальнай музыкальнай инструменнарарын үөрэтэр, онорор идэлэммитэ. 1977 сыллаахха, Саха сириттэн соҕотобун ынырыллан, Москваҕа фольклорнай-этнографической фестивалыга кыттыбыта, Чайковскай аатынан консерваторияҕа уонна үс улахан театрдарга толорор чизскэ тиксибитэ. Дьүүллүүр сүбэ хайҕабылын ылан, Ленинград куоракка киинэбэ уһулбуттара, грампластинкаҕа суруйбуттара. Аҕабыт Москвадан үөрэн-көтөн, өссө күүскэ үлэлиир санааланан кэлбитэ. 1979 сыллаахха Дьокуускай куоракка «Доҕордоһуу киһэтэ» кэнсиэргэ Башкирия республикатын фольклорнай ансамбыла «Жемчужины Нугуши», Каракалпакия республикатын телевидениетын уонна араадыһатын биллиилээх солиһа Ж. Сырылбетовы, Киргизия музыкатын маастардарын, хомусчут С. Шабдановы, норуот ырыаһыта акын Р. Тасмаевы кытта биир сыанаҕа толорор чизстэммитэ.

Кини саха музыкальнай инструменнарын оноруунан өйүн-санаатын, сыратын-сылбатын ууран дьарыктаммыта. Ити, арааһа, өссө оҕо эрдэбиттэн баҕа санаата эбит. Бастагы хомуһун 12 саастааҕар онорон боруобалаабыт, онто тыаһа соччо табыллыбатах. 15 сааһыгар эмиэ онорон холоммут уонна ол хомуһугар дьэ иһинээҕи дьонугар оонньоон иһитиннэрбит. Кэлин бу дьарыкка элбэх күнүн-дьылын, санаатын, күүһүн-уоһун биэрбитэ. Музыкальнай инструмен онороору, маһы тыаттан санныгар сүгэн аҕалан, утуйар уутун умнан, түүннэри-күннэри ол маһын хаһан, кыһан, элбэхтэ көтүрэн, санаттан онорон таһаарара. Дружина бөһүөлэгэр онорбут инструменнара элбэх кэнсиэрдэри кизгэппитэ, биһирэбили ылбыта, оройуон чизһин элбэхтэ көмүскээбитэ. Дружина бөһүөлөгүн уу ыларыттан, оройуон саҕа киинигэр Белай Гораҕа көһөрүү саҕана, култуура үлэһиттэрэ онорбут инструменнарын сир-халлаан анныгар, алдьаммыт сарайга быраҕан сытыппыттарын көрөн, аҕабыт барахсан хараһын уута тахсыбытын хаһан да умнубаппын. Бэл, өлөр ыарыытыгар ыалды сьтан, биир таммах харах уутун биһиэхэ көрдөрбөтөҕө. Ол инструменнарын төрөппүт оҕотун сүтэрбит курдук харыһыйбыта. Ол үрдүнэн санаатын түһэрбэккэ, эмиэ барытын санаттан онорбута. Оннук күүстээх санаалаах, ылсыбытын түмүгэр тириэрдэр, саха култуурата сайдарыгар бэриниилээх киһи этэ. Аҕабыт биир да киһиэхэ, ханна да сылдьан бэйэтин кэпсэнэн, арбамматах киһи. Оноруохтааһын онорбут, ситэриэхтээһин ситэрбит курдук сананара. Табылынна быһыылаах диэтэбинэ, үөрээччи эрэ. Арай кэнчээри ыччакка туох эмэ сахалыы өйү-санааны саҕаары, ааспыты биллэрэ сатаан, тарҕатан, үөрэтэ, көрдөрө сатыыра. Хомойуох иһин, аҕабыт айар үлэтигэр, талааныгар сөптөөх сыанабыл бэриллэбэтэҕэ, өйөөбөтөхтөрө. Кинини билэр, чугас дьоно оннук диэн ахталларын сөбүлэһиэххэ эрэ сөп. 1978 сыллаахха Үөһээ-Бүлүү музыкальнай инструмены онорор сыаҕар, маастар быһыытынан, күүскөмө буола, командировкаланан, үлэлии бара сылдыбыта. Онно кини инструменнарын серийнэй онорорго быһаарбыттара. Ол туһунта – муус устар 12 күнүгэр 1978 сыллаахха тахсыбыт 19-к нүөмэрдээх култуура министиэристибэтин бирикээһэ баар. Ити онорбут инструменнарын Германияҕа барар ансаамбыл туһанахтааһын уонна кинини маастар быһыытынан ыңырбыттарын туһунан сурук кэлбитин, кимиэхэ да көрдөрбөккө, эппэккэ, кумааһы быһыыгар илдэ сылдыалларын булбутун, аҕабыт барахсаны кистээн кэлбит күммүтүгэр, бүтэһик остуолугар, Яковлева Матрена Ивановна, култуура үлэһитэ, хомойон, абаран кэпсээбитэ. Аҕабыт эрэйдээх оччолорго хантан онно-манна барар кыахтаах киһи буолуой? Ыалдьан сытара. Ол да буоллар бэйэтигэр эппиттэрэ буоллар, төһөлөөх үөрүө этэй!

Билигин Клавдия уонна Герман Хатылаевтар саха фольклорун, төрүт дорҕоонун республикаҕа, Россияҕа эрэ буолбакка, араас омук сирдэринэн кизгэник тарҕаталлар. Аҕабыт курдук өйдөөх-санаалаах, саха тыла-өһө, төрүт култуурата, фольклора симэлийэн хаалбатын, сүппэтин туһугар эдэр көлүөнэҕэ билиилэрин тарҕатар, ис санааларыттан туруулаһан үлэлии-хамсыы сылдьар дьоммутун өйүүххэ, кинилэргэ көмөлөһүүххэ наада. Аҕабыт барахсаны оччотооһу кэмнэ өйдөөбөтөхтөрүн, өйөөбөтөхтөрүн санаан, Клавдиялаах Германы, аҕабытыгар тэннини көрөн, кини-

лэр ситиһиилэриттэн ис сүрэхпититтэн үөрэбит, махтанабыт, хайгыыбыт. Хатылаевтар биһиги аҕабыт ырыаларын ылан, бэйэлэрэ ыллыылларын таһынан оҕолорго үөрэппиттэрэ. Наһаа ис киирбэхтик, үчүгэйдик ыллыылларын истэ-истэ, үөрэбит уонна аҕабыт ырыата-тойуга симэлийэн сүппэккэ, норуокка, эдэр ыччакка тарҕана турарыттан, кинилэргэ махталбыт улахан. Аҕабыт Прокопий Егорович ырааламмыт ырата, үлэлээбит үлэтэ таах хаалбата. Ырыата ыллана, тарҕана турар!

Аҕабыт Саха республикатын култууратын үтүөлээх үлэһитин, хомус уонна көмүс аатырбыт ууһун Кылыады Ууһу-Захаров Иван Федоровиһы кытта өр сылларга чугастык алтыспыттара, табаарыстаспыттара. Аҕабыт Бүлүүгэ кэнсиэртии, кинини көрсө барааччы, оттон Иван Федорович Абыйга кэлээччи. Биир өйдөөх-санаалаах дьон буолан, олус тапсааччылар, убай-быраат курдук сыһыаннаах этилэр. Быйыл мин Бүлүү куоратыгар бара сылдьан, Иван Федорович кыргыттарын Юлия Ивановнаны уонна Степанида Ивановнаны көрүстүм. Аҕаларын дьиэтигэр ирэ-хоро кэпсэтибит, ааспыт аҕынныбыт. Биһиги аҕабытын наһаа үчүгэйдик саныылларын, өйдүү-саныы сылдьалларын эттилэр. Сөхпүтүм диэн, бастаан Бүлүүгэ тийэн баран, Иван Федорович кыһыгар Мария Ивановнаҕа телефоннаан, хантан кэлбиппин эттим уонна «эһиги аҕабыт табаарыһа Прокопий Егорович Слепцов кыһынабын» диэбиппэр, «оо, ол дьээдьэбитин өйдөөн бөҕө буоллаҕа» диэн миигин соһутта. Ол кимий, ханнык-туох кининий диэн ыйытыы суох. Мин онтон наһаа үөрдүм. Элбэх сыл аастаҕа, ол да буоллар биһиги аҕабытын, соторутаабыта кэлэн барбыт киһи курдук, ахта-саныы сылдьалларыттан наһаа астынным. Степанида Ивановна аҕабыт бэлэхтээбит хомуһун илдьэ сылдьарын көрдөрдө, Новосибирскайга, студенныы сылдьан, ымыы гынан илдьэ сылдыбытым диэн, хомуһун имэрийэ-имэрийэ кэпсээтэ. Хаата эргэрэн эрэр диэн, бэйэтэ сахалыы орнамен уруһуйдаан баран, лаахтаабыт. Миэхэ аҕаларын туһунан кинигэни бэлэхтээтилэр. Хаһан эмэ, ханна эмэ көрсүөхпүт диэн арабыстыбыт.

### Эйэлээх ыал аҕата

Биһиги төрөппүттэрбит, аҕабыт Прокопий Егорович, ийэбит Матрена Афанасьевна, 41 сыл эйэ дэмнээхтик, ыарахан ыарыы араарыар диэри олорбуттара. 3 кыыс, 4 уол оҕоломмуттара. Билигин баалара буоллар 11 сиэн, 9 хос сиэн тапталаах эһэтэ, эбэтэ буолуохтара этэ. Аҕабыт кыра эрдэхпититтэн бэйэтин сатабылын биһиэхэ ингэрэрэ, ол курдук бары хомуска оонньуурбут. Андрей уонна Миша олох кыра саастарыгар Дьокуускайга музыкальнай оскуолаҕа үөрэнэ сылдыбыттар. Дьиэбит иһэ төгүрүк сыл кэнсиэр кэриэтэ буолааччы. Кэлбит-барбыт артыыстары кытта тэннэ оонньууллара, ыллыыллара. Оччолорго артыыстар сотору-сотору гастроллуу кэлээчилэр, элбэх артыыс биһиги дьиэбитигэр хонон-өрөөн ааспыт. Бэйэбит аҕабыт ырыатынан, байаан тыаһынан угуттанан утуйар буоларбыт. Аҕабыт тэрилтэбэ үлэлиир, үлэтин кэнниттэн атах танаһын улларар, эримизэнниир. Ол эрэ буолуо дуо, арааһы барытын онороро. Ким тугу онотторо аҕалар да, барытын ылан, онорон биэрэрэ. Дружинаҕа бэйэтэ туттубут мастарыскай дьээлээбэ, онно олорон онгосторо, уһанара. Дьэ, ол

дьизтигэр элбэх «дыктилэри» көрдөрөн ааспытын биһиги, өбөлөрө, билбэтэхпит, истибэтэхпит, көрбөтөхпүт. Ийэбит эрэ барахсан биллэбэ, көрдөбө, иһиттэбэ...

Олорор дьизэбитигэр, мастарыскай туттуон иннинэ, хаһан эмэ, өйө-санаата тууйулуннабына буолуо, түүн ортото ойууннааччы. Кэлин, аҕабыт күн сириттэн барбытын кэнниттэн, ийэбиттэн интириэһиргээн ыйыппыппар, элбэҕи кэпсээбитэ. «Тоҕо аҕабыт тыыннааҕар кэпсээбэтэххиний» диэн ыйытыыбар, «аҕабыт көнүллээбэт этэ» диэбитэ. Мин улаатан, үлэһит буолан баран, биір дэ аҕабыттан ойууннааһын туһунан ыйыппыппар, сытыы, уоттаах хараҕынан супту көрөн баран: «Ол эйиэхэ туохха нааданы, ону-маны ыйытыма», - диэн сөбүлээбэтэбин биллэрэн, чинг куолаһынан эппиэттээбитэ. Кэлин санаатахпына, барахсан, араначчылаан эттэбэ. Ийэбиттэн истибиппин элбэҕи кэпсиэххэ сөп этэ да, чэ, ити хааллын... Мин, Прокопий Егорович өҕөтө буоларым быһыытынан, ол «дыктилэр» тустарынан кинигэбэ киллэрбэтим. Баҕар дьон өйдүөхтэрэ суоҕа. Тоҕо диэтэххэ, кини «аны хаһан даҕаны ойууннуом суоҕа» диэн баппыыска биэрбит буолан, сыанааҕа артыыс быһыытынан эрэ толорбута. Дьон өйүгэр-санаатыгар оннук хаалбыта. Бу кинигэбэ киірбит атын дьон ахтыыларын аахтаахытына, бэйэбит да өйдүөххүт.

### Үлэ үөһүгэр

Аҕабыт, бириэмэлэнэ түстэбинэ, туох эрэ өйүгэр киір дэбинэ, миигин ыңыран ылан, суруйтарара, мин киниэхэ бастайааннай суруксут этим. Сороҕор, кырдыга, сүрэбэлдьиirim. Түүннүтүгэр, дьэ, дууһатын ымыытын, инструменнарын, онороору түбүк бөбөбө түһэрэ. Оччолорго, билинни курдук, араас ону-маны онорор тэриллэр суох буоллахтара. Сытыы, бэйэтэ онорбут быһааҕа, өтүйэтэ, сүгэтэ. Мин Ленинградка үөрэнэ сылдьан биір дэ маҕаһыынна киірэн, кып-кыра, чэпчэки баҕайы ыйааһыннаах, лынкынас тыастаах чуораанчыктары көрөн, аҕам барахсаны санаатым. Ойуунун көстүүмүгэр чуораан тийиминэ, бэйэтэ тимиринэн тыаһыыр гына оносторо, ол барыта ыйааһын бөбө буолара. Элбэх баҕайы чуорааны атыыластым. Үөрдүм аҕай. Онтон атын отделга киірэн, өйдөөн көрбүтүм - арааһынай игии бөбө баар эбит. Эмиэ атыыластым. Маҕаһыынтан тахсаат, почтааҕа тийээн, баһыылкалаан ыттым. Аҕам, ол баһыылканы туттаат, телефоннаата. Үөрдүтэ сүрдээх. «Эн чуорааннардын дүңүрбэр үксүн баайдым, тыаһа өссө тубуста. Хантан хата буллун, тоойуом? Аны игиилэрин үчүгэйдэрэ, үлэбин наһаа чэпчэттилэр» диэн үөрэн, махтаммытын билигин даҕаны өйдүүбүн.

Аҕабыт наар үөрэ-көтө, үчүгэй настарыанньалаах, уһун атахтарынан тирэччи тэбинэн, киэн-киэнник атыллаан, көбүс-көнөтүк туттан, киір-э-тахса, тугу эрэ тобулан, оносто-тутта сылдьара бу баар курдук.

Ол да иһин буолуо, биһиги өбөлөрө, аҕабытын, сааһырбытын да кэннэ, олүөр диэри, биір дэ даҕаны «офонньор» диэбэтэхпит. Наар паапабыт, аҕабыт, уолаттар кэлин «папаша» диэччилэр. Бастаан «папаша» дииллэригэр, «ити эдэримситэн итинник диигит дуу» диэн күлэрэ. Кини көстөр көрүнгэр, тутта-хапта сылдьарыгар «офонньор» диэн төрүт сөп түбэспэт этэ.

## Чараас дууһалааҕа, аһыныгас майгылааҕа

Дьиэтэ-уота суох сылдьар дьону бэйэтигэр аҕалан олордоро. Оччолорго бэйэбит да дьиэбит, Кэбэргэнэҕэ, кыра буоллаҕа. Аан диэки уһанар миэстэлээх буолааччы, со-роххо ол миэстэтин туран бизэрэрэ. Ийэбит тастын балта Постникова (Потапова) Ека-терина комсомол путевокатынан Кэбэргэнэҕэ үлэлии кэлбитин, дьиэтигэр аҕалбыта уонна «бу күнтэн ыла биһиги дьиэ кэргэннэ киирэбин» диэбитин, «тулаайах сылдьар киһиэхэ олус да үчүгэйдик иһиллибитэ» диэн Екатерина Романовна куруук махтана ахтар.

Кэлин биир эдэр нуучча уолун олордубута. Ол уол болдьоммут бириэмэтэ бүтэн, дойдутугар Рязань куоракка тийэн, кэргэннэнэн, оҕолонон баран, махтанан, сүрдээх үчүгэй ис хоһоонноох суруктары суруйара, баһыылка ытара. 1958 сыллаахха тула-айах уол Константин Хабаров сопхуоска үлэлии кэлбитин олордубута, билигин Белай Гораҕа олорон, пенсионер. Дьонно-сэргэҕэ аламаҕай, сүрдээх үчүгэй сыһыаннаах буолан буолуо, ханна да тийдэбинэ, киһи барыта кинини дьиэтигэр илдьэн хонно-руохтарын, ирэ-хоро кэпсэтиэхтэрин баҕараллара.

### Үөһэттэн бэлиэ

Аҕабыт ордук Муомаҕа сылдьарын сөбүлээччи, эбэтэ Маарпа төрөөбүт дойдута буолан, элбэх аймахтардааҕа. Муомаҕа ахсаана биллибэт элбэхтэ кэнсиэрдэргэ кыт-тыбыта, дьон биһирэбилин ылбыта. Биһиги, оҕелоро, кинини кытта гастролга сыл-дьааччыбыт. 1982 сыл сайыныгар, кыра уола Христофор сэттис кылааһы бүтэрбитэ, иккиэн Муомаҕа концерды барбытара. Кинилэри Хонууттан норуодунай театр режиссера Тамара Апросимова арыаллаан сылдыбыт. Хас да күн концердаан ба-ран, Суон Тииккэ тийбиттэр. Сүрдээх ыраас, итии күн турбут. Киэһэтигэр холорук түһэн ааспыт уонна Прокопий Егорович афишатын ортотунан хайа охсон кэбиспит. Прокопий Егоровичка киирэн эппиттэригэр, тахсан көрбүт уонна: «Дьэ, буоллаҕа», - диэн баран, - чэ, хайыахпытый, килийдээн баран, ыйаан кэбиһин», - диэбит. Киэһэ кэнсиэр бириэмэтигэр саҕаламмыт. Бүтүүтүн диэки аҕабыт сыанаҕа ыллыы туран, охтон түспүт. Быраатым Христофор «наһаа куттаным, ытаатым» диир. Ол үрдүнэн аҕабыт барахсан «концеры тохтотуман, Христофор, тахсан хомуустаа» диэн сатаан санарбакка, сэниэтэ суох буолбут илиитинэн көрдөрө сатаахтаабыт. Христофор, ытыы-ытыы тахсан, хомуска тугу эрэ оонньообут быһыылаах. «Хомуустаан баран, аҕам сытар хоһугар киирбитим, айабыттан күүгэн тахса-тахса, тугу эрэ санара са-тыыра, дьон мустубут, айманы бөҕө буолбута өйбөр, харахпар бу баардыы көстөр», - диэн бырааппыт кэпсиир. Хонуу балыһатыгар түөрт күн өйө суох сытан баран, «эрдэ кэлинг диэн төттөрү ыттылар» диэбитинэн, өйдөммүт. Эмтэнэн, төрдүс ыйыгар дойдутугар кэлбитэ. Ол сытар бириэмэтигэр ийэбит баран ыарыылаабыта. Дойдутугар кэлэн, хас да ый эмтэнэн, атаҕар турбута уонна эмиз сүрэҕин ымыыта онгостубут, сөбүлүүр идэтинэн - инструменнарын, хомус оноруутунан дьарыктанан барбыта.

## Талаана - оџолоругар, сиэннэригэр

Аџабыт талаана син кыралаан ыччаттарыгар бэриллибит диэн үөрэбит. Хомуска бары үчүгэйдик оонньуур этибит. Аџабыт, улаатан истэхпитинэ, сааспытттан көрөн быһыылаах, барыбытыгар анал хомус онгорон биэрэрэ уонна оонньуурга үөрэтэрэ. Аан маннай «Толору кымыстаахтан» саџалаан үөрэтэрин өйдүүбүн. Андрей уонна Миша инструментна эрэ оонньуур буолбакка, өссө наһаа үчүгэйдик ыллыыллара. Ордук Миша уһулуччу эйээркэй, ыраас куоластаах этэ. Аџабыт Христофор Максимов ырыаларын сөбүлээн ыллааччы уонна Мишаџа үөрэтэн ыллатааччы. 60-с сылларга Христофор Максимов гастроллуу кэлэ сылдьан, биһиэхэ тохтообута. Кыра баџайы Миша кини ырыатын ыллыырын истэн, ытаабыт уонна «мин туйахпын хатарар киһи кэлбит» диэбит. Оттон Проня ханнык баџарар инструментна дэгиттэр үчүгэйдик оонньуура. Кыра уола Христофор сыана бэтэрээнэ, араас көрүүлэр хас да төгүллээх лауреаттара, дипломаннара, бэйэтэ айбыт, суруйбут хас да ырыалаах, кэрэ куоластаах ырыаһыт. Кыра кыыс Настя ханнык баџарар сыанкаџа ханнык баџарар оруолу дэгиттэр үчүгэйдик толорор талааннаах. Сиэннэрэ Туйаара Заболоцкая (Борисова) уонна Андрей Борисов Белаџ Горатааџы музыкальнай оскуоланы, Туйаара фортепиано уонна хореография, Андрей байаан салааларын ситиһиилээхтик үөрэнэн бүтэрбиттэрэ. Иккилии үрдүк үөрэхтээхтэр, Дьокуускаџ куоракка олоролор, ситиһиилээхтик үлэлии сылдьаллар. Туйаара 3 уол оџолоох, кэргэннээх. Андрей уол оџолоох. Лида Шкодина култуура үрдүк үөрэхтээх, Дьокуускаџга Гагарин аатынан култуура дьэитигэр специалиһынан үлэлиир, сыана актыыбынай кыттыылааџа, үчүгэйдик ыллыыр, үнкүүлүүр. Лида салаџыт «Миллениум» үнкүү коллектива араас көрүүлэр, фестиваллар дипломаннара, лауреата. Кыыс оџолоох. Ольга Черемкина үнкүүһүт, сыана актыыбынай кыттыылааџа. Икки үрдүк үөрэхтээх, билигин Белаџ Гораџа Н.Н. Ефимов аатынан гимназия учуутала. Ольга улуустааџы «Воспитать человека» куонкурус кыайыылааџа, республикатааџы «Учитель года-2010» куонкурус лауреата, СР үөрэџириитин туйгуна, кыыс оџолоох. Ирина Николаева (Черемкина) үрдүк үөрэхтээх, Дьокуускаџ куоракка олорор, «Росгосстрах» специалиһа. Кыыс оџолоох, кэргэннээх. Мотя Стручкова (Слепцова) Намнааџы педучилищены кыһыл дипломунаан бүтэрэн, пединститутка технолог идэтигэр үөрэнэр. Үчүгэй үнкүүһүт, ырыаһыт, спордунаан дьарыктанар. Кэргэннээх, икки оџолоох. Проня Слепцов суоппар идэлээх, кэргэннээх. Вася уонна Миша Слепцовтар вахтовай үлэџэ сылдьаллар. Женя Слепцов электрик идэлээх, Чокурдаха олорор, үлэлиир. Оттон бастакы хос сиэнэ Ксюша Соловьева 5 сааһыгар Дьокуускаџ куоракка буолбут «Бэби шлягер» куонкуруска лауреат буолбута, ыллаабыта, үнкүүлээбитэ. Музыкальнай оскуола IV кылааһын туйгун үөрэнээччитэ. Никита уонна Максим Заболоцкаџдар хомуска оонньуурга үөрэнэллэр. Оџолорбут, сиэннэрбит, эһэлэрин аатын ааттатыахтара дии саныбын.

## Үтүө да дьон!

Быйыл кыһын, тохсунньу томороон тымнытыгар, Дьокуускай куоракка тийэн, толору суумка аҕам архыбын соспутунан, кинини кытта алтыспыт, бииргэ үлэлэспит дьону булларбын диэн, муммут оҕо курдук, онно-манна киирэн ыйыталастым. Аҕам телевидениеҕа уһуллубут архыбын хасыһа сатаатым да, хомойуох иһин, биир да уһулууну булбатым. Араадьыйа пуондатыгар эмиэ сырыттым. Эргэ суруллуулар сорохторо суохтар диэтилэр. Өр буола-буола да, араадьыйаҕа ырыалара иһиллэн ааһааччы. Төрөөбүт-үөскээбит Сахатын сиригэр саха төрүт култуурата сайдарыгар туох баар билиитин, талаанын анаабыт киһибит телевидениеҕа, араадьыйаҕа саатар биир уһулуута хаалбатаҕа абалаах. Республикагааҕы Ярославскай аатынан музейга, кырдыаҕастар кэпсииллэринэн, урут кини ойуунун таҥаһа, дүнгүрэ, онорбут музыкальнай инструменнарыттан бааллара эбитэ үһү. Көрбүппүт диир дьоннор бааллар. Билигин туох да суох.

Кинигэҕэ матырыйаал хомуйар кэммэр аҕам архыбын хастым, бэлиэтээһиннэрин аахтым. Онно музейга малын-салын туттарбытын туһунан бэйэтин илиитинэн суруйбута баар. Аҕабыт Дружинаҕа, Бelay Гораҕа олорорун саҕана, Дьокуускайтан кэлэн, ырыатын-тойугун, инструменнарын ылан бараллара. Хомойуох иһин, ааттарын өйдөөбөппүн. Арай бири өйдүүбүн: биир эдэр кыыс, аата Алла диэн эбит, сайын кэлэн, Ярославскай аатынан музейтан кэллим диэн, «ойуунун көстүүмүн музейга биэриэн дуо» диэбитигэр, аҕабыт «ыл, ыалдьар буоллум, аны хаһан иччилик үһүбүн, ол кэриэте музейга, дьон-киһи көрүүтүгэр турдун» диэн биэрбитэ. Туох даҕаны докумуон, ылым-бизрдим диэн сурук-бичик суох. Ол кыыс, Алла, музей аатыттан кэллэ эрэ, атынтан кэллэ эрэ, ким билиэ баарай. Ол курдук, суруйбут, айбыт айымньыларын, онорбут инструменнарын кэлбит-барбыт дьонно, көрдөөтөхтөрүнэ, үөрүүнү кытта, буор босхо, биэрээччи. «Дьон наадыһан көрдүүр, үөрэхтээх дьон туһаннынар» диэн тыллаах буолааччы, биэрэн баран үөрэр аҕай этэ. Онон бу музейга кини малларыттан туох эмэ баар буолуохтаах этэ. Хомойуох иһин, туох да суох... Хата, Америкаттан, Бостон куораттан, музыковед, искусствовед Эдуард Алексеев аҕам элбэх ырыатын-тойугун, кэпсээннэрин, ойууннааһынын устууларын ытта. Эдуард Ефимович Дружинаҕа олордохпутуна кэлэн, аҕабыт ырыатын-тойугун, ойуунун кырыытын устан барбыта. Кини миэхэ биир эмиэ интэриэһинэй түгэни кэпсээтэ: «Мин эһиги аҕабытыгар, Прокопий Егоровичка, Дружинаҕа олордобуна хаста да бара сылдыбытым. Кини элбэх ырыатын, тойугун, ойуунун кырыытын устубутум. Архыып оностон мунньубутум. Бастакы кинини кытта билсиһиһиттэн олох боростуой киһи буолбатаҕын билбитим. Оннук интэриэһинэй кэпсээннээх, киһини бэйэтигэр тардар дыкти дууһалаах киһи этэ. Кини мин олохпун, үлэбин-хамнаспын эмиэ ыйытааччы, интэриэһиргээччи. Москубаҕа, фольклор фестивалыгар 1977 сыллаахха Саха сириттэн соботобун ынырыллан тийбитэ. Прокопий Егорович миэхэ анаан үс хомус онорон аҕалбытын бэлэхтээбитэ, хомустарын хаатыгар чыычаахтаахтардаах этэ, ону көрдөрө-көрдөрө эппитэ: «Эдуард, бу хомуска чыычаахтар - оҕо



## АҢАБЫНАН КИЭН ТУТТАБЫН



*Галина Прокопьевна Борисова,  
ФБУЗ Саха сиринээҕи сэрэтэр-чэбдигирдэр  
салаатын лектора,  
үрдүкү категориялаах эпидемиолог,  
СР санитарнай эпидемиологической  
сулууспатын бочуоттаах үлэһитэ,  
үлэ бэтэрээнэ*

Биһиги аҕабыт, дыһинэн, атын дьонтон туох да уратыта суох курдук эрээри, уратыта элбэх...

Киһиэхэ олох биһирдэ бэриллэр. Ол иһин күндү, ол иһин үөрүүлээх. Ким барыта биһирдэ бэриллибит олобун туһалаахтык олорон ааһар гына туох эрэ үйэлээҕи, өр кэмгэ умнуллубаты онорорго дьулуһар. Ол иһин да буолуо, биһиги аҕабыт олоххо, сырдыкка тардыһыта улахана, туох эрэ үчүгэйи, кэрэни оноро сатыыра.

Айылбаттан бэриллибит талба талааннаах ырыаһыт, олонхоһут, мелодист, хомусчут, хомус онорооччу. Бастакы саха национальной инструменнарын онорооччу быһыытынан республикаҕа биһир биллэр маастар, оройуонна бастакы моторист, кинемеханик, ветеринарнай быраас, төрөөбүт бөһүөлэгэр кулууп сэбиэдиссэйэ, бастакы художественнай режиссер-туруорааччы («Ньургун Боотур» олонхо), нэһилиэгэр ыстааты таһынан дружинник. Олобун устатын тухары дьонно-сэргэбэ үчүгэйи эрэ оноро сатыыра, киһини таһыттан көрөн, быһыытыттан-майгытыттан дөбөннүк, татбатык быһаарар идэлээбэ.

Аҕабын артыыс, биллэр мелодист эрэ быһыытынан буолбакка, истинг, сымнаҕас, тапталлаах аҕа туһунан ахтан ааһыахпын баҕарабын.

Мин сэтгэ оџотгон саамай бастакы оџобун. Ол иһин буолуо, аџам ордук таптыыр этэ, элбэхтик такайан үөрэтэрэ, сүбэлиирэ. Бэрт кыра эрдэхпиттэн булка, балыкка күһүн, саас ильдэ сылдьара, бэркэ диэн харыстаан, бүөбэйдээн көрөрө-истэрэ. Бу санаатахпына, аџам сурдээх сааһыт эбит, көтөн иһэр кустары, манчыыкка чугаһаан эрдэхтэринэ, ситэ туһэрбэккэ эрэ, күөрэтэн ытар идэлээбэ, табыллан түспүт кустары хомуйааччы, ааџааччы мин буоларым. Өлгөмнүк бултуйдахпытына, аџам наһаа истинг, сымнаџас хараџынан көрөрө уонна кыратык мүчүк гынан күлэрэ. Кини хаһан да булка бараары туран, баччаны бултуохпут диэн эрдэ былааннаабат идэлээбэ. Бултуур сирбитигэр тийэн, бастаан уот оттон, буруо таһааран, уокка ас биэрэн, байанайтан көрдөһөн, чэйдээн, ийэм буһарбыт минньигэс алаадьытын сиэн, хонуктуур сирбитин онгосторбут, мин илии-атах буоларым.

Саас хаар уулан, харалдык тахсыта, бастакы чыычаах сангата, буруо сыта, минньигэс амтаннаах кус миинэ... Үчүгэйиэн! Билигин да ону санаатахпына дууһам сылаанньыйар. Аџам бастын сааһыт эрэ буолбатах, кини өссө балыксыт бэрдэ этэ. Миэхэ өйбөр биир күһүн ордук хатанан хаалбыт. Алтынньы 6 күнэ. Бу күн биһиэхэ улахан үөрүү тосхойдо - үһүс уол төрөөтө, ол Проня этэ. Халлаан тымныы, ол эрээри биир да быллыта суох, ыраас, сырдык күн. Аџабынаан, сылаастык тагнан, сана тонмут Индигиргэ илим үтэ киирдибит. Оо, онно хаамтах аайы муус тыаһыырыттан куттаммытым даџаны! Арай аџам холку куолаһынан: «Куттаныма, аргый аџай, чэлчэкистик үктэнэн, мин кэннибиттэн хаалбакка, хааман ис», - диир. Дьэ, биһиги ол курдук үс илими үттүбүт. Үтэн бүтээт, аџам бастакы икки илимин көрдө. Мин ойбон биир өттүгэр туран, ситим туттааччы, ытааччы буолабын. Аџам: «Ситимгин тутан баран турума, ытан ис,» - диир. Мин онуоха: «Суох, ситим бүтэһигин тутан турабын ээ» - диибин. Онтон аџам эмискэ мин диэки үөрбүт аџай хараџынан көрөкөрө, мүчүк гынна. Арай, өйдөөн көрбүтүм, ойбонтон улахан балык төбөтө көһүннэ уонна хамсаан тилигирээтэ, аџам сэрэнэн балыгы оройго охсоот, соһон таһаарда. Көрбүтүм - улахан да улахан, мизтэрэттэн ордуктаах тууччах балык туппут эбит. Мин үөрбүт, сөхпүт санаабар буолуо, оннук улахан балыгы хаһан да көрө иликпин. Ол курдук илимнэрбитин көрөн, өссө биэс чыыры туттубут. Аџам ильдэ киирбит матаџатыгар нэһиилэ симэн, сүгэн, дьизэбитигэр толору дьоллонон төнүннүбүт. Онно, хомуна туран, “сана кэлбит оџом сурдээх байанайдаах булчут буолууһу” диэбитин өйдөөн хаалбыппын. Кырдык, аџабыт сэрэйбитин курдук, Проня байанайдаах булчут бэрдэ этэ. Киэһэ аџам ол сибизэйи чыыртан миин буһаран, балыыһаџа ийэбэр ильдэн биэрбитэ.

Аџабыт аатырбыт баартаах булчут этэ, онон сэтгэ оџону биирдэ да аччыктаппакка, улаатыннарбыта. Билигин даџаны оџо сааһым дьоллоохтук ааспыт диэн истинник махтана саныыбын.

Өссө биир тугэн. 1976 сыллаахха үөрэхпин бүтэрэн, Дружинаџа оройуоннааџы санэпидстанцияџа үлэлии кэллим. Абый оройуонуттан бастакы анал үөрэхтээх санитарнай фельдшербын. Оччолорго кэллэктииппитигэр сэттэбит, олохтоох улэһиттэр иккиэбит, үксүлэрэ кэлиилэр. Ол сыл сааһыгар аџам үс уолун кытта Улахан күөлгэ

бултуу барда. Арай биир сарсыарда толору ындыылаах атынан тийээн кэллэ, атыттан икки тобус толору симиммит матабатын нэһиилэ туһэртээтэ, орубуна 70 андыны бултаан кэлбит. Мин ол саас ийэбинээн, хас да күн, үлэ кэнниттэн, тарбахтарым тириитэ хастырыйыар диэри ол 70 андыны үргээн, ыраастаан, подвалга ууран турардаахпыт.

Ийэм Слепцова (Соломова) Матрена Афанасьевна сүрдээх асчыт, үлэһит, ыраас туттуулах хаһаайка бэрдэ этэ. Биир ынах үтүттэн хаһан да бүппэт күөрчэхтээх, ыалдытымсах буолара. Ийэбит барахсан сүрэхтээх, саталлаах буолан, араас көрүнгээх инэмтэлээх аһынан оҕолорун аһатар эбит. Иистэнньэн буолан, таһаһы бэйэтэ тигэрэ. Кыргыттарын үлэбэ, ырааска бэркэ такайан үөрэтэрэ. Биһиги дьыэбит, төһө да оччолорго кыратын иһин, хаһан баҕарар ыраас, куруук бэрээдэктээх буолара. Сытыктарын хаата быысапкалааба, оронноро куруһуба сабыылаахтара. Кырыылаах гына оноһуллубут орону биһиги хаһан да таарыйбат буоларбыт. Аны санаатахха, оннук бэрээдэккэ иппит эбит. Мин өйдүүрбүнэн, сотору-сотору Кэбэргэнэбэ нуучча фельдшерэ, уоһа кып-кыһыл кырааскалаах, Валя - Валентина Николаевна Никулина, дэриэбинэбэ ыалынан сылдьан, дьыэ-уот ырааһын, оҕолорго чесотканы, быты көрөн, булбуту эмтээн, кирдээх ыалы мөбөн-этэн, сууттаран, сүрдээх улахан үлэни ытар эбит. Хас биирдии ыалга, оскуолаба үөрэнэр чараас тэтэрээти ортотунан аһаардаан, «тетрадь чистоты» диэн суруйан, тоһоһоһо ыйыыра. Ол тэтэрээти мин элбэхтэ арыһан ааһарым, онно бу курдук суруллубут буолара: «В доме чисто, у детей чесотки и педикулеза нет. Отлично» диэн. Ону ааба-ааба, ийэбитинэн киэн тутта саныырым.

Аҕабыт бэрт кыра эрдэхпиттэн дьону убаастыырга, ытыктыырга, төрүт култуураба угуйан үөрөппитэ. Элбэхтэ мөбө-этэ сылдыбат буолара, биирдэ эмэ кытаанахтык, саната суох көрөн кэбистэбинэ, сөп буоларбыт. Ыалдыт кэллэбинэ, чэйдиер кэмнэригэр сэттэ оҕоттон биирбит да остуолга чугаһаабат этибит. Аҕабыт кэпсэтэр кэмигэр чуумпуран оморорбут, мэниктээн, айдааран, мэхэйдээн биирдэ да мөбүллүбэтэхпит. Дьоммут элбэх ыалдыттаах, хонор хоһоһолоох буолаллара, үксэ гастроллуу кэлбит артыыстар, ырыаһыттар - Христофор Максимовтаах, драмтеатр артыыстара Ходуловтаах уо.д.а. Хоту дойду дьонун үгэһинэн, мааны аһынан күндүлээн, өссө барар күннэригэр илии тутуурдаан, кэһиилээн, ыталлара.

Дружинаба оскуолаба үөрэнэр сылларбар аҕам элбэхтэ кэнсиэргэ кытта кэлээчи. Кэнсиэр кэнниттэн түспүт ыалыгар, ийэм бииргэ төрөөбүт быраатыгар, Соломов Алексей Афанасьевичтаахха, хонуктуу барааччыбын. Аҕам миигин үөрэ көрсөөччү уонна төбөбүттэн имэрийэ-имэрийэ, сырылааччы сыллаан ылааччы, оччого мин толору дьоллоох курдук сананааччыбын.

Өссө биир түгэни өйдүү-саныы сылдыбабын: ньир бааччы ыал буолан оморор олохпун төлкөлөөн, 1976 сыллаахха Дружинаба ийэлээх аҕам улахан сыбаайба тэрийбиттэрэ. Боростуой оробуочай, элбэх оҕолоох ыал, туох элбэх харчы ууруулаах буолуохтарай? Ол да буоллар эдьийим Потапова Екатерина Романовна салайыытынан сыбаайба онорор буолбуттара. Бу күнтэн ыла аҕам түбүктээх үлэбэ түспүтэ, түүннэри-күннэри этэрбэс улларбыта. Табыллыбыт курдук, эт, балык, харчы баар буолбута.

Билигин олобум аргыһа Никита Егоровичтыын кыыстаах уол оҕолоохпут, 4 уол сиэннээхпит. Кыыспыт Туйаара икки үрдүк үөрэхтээх – Новосибирскайдаагы государственнай университетка экономика уонна салайыы факультетыгар үөрэнэн “Бухучет, анализ и аудит” уонна Дьокуускайдаагы тыа хаһаайыстыбатын академиятын бүтэрэн, “Ас-үөл технолога” идэлэрдээх. Күтүөппүт Заболоцкай Вячеслав Николаевич эмиэ икки үрдүк үөрэхтээх, «Банк Москвы» кредиттиир отделын начаалынньыга. 3 уол оҕолоохтор: Никита - IV кылаас, Максим - III кылаас, оттон кырачааннара, мурун бүөтэ Артем икки саастаах. Уолбут Андрей икки үрдүк үөрэхтээх – Хабаровскайга Илин Сибиирдээби государственнай университеты бүтэрэн, «Менеджмент», Аляскаҕа Анкоридж куоракка үөрэнэн, «Управление бизнесом» идэлэрдээх. Биир уол оҕолоохтор, Илья IV кылааска үөрэнэр. Андрей үлэлии сылдьан Москваҕа, Санкт-Петербурга, Канадаҕа, Англияҕа, Австралияҕа бэйэтин квалификациятын үрдэппитэ. Билигин көмүс хостуур тэрилтэбэ үп-харчы дириэктэрэ. Кыыстаах уолбут Белай Гораҕа үөрэнэр кэмнэригэр оройуоннаагы музыкальнай оскуоланы ситиһиилээхтик бүтэрбиттэрэ. Туйара - фортепиано уонна хореография, Андрей - байаан кылаастарын.

Аҕам бииргэ төрөөбүттэригэр туох кыалларынан көмөлөһөрө, сүбэ-ама биэрэрэ, ким туохха наадыларынан көмө буолара. Кини сүбэтэ-амата, тыла-өһө ылыннарыылаах, ыпсарыылаах уонна кэмигэр, бириэмэтигэр сөптөөх буолааччы. Ханнык да үлэни ылыстабына, илиитин сыһыардабына, барыта орун оннугар түһэн, сьип-сап курдук табыллан, кэмигэр бүтэн-өһөн иһэрэ. Туттар мала-сала барыта анал миэстэлээх, тугу эмэ үлэлэнээри гыннабына, бастаан үлэлиир миэстэтэ уонна онно туттуохтаах мала-барыта бэлэмнэнэрэ. Бүттэбинэ, барыта ыраастанан, миэстэтин булара. Кини курдук ыраас туттуулаах, дьаһаллаах, аҕатын баппыт биһиэхэ иккис уол - Миша этэ.

Биһиги аҕабыт Прокопий Егорович хас биирдии киһиэхэ бэриллибэт талаана, саха төрүт култууратын сайдыытыгар эдэр сааһыттан умсугуйан онорбут инструменнара, ырыалара, тойуга элбэх киһи сүрэбин долгуппут буолуохтаах. Сорох киһи олорон ааспыт олоҕо сотору умнуллар, оттон сорохтору көлүөнэттэн көлүөнэбэ кэпсээн оностоллор. Аҕабыт бу олохтон суох буолбута төһө да ырааппытын иһин, кини дык-ти, кэрэ, кимиэхэ да майгыннаабат кылыһахтаах куолаһа араадьыйаҕа ылланнабына, долгуйа, киэн тутта истэбит. Ол гынан баран, өр сыллаах таһаарыылаах, айымньылаах үлэтэ, төһө да атын дойдуларга, республикаҕа биллибитин иһин, бэйэтин төрөөбүт Абыйыгар үрдүктүк сыаналаммакка хаалбытыттан биһиги, кини оҕолоро, хомойо саныыбыт.

Прокопий Егорович олорбут олоҕо оҕолоругар, сиэннэригэр, биир дойдулаахтарыгар, сахалыы өйдөөх-санаалаах эдэр ычакка куруук холобур буолуоҕа, үтүөбү-кэрэбэ, үүнэргэ-сайдарга ыныра туруоҕа диэн эрэнэбин.

*Дьокуускай куорат*

## ЫРААС, СЫРДЫК ДУУҢАЛААХ



*Екатерина Романовна Потапова,  
үлэ бэтэрэниэ*

1959 сыллаахха, сайын, 4 кыыс комсомол путевкатынан Кэбэргэнэбэ үлэли барбыппыт. Бастаан барыбытын кулуупка ажалбыттара. Билэр дьоммут суоҕа. Ким ханна олохсуйара биллибэтэ. Ол олордохпутуна эмискэ кулууп аана арылла түстэ уонна улахан, көбүс көнө унуохтаах, кыраһыабай дьүһүннээх киһи киирэн кэллэ. «Постникова Катя диэн кимий?» - диэтэ. «Мин», - диэтим. «Чэ, миигин кытта барыс, эдьийинг Мотя эйигин ажал диэн миигин ытта уонна Катя, бу күнтэн ыла биһиги дьиэ кэргэнгэ киирэбин», - диэтэ. Оо, мин онно дьонноох-аймахтаах, эдьийдэх эбиппин диэн киһи тылынан кыайан эппэт гына үөрбүтүм. Күтүөппүн, Прокопий Егорович Слепцовы кытта бастакы билсиим оннук этэ. Агаардас ити эппит да тыллара кини хайдахтаах сырдык дууһалаабын, ыраас санаалаабын туһулууллар. Дьинэ, олорор дьыэлэрэ кыра этэ. 4 оҕо баара, икки кыыс уонна икки уол. Галя, Катя, Андрей, Миша, ол үрдүнэн бэһис оҕонон миигин ыллахтара. Эдьийим Мотя асчыта, ырааһа, майгыта сымнаҕаһа миигин үөрдэрэ. Онтон бииргэ төрөөбүт эдьийим Нюта Кэбэргэнэбэ үлэли кэлбитэ, кинини кытта туспа олорбуппут. Миигин Үрүнгэй диэн учаастакка ньирэй көрөөччүнэн ыппыттара. Онно уһуннук үлэлээбэтэбим, атыылааччынан Кэбэргэнэбэ ылбыттара. 1961 сыллаахха оройуон киинигэр Дружинаба

көһөн кэлбитим. Кэргэн тахсан, дьиз туттан, оҗо торөтөн, быр-бааччы олорбуппут. Кэбэргэнэбэ оскуола 4 эрэ кылаастаах этэ. Прокопайдаах Мотя улахан кыргыттары начаалынай оскуоланы бүтэрэн, Дружинаҗа кэлэн, миэхэ олорон үөрэммиттэрэ. Кыргыттары мин бэйэм оҗолорум курдук көрөрүм. Миигин, тулаайах, кыһалҗалаах бириэмэбэр ийэ, аҗа курдук сыһыаннаһан көрсүбүттэрин, олордубуттарын хаһан даҗаны умнубаппын, куруук махтана саныбын. Кырдык даҗаны, иккиэн ыраас, сырдык дууһалаах дьон этилэр. Оттон Прокопий Егорович ырыатын-тойугун, үнкүүтүн элбэхтэ көрбүтүм, сөхпүтүм. Мин билигин даҗаны Прокопий Егорович Айаал оруолун олус итэҗэтиилээхтик, ис дууһатынан ол оруолга киирэн, киһи өйүгэр-санаатыгар кытаанахтык хатанар гына толорбутун өйдүүбүн. Ханнык айымньыны туруорбуттары аатын өйдөөбөппүн. Кинини, дэлби кырбаммыт, үөһэ өттө сыгынньах киһини тутан аҗалан, маска баайбытгара. Ол баайыллан туран кини хайдах бырдах сиирин, хайдахтаах курдук утатан муннана турарын оһубай үчүгэйдик, киһи дууһатыгар тийэр гына толорбута. Дэлэҗэ даҗаны көрөөччүлэр ытыахпытыгар диэри аһынаахпыт дуо. Билигин даҗаны, ону санаатахпына, харахпар бу баар курдук. Прокопий Егорович айылҗаттан айдарыылаах талааннаах, барыны-барытын сатыыр, мындыр өйдөөх, киһи үөйбэтэбин-ахтыбатаһын онгорон таһаарар уус, чараас дууһалаах, ыраас санаалаах киһи этэ. Мин дьиз кэргэним Прокопий Егорович уонна Матрена Афанасьевна дьиз кэргэнин кытта, ыарахан ыарыы олохтон туоратыар диэри биир ыал курдук эйэлээхтик, истин сыһыаннаахтык олорбуппут. Билигин кинилэр оҗолоро, сиэннэрэ миигин ийэ, эбэ оностон, кинилэр олохторун салҗаан, этэнгэ олоробут.

Прокопий Егорович бэйэтин бириэмэтигэр оройуонна, ону аһан Саха сиригэр култуура сайдарыгар элбэх сыратын, билиитин биэрбитэ. Былыргы саха ырыата-тойуга сүппэтигэр дууһатынан үлэлэспит дьоннортон биирдэстэрэ буолар.

Прокопий Егорович айымньылары, ырыата-тойуга эдэр көлүөнэҗэ тиэрдиллэн, ыллыы-туойа сылдыалларыттан үөрэбин.

*Белай Гора бөһ., Абый улууһа*

## АБАТЫН ТУЙАБЫН ХАТАРАН



*Кыра уола Христофор уонна  
кийиитэ Надежда  
Слепцовтар*

Мин Прокопий Егорович уонна Матрена Афанасьевна Слепцовтар дьэ кэргэт-тэригэр, кинилэр кыра уолларыгар Христофорга кэргэн тахсан, кийиит буолан киирбитим. Бастаан Абыйга тийбит күммэр, көбүс-көнө унуохтаах, уһун плаштаах, сэлээпэлээх киһи кэлэн «дорообо» диэбитигэр дьулайа көрбүтүм. Онтум Христофор абата Прокопий Егорович этэ. Кэлин сыһаа кэпсэтэн билбитим, сүрдээх эйбэс, сымнаҕас, элбэх кэпсээннээх эбит. Ийэбит Матрена Афанасьевна төрөппүт ийэм кэриэтэ буолбута. Кинилэри мин сүрдээбин сөбүлээбитим. Хомойуох иһин, күн сириттэн эрдэ бараннар, сиэннэрбитигэр эбэлээх эһэбитин хаартыскаҕа эрэ көрдөрөн, билиһиннэрэбит, үөрэтэбит. Биһиги икки оҕолоохпут, кыыспытын эбэтин аатынан Мотя диэн ааттаабыппыт, уолбутун эһэтин аатынан Проня диэбиппит. Оҕолор улааттылар. Мотя кэргэннээх, кыыстаах уол оҕолоох. Күтүөт Ньургун Павлович Стручков технология учуутала. Кыыспыт Мотя эмиэ черчение, уруһуй, технология учуутала. Намнааҕы педколлеһы кыһыл дипломуна бүтэрбитэ, кэтэхтэн үөрэнэн үрдэтинэр. Сахалы тыын, эһэтин хаана баар буолан быһыылаах, оҕолорун саха-

лыы ааттаатылар, кыыстарын Туйаарыма, уолларын Дьулусхан диэн. Кыыспытыгар эһэтин, аҕатын талааннара бэриллибит диибит, ол курдук Мотя үчүгэй спортсменка, ырыаһыт, үнкүүһүт, иистэһннээн. Студенныы сылдьан волейболга чемпионнаабыта уонна 2008-2011 сылларга призердаабыта, хайыһарга чемпион (2008 с.), «Олонхо - кэрэ кустуга» аныгылыы сахалыы танаска 2007 сыллаахха улуустааҕы көрүү коллекция I истиэпэһннээх лауреата, Дьокуускай куоракка буолбут «Сияние Севера» көрүү кыайыылааҕа. Уолбут Проня суоппар идэлээх, ыал буолаары тэринэ сылдьар. Кэргэһннм Христофор Прокопьевич «Алмазы Анабара» тэрилтэҕэ вахтовай үлэһит. Бэйэм «Ньургунун» оҕо саадын иитээччитэбин.

Биһиги аҕабыт Прокопий Егорович ырыаҕа-тойукка дууһатынан ылларбыт киһи этэ. Дьэһэтин иһигэр куруук ыллыы, тугу эрэ суруна, бэһиэтэһэ сылдьааччы. Дьэһэһэригэр куруук быстыбат хоһоһолоох буолааччылар. Өссө биһири өйдүүбүн: Белай Гораҕа олордохпутуна Чукоткаттан уоллаах кыыс үнкүүһүттэр кэлэһннэр, биһиги аҕабытыттан «Сэттэ кыталык» диэн үнкүүтүн хамсаныыларын ыйыталаһан, үөрэтэһн, устан барбыттара.

Прокопий Егорович уолаттарын ырыаҕа, музыкаҕа, хомуска угуйбут. Андрейдаах Миша ырыа айаллар эһит, ол гыһан баран киэһн аранаҕа таһаарбатахтар. Кэһин бырааттара Христофор олортон хас да ырыаны мелодиялаан, ыллаабыта. Христофор ордук үчүгэй куоластаах буолан, аҕатын кытта элбэхтэ гастролларга сылдьыбыт. Кини үчүгэй хомусчут, сыана бэтэрээһэ. Хомуска араас таһымнаах фестиваллар, күрэхтэр хас да төгүллээх дипломаннара, лауреаттара. Студенныы сылдьан, 1987 сыллаахха, Новосибирскай, Красноярскай, Москва куораттарга ыллаан, хомустаан лауреат аатын хаста да сүкпүтэ. Манна, олорор сиригэр, Мэһэ Хаһаласка сылын аайы концердарга кыттар. Дьон кини ыллыырын, хомустуурун, сыанкаҕа оонньуурун наһаа сөбүлүүллэр, кэтэһэллэр. Оноһн аҕатын туйаҕын хатарбыт диэххэ сөп.

Эһэбит Прокопий Егорович үөрэппитэ, сүбэлээбитэ оҕолоругар, сиэһннэригэр үөрэх буолан хааллаҕа. Прокопий Егорович төрөөбүт нэһилиэгэр элбэхтэ ыллаабыт, үнкүүлээбит кулуубугар аатын инэрбиттэриһнэн киэһн туттабыт.

## ЫРЫАҢЫТ ЭҺЭМ ТУҢУНАН



*Улахан сизнэ  
Борисова-Заболоцкая  
Туйаара Никитична*

Хайа баҕарар норуот дууһатын иэйиитин, үөрүүтүн-көтүүтүн, хомолтотун ырыа гынан ыллыыр, хоһоон гынан хохуйар. Сахаларга даҕаны оннук. Ол иһин ырыа олонхо кэнниттэн биир саамай баай, кизгник тарҕаммыт жанрынан биллэр. Өс хоһоонугар мээнэбэ «Саха атын мииннэр эрэ ырыаһыт, оһобун иннигэр олордор эрэ олонхоһут» диэн этиллибэт. Биһиги өбүгэлэрбит ырыаны-тойугу сөбүлүүллэрин, туох баҕарар туһунан тутатына уустаан-ураннаан хохуйар үтүө үгэстэрин үгүс үөрэхтээх дьон бэлиэтии көрбүттэрэ. Ырыа, эмиэ фольклор атын көрүнгүнэрин курдук, көлүөнэттэн көлүөнэбэ бэриллэн иһэр. Ырыаһыт норуот санаатын таба таайан, кини эстетическэй көрдөбүлүгэр сөп түбэһиннэрэн туойбут тойуга хас эмэ үйэлэр тухары умнуллуо суобун сөп. Ону эмиэ өс хоһооно маннык этэр: «Сордон өллөбүнэ тииһэ хаалар, ырыаһыт өллөбүнэ ырыата хаалар» диэн. «Ааспыт кэм сорох биллиилээх ырыаһыттарын, олонхоһуттарын норуот өйдүүр, умнубат уонна умнуо да суохтаах» диэн мин эһэм Прокопий Егорович Слепцов этэн турар.

Саха сиригэр биллибит айар тыл маастара, норуот талааннаах ырыаһыта, Абый улуһуттан бастакы мелодист, хомус уонна элбэх музыкальнай инструменнар маастардара, уран тарбахтаах уус, фольклорист, сэттэ оҕо амарах аҕата, уон биир сизн,

тобус хос сизн эһэтэ Прокопий Егорович баара эбитэ буоллар от ыйын 21 күнүгэр 95 сааһын үөрэ-кото бэлиэтиэхпит этэ. Кини бэйэтин көлүөнэтин биир чабылхай киһитэ. Прокопий Егорович айылҕаттан айдарыылааҕа. Ол курдук, эдэригэр тустан, атах-илии оонньууларыгар, мээчиктээн тэннээбин булбат этэ диэн оччотооһу дьон, билигин сааһыран олорор кырдыаҕастар ахталлар. Кыра үөрэхтээх диэтэххэ, олоххо сана кириилэри аан бастаан саҕалааччы, үөрэтээччи буолара. Борохуот хачыгаарыттан атыылаһан, кыракый хормуоска дыкти тыаһын төрөөбүт Майыарын буоругар эйээрпитэ, ыччат ырыатын-тойугун, үнкүүтүн тэрийбитэ. Эһэбит элбэх ырыа ааптара, ол курдук «Сэкэрэтээр Маарыйа», «Сүбэлиэххит буолаарай?», «Тугутчааным барахсан», «Эйэ саллаатын ырыата», «Үрүн Хайа», «Муома, эн Кавказ курдуккун» уонна да атыттар. Кини саха норуотун фольклорун олус интэриэһиргиирэ. Элбэх сахалыы музыкальнай инструменнары онгорбута. Кэнники улахан айымньыта «Көтөрү атаарыы» сыанаҕа бу онгорбут музыкальнай инструменнарынан добуһуолланан толоруллубута. Тылын, мелодиятын бэйэтэ айбыта.

Эһэбит ырыатын-үнкүүтүн толору көрөөччүлээх саала уруйдаан-айхаллаан көрсөрө. Оттон Кыһыл Ойуунун республикаҕа эрэ буолбакка, Москва, Ленинград курдук улахан куораттарга көрөөччүлэр атахтарыгар туран, дохсун ытыс тыаһынан биһирээбиттэрин биллэрбиттэр. Кини айбыт ырыаларын-тойуктарын, ойуун кыырыытын толоруутун грампластинкаҕа суруйбуттар, киинэҕэ устубуттар. Эһэбит Прокопий Егорович 40-тан тахса сыл устата таптыыр дьарыгынан, ыалдьан сытыар диэри, утумнаахтык, таһаарыылаахтык үлэлээбит. Норуот ырыаларын, кэпсээннэрин, номохторун, үһүйээннэрин, бэйэтин ырыаларын тыл институтун архыыбыгар туттарбыт. Сорох ырыалара нуотаҕа түспэккэ, бириэмэтигэр бэчээккэ тахсыбакка хаалбыттара хомолтолоох.

*Дьокуускай к.*

## МОЯ СЕМЬЯ – МОЕ БОГАТСТВО

*Проектная работа ученицы 5-го класса Белогорской гимназии им. Н.Н.Ефимова*



*Соловьева Ксюша,  
правнучка Прокопия Егоровича*

Мой прадед Прокопий Егорович Слепцов - первый мелодист Абыйского района, мастер национальных якутских инструментов, пропагандист якутской культуры и искусства

Родился 21 июля 1919 года в селе Крест-Майор Майорского наслега в семье внебрачного сына священника Симеона Попова – Егора Алексеевича Слепцова. Мать – Анастасия Ивановна, высокая, стройная, статная, была из семьи врачей. Прекрасно играла на хомусе, и трое её детей очень быстро переняли этот дар. Особенно отличался старший сын Прокопий.

Прокопий отличался во всем. Не по годам сильный, хваткий, увёртливый, он рано стал мериться силой и ловкостью с взрослыми и вскоре стал первым среди односельчан. У отца он научился рыбачить, охотиться, делать грабли, косы, потом железные печи, нарты. У него был великолепный, сильный по тембру красивый голос, и он стал исполнять перед народом не только старинные, но и сочинённые им самим песни.



12-летним мальчиком мой прадед поступил в 4-х классную Абыйскую школу. Окончив в районном центре школу, работал учителем ликбеза. До поступления на одногодичные курсы ветеринарных фельдшеров, работал несколько лет на производстве. В 1940 году поступил на военные курсы, где проучился год.

Прокопий Егорович был талантлив во всем: великолепный механизатор, первый моторист, кинопрокатчик, кузнец, изготовитель якутских народных инструментов, хомусов. Сам придумывал и шил костюмы шаманов, богатырей, танцоров и других артистов этических произведений.



В свободное от трудов и охоты время молодой, в расцвете сил Прокопий занимался изготовлением хомусов и различных национальных инструментов. Первыми его слушателями и помощниками были, конечно, дети. Он постоянно привлекал к искусству детей, обучал их игре на хомусе, якутских инструментах, якутским песням и танцам, самобытному национальному фольклору. Прокопий Егорович обладал огромным талантом и старался передать это подрастающему поколению.



Прокопий Егорович был руководителем кружка по изготовлению сувениров из мамонтовой кости в Дружинской средней школе.



Мой дедушка изготовил якутские музыкальные инструменты – айгыыр, атаара, аарыктаах кюпсюр, кырымпу «Ый Куо», дюнюр, хомусы.

В жизни каждого великого артиста наступает звездный час, так и у моего прадедушки таким звездным часом стала поездка по приглашению в Москву в 1977 году, где он выступил с национальными песнями на великолепной сцене консерватории имени П.И.Чайковского и ещё в трёх театрах. Там же был снят короткометражный фильм о нём.

Вот что написано о выступлении Прокопия Егоровича в статье «Народный самородок»: «...Его голос звучит как рокот морской волны. Его шаманский танец красив и пластичен, как полет неведомой птицы из зюпа - олонхо...».

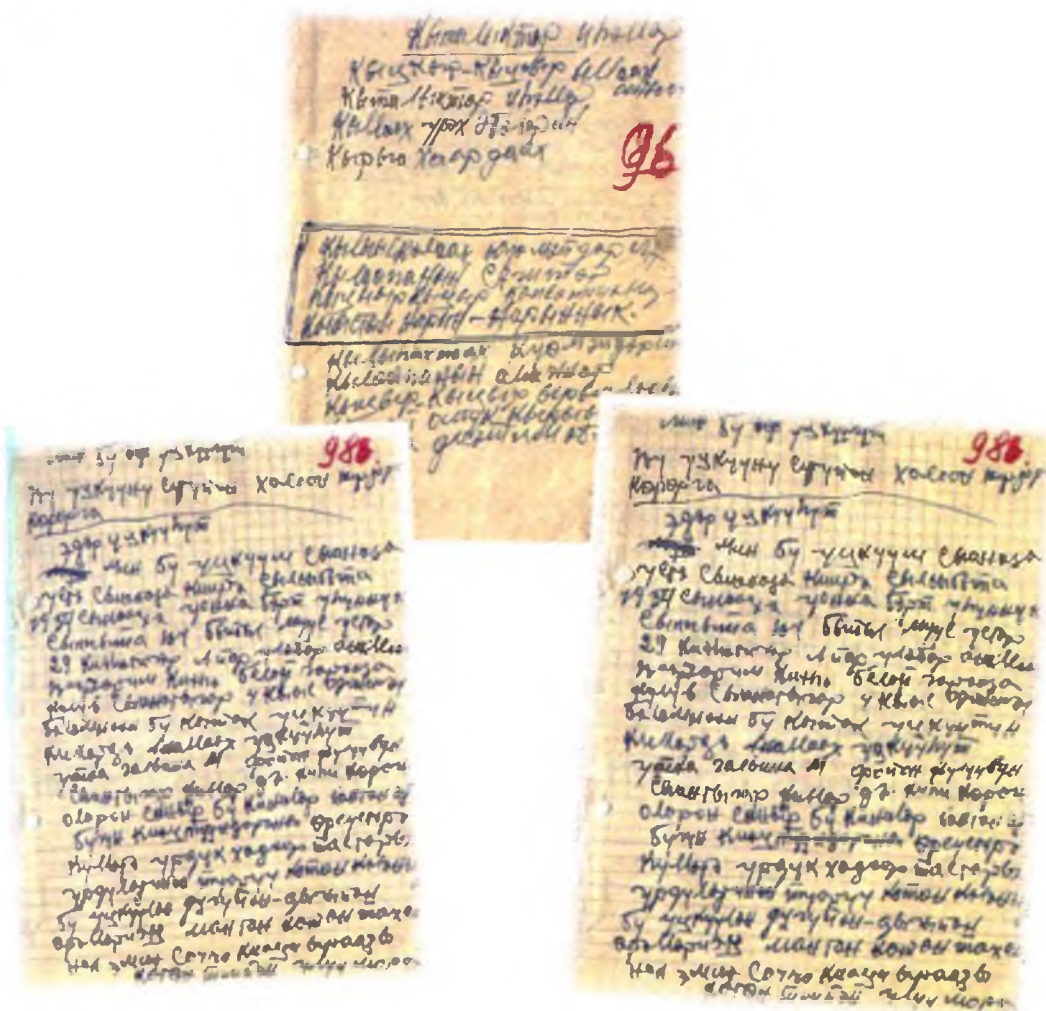


- 1977 год – выступление в г. Москва
- 1978 год – участник республиканского семинар-совещания фольклористов в Мегино-Кангаласском районе
- 1978 год – вручено удостоверение мелодиста
- 1978 год – командировка в Верхне-Виллюйский музыкально-инструментальный цех (провел консультацию как мастер по изготовлению якутских музыкальных инструментов)
- 1979 год – участник концерта «Встреча друзей» с участием мастеров народной музыки Киргизии, Каракалпакии и Башкирии в г. Якутске
- 1981 год – выпуск грампластинки с песнями П. Слепцова на Ленинградском заводе «Мелодия»
- 20 февраля 2014 года – решением наследного Совета МО СП «Майорский национальный наслег» Майорскому сельскому дому культуры присвоено имя Прокопия Егоровича Слепцова
- Прокопию Егоровичу присвоено звание ветерана тыла и труда, мастера якутских национальных инструментов



Прокопий Егорович написал около 40 песен, наиболее известные из них «Сэкэртээр Маарыйа», «Тугутчааным барахсан», «Сүбэлиэххит буолаарай?», «Сибэкки», «Үөрбүччэ ыллаатым».

У моей бабушки Екатерины Прокопьевны Черемкиной сохранились рукописные записи моего прадеда.



Прокопий Егорович – великий сын своего народа, духовный лидер своего района, первый мелодист Абыйского района, мастер по изготовлению хомуса, мастер по изготовлению якутских музыкальных инструментов. К сожалению, все принадлежавшие ему вещи, в том числе и дипломы, Почетные грамоты, удостоверения, бубен, шаманский костюм по старинному обычаю были после его смерти погребены вместе с ним.

Прокопий Егорович Слепцов умер 25 марта 1991 года.



Прокопий Егорович прожил в счастливом браке с моей прабабушкой Матреной Афанасьевной 41 год. У Прокопия Егоровича и Матрены Афанасьевны 7 детей, 4 сына: Андрей, Михаил, Прокопий, Христофор и 3 дочери: Галина, Екатерина, Анастасия; 11 внуков и 8 правнуков.

Произведения (песни, тойуки, рассказы, сказки), созданные Прокопием Егоровичем, хранятся в Америке в Гарвардском университете. Их передал Алексеев Эдуард Ефимович, композитор, искусствовед, фольклорист, этнограф и друг моего прадеда.

Первый шаманский костюм хранится в музее музыки варгана в г. Якутске.

Песни, сочиненные Прокопием Слепцовым, исполняются до сих пор. В настоящее время их исполняют дуэт Клавдии и Германа Хатылаевых, Виталий Очиров. На юбилейном концерте Клавдии Хатылаевой в мае 2013 года ансамбль под руководством Клавдии и Германа Хатылаевых исполнил последнее и самое крупное произведение моего прадеда «Көтөрү атаарыы», где были использованы все инструменты, созданные моим прадедушкой - Прокопием Егоровичем Слепцовым.

## ДЬЫЛҖАМ ДЬОЛЛООХ КЭМНЭРЭ



*Матрена Петровна Слепцова,  
кийиитэ, үлэ бэтэргэнэ*

Мин 1986 сыллаахха Мишаба кэргэн тахсан, Прокопий Егорович уонна Матрена Афанасьевна Слепцовтарга кийиит буолбутум. Кинилэр миигин наһаа истинник, сылаастык көрсүбүттэрин хаһан да умнубаппын. Сотору бэйэлэрин оҕолорун курдук буолбу гум.

Прокопий Егорович ыарахан ыарыы кэнниттэн сана үтүө буолан сылдыар эбит этэ. Ол да буоллар дьэ иһигэр ону-маны туттара, сүбэ-ама буолара.

Маһынан саха музыкальнай инструменнарын онорбутун көрбүтүм.

Мин баар бириэмэбэр хомус онорбута. Ону тэнэ кини ырыа айара, байаанга оонньуура. Кэргэним Миша эмиэ маһынан тугу барытын онороро. Уолаттар бары да музыкаба, ырыаба дьобурдаахтара. Бултуулларын, айылбаба сылдыалларын сөбүлүүллэрэ. Ол барыта аҕаларын үтүө холобура. Хомойуох иһин, уолаттар үксүлэрэ эдэр саастарыгар күн сириттэн барбыттара.

Мин кэргэмминээн 12 сыл олорбуппут. Миша уолун Женяны бэйэтин кытта илдьэ сылдьан, үлэбэ үөрэтэрэ. Улааттабына бииргэ булка сылдыахпыт диэн ыра санаалаба. Ону баара, дьылба-хаан ыйаабынан, оҕото уон саастааҕар суорума суолламмыта.

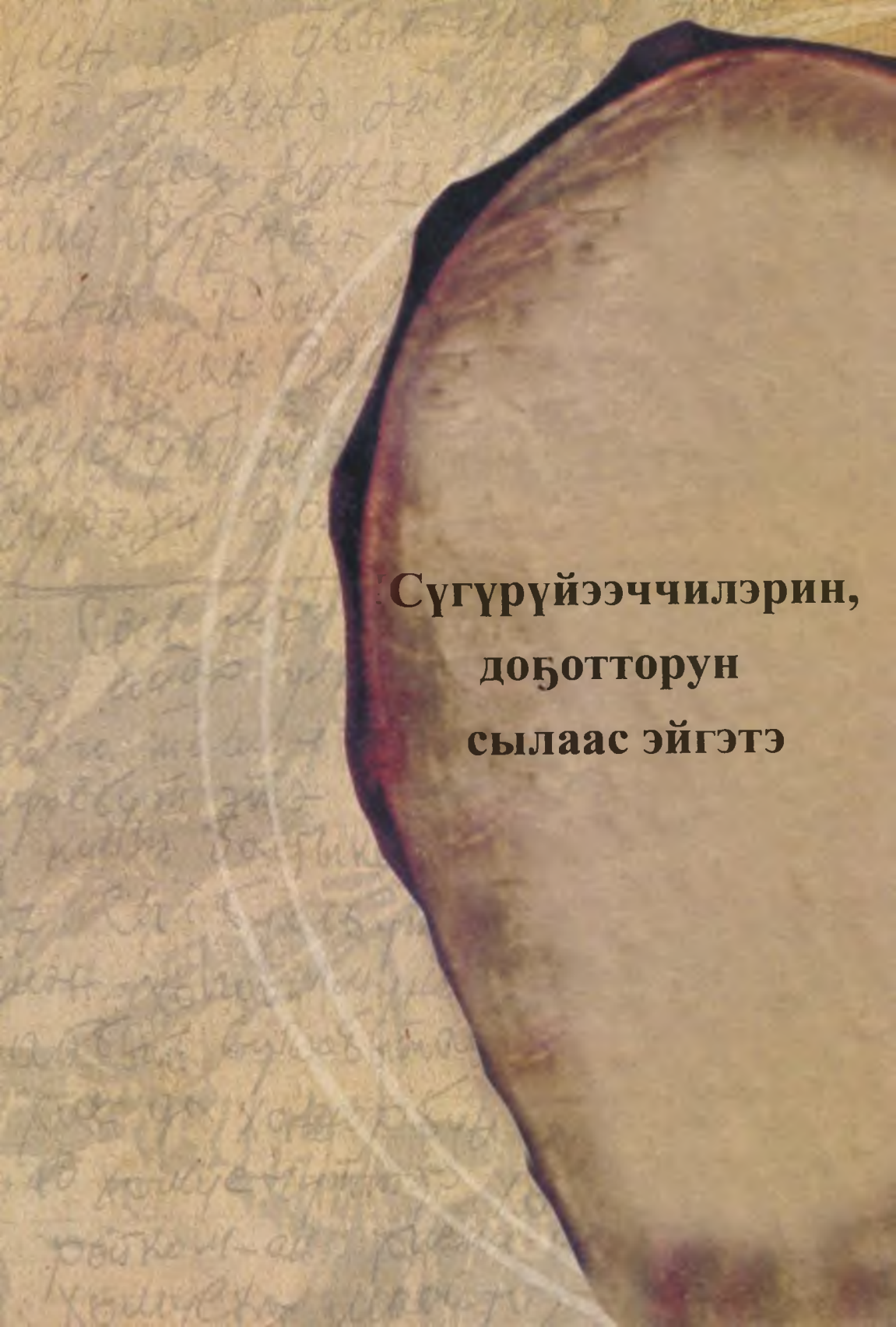
Прокопий Егоровичтаах дьэ кэргэннэригэр олорон ааспыт кэммин дьылҖам дьоллоох кэмминэн аабабын. Кинилэри куруук үчүгэйдик эрэ саныыбын.

*Чокүрдаах боһ.*



*Проконий Егорович  
орто уолун Михаил хөһооно*

*Ый Куо мин аҕам ырата, Ый Куо мин кэрэ сулуһум,  
Эн ыйтан түһэнгин, көрсүһүү миигинниин  
Нарын кыыс кэрэтин кордорүү эн биирдэ.  
Бу ортө дойдуга табыллан олорбот  
Дьылбалаах эбиккин, кэрэ кыыс Ый Куо,  
Аһыммат сүрэхтээх ийэкээн кыйдаабыт бу тымныы дойдуга.  
Уол оҕо сьлдьаммын көрөрүм орғуһах сүгэн тураргын  
Тулаайах, нарын кыыс Ый Куо дьиримнээн көстөрүг ыраахтан.  
Ол онтон долгуйан, хомойон, баҕардым эйигин булуохпун,  
Улаатан бараммын хайаан да комүскүөм куһаҕан тыыннартан.*



**Сүгүрүйээччилэрин,  
до́ботторун  
сылаас эйгэтэ**



## ОДАРЕННЫЙ СВЫШЕ

*Эдуард Ефимович Алексеев,  
этномузыковед,  
доктор искусствоведения*



### Ипостаси

Знатный теперь абыйчанин, индигирец Прокопий Егорович Слепцов, уроженец захолустного сельца Кубергена (по-якутски Кэбэргэнэ) был одарён удивительно и самородно. Именно таким мне представляется этот великолепный народный музыкант и необычайно привлекательный человек, с которым мне посчастливилось встречаться и в качестве фольклориста работать в 70-80-е годы. Вспоминая о нём, трудно даже просто перечислить множество его творческих ипостасей.

### Знаток-хранитель

В цепкой памяти Прокопия Слепцова удерживалась не одна лишь локальная северно-якутская традиционная культура, но запечатлелись музыкально-художественные представления нескольких близких северных народов. Диапазон его познаний был широк и простирался от эпических песен олонхо до редких отзвуков, казалось бы, безвозвратно уходящих жанров.

## **Творец-обновитель**

Он был не просто наследником традиций. Точнее его можно было бы назвать воссоздателем былого. И не просто воссоздателем, но и преобразователем, воссоздателем творческим, обновляющим, чувствующим наступающие перемены и стремящимся вдохнуть в прежние художественные формы новый актуальный смысл.

## **Композитор-мелодист**

Характерные, с северным обликом, индивидуально окрашенные его напевы до сих пор помнятся, и не только на его малой родине. Есть среди них и песни с его собственными словами, и мелодии на слова известных якутских поэтов — Кюннюк Урастырова и Петра Тобурокова. Порой его вдохновляли и стихи абыйской школьницы Дуни Гавриловой, и поэзия киргизского акына Токтогула Сатылганова.

## **Концертирующий певец-исполнитель**

Он обладал особенным, очень выразительным и запоминающимся голосом. С неизменным успехом исполнял со сцены свои и чужие песни, нередко аккомпанируя себе на баяне.

## **Актёр-постановщик**

Это была артистическая личность. Он одновременно был и актёром, игравшим в драматических сценках, и режиссёром, который ставил спектакли у себя в сельском клубе. Ему под силу была и роль эпического богатыря айыы в инсценированном им олонхо, и роль главного героя в драматической поэме Платона Ойунского «Красный шаман», тоже им же самим поставленной.

## **Руководитель-организатор местной самодеятельности**

Я думаю, что во многом именно он обдумывал и составлял программы праздничных концертов и успешных выступлений абыйчан на районных и республиканских смотрах-конкурсах. Охотно и упорно репетировал и готовил к этим выступлениям молодых самодеятельных артистов.

## **Учитель-наставник, педагог-вдохновитель**

Школьники под его руководством не только пели и играли на музыкальных инструментах, но и мастерили, как бы отражая многогранность своего учителя. Помню, как выпестованные им абыйские подростки привезли в Якутск выставку своих поделок из дерева и мамонтовой кости, поделок, в которых отчётливо прослеживался творческий почерк их наставника.

## **Рукоделец-прикладник**

Каких только изделий не выходило из его рук! Это были и предметы, необходимые в повседневной жизни, и в полном смысле слова художественные произведения,

отмеченные талантом недюжинного умельца по металлу, кости, дереву, бересте. И казалось, инструменты — не только музыкальные, но и столярные, и слесарные, и кузнечные — словно пели в его руках.

### Мастер-строитель музыкального инструментария

Он превосходно играл практически на всех доступных ему музыкальных инструментах, большинство из которых сам и делал. Среди них были самые разнообразные ударные (и прежде других — его бубны - дүһүр), были скрипки - кырыымпа и, конечно, варганы - хомусы. Кроме всего прочего, он сам был прекрасным хомусистом, владевшим разнообразными приёмами игры на этом увлекательном инструменте, издавна полюбившимся якутам и ставшим их музыкальным символом.

Опираясь на воспоминания стариков, Прокопий Слепцов не просто воссоздавал старинные музыкальные инструменты, но и переконструировал некоторые из них, согласуясь со своей неистощимой фантазией. Порой его музыкальные инструменты являли собой законченный художественный образ, не только особенный по звучанию, но и выразительный внешне. У некоторых было даже собственное имя — например, одну из своих скрипок он поэтично назвал «Ый Куо» — «Лунолика».

Изящному маленькому бубну Прокопий Егорович дал имя «Дьахтар ымыыта». По его уверению, с таким инструментом в старину охотно проводили досуг якутские женщины, сопровождая прихотливыми ритмами свои песни и танцы. Его украшенный оригинальными рисунками атаара способен был заменить небольшой шумовой оркестр. Он извлекал из него самые разнообразные звуки: стучащие, гремящие, шуршащие, шелестящие. В зависимости от места и характера удара, этот атаара звучал то как барабан, то как бубен, то как погремушки, то как кубинские маракасы, а то и как шаманский плащ с многочисленными звенящими подвесками.

Техника его игры на атаара была многообразной и порой напоминала причудливый танец — музыкант словно бы пританцовывал, одновременно выбивая независимые ритмы обеими руками, которые оставались свободными, ибо корпус инструмента был зажат между колен исполнителя и поддерживался ремнём, перекинутым за шеей. Гулко и на разной высоте звучали три мембраны этого богато орнаментированного инструмента, украшенного гордой фигурой орла, глухой шум производили укрепленные внутри него пружины с металлическими кольцами.

Не менее многообразны были приёмы игры на күпсүрө. Изобретательная фантазия мастера наделила этот инструмент множеством дополнительных приспособлений для извлечения характерных звуков — боковыми мембранами из кожи, верхними пружинными клапанами. Игнали на этом күпсүрө» специальными мягкими палочками, комбинируя их удары с игрой пальцами и кистью.

Его собственный шаманский дүһүр был одним из самых совершенных среди тех, что мне доводилось встречать. Он отличался законченностью формы и силой звучания. Туго натянутая кожа, совершенный по форме корпус, обилие звонких привесок и колокольчиков позволяли с помощью колотушки - былаяха производить широкий

спектр звучаний — от еле слышного шороха до громоподобного гула, буквально повергавшего в трепет присутствующих при камлании.

Неповторимо-ужасным был ритуальный үүрэр лоһуор - спутник похоронных процессий. Кто-то из участников погребения должен был идти с ним, пятясь задом и замыкая группу возвращающихся в село. Бесперывно встряхиваемый и производивший оглушительный шум, инструмент этот призван был отпугивать злых духов, не позволяя им увязаться за людьми.

Говоря короче, Прокопий Слепцов *был мастером на все руки*. Из тех, к кому вполне подошла бы складная русская приговорка: «*И швец, и жнец, и на дуде игрец*». И все стороны ипостаси его многогранного таланта пребывали *в гармонии*, обуславливали и обогащали друг друга. Но это далеко не всё. Он был ещё и знатоком народных танцев. Жил, весь пребывая в движении, и, как казалось, готов был петь, играть, танцевать в любое время. Даже во сне нередко пел, и знал песни, которые северные люди пели, когда были больны. При этом от самого него исходило *душевное здоровье*. Он словно излучал его, передавая и внушая другим. И, конечно же, не следует забывать, что Прокопий Слепцов был когда-то практикующим *Шаманом и Кузнецом*. А это, как известно, высшие «чины» в якутской фольклорной иерархии творцов.

## География наших встреч

### Дружина

Знакомство наше началось в Дружине, прежней «столице» Абыйского улуса. В первый мой приезд я ночевал у него в доме, в доме более чем скромном, в котором обитала дружная и богатая детьми семья. Контакт установился тотчас, и у меня сразу возникло ощущение, что мы знакомы давно. Вовсе не пришлось мне уговаривать Прокопия Егоровича напеть и записать народные и его собственные песни. Мы работали несколько ночей напролёт. Рассказывал, пел и играл он без устали. А в одну ночь, когда мы ненадолго прервались и прилегли вздремнуть, произошла особая, совсем необычная запись.

С собой у меня был японский магнитофон, который мог работать в автоматическом режиме. Он включался сам, когда раздавался достаточно громкий звук, и вы-



ключался, когда наступала тишина. Хозяин спал на раскладушке, под лампочкой, свисавшей с потолка. К ней я привязал микрофон, длинный шнур которого спускался прямо к изголовью раскладушки, и сам, наконец, заснул. Когда же под утро мы встали, я обнаружил записанными на плёнку несколько любопытных эпизодов. Слушая один из них, Прокопий Егорович отчётливо вспомнил сон, в котором вместе с двумя односельчанами охотился на лося. Сцена охоты звучала весьма экспрессивно — был отчётливо слышен предостерегающий шёпот спящего и затем его возгласы, понуждающие охотников гнать зверя и стрелять. А в другой записи на той же плёнке запечатлелось тихое, болезненно унылое пение с плохо различимыми словами. Прокопий Егорович затруднился определить, на каком языке в данном случае он пел, и с удивлением предположил, что это мог быть полузабытый язык его предков по материнской линии.

## Якутск



*Участники Всесоюзной конференции фольклористов (Якутск, 1977)  
П.Е. Слепцов в первом ряду (в центре)*

<sup>1</sup> (Об этом чуть подробнее рассказано в моей статье «Пение при культурно-специфичных психических расстройствах у народов сибирского Севера», опубликованной в книге «Миф символ, ритуал. Народы Сибири», вышедшей в серии «Традиция — текст — фольклор: типология и семиотика» (М., РГГУ, 2008, с. 153-173).

Несколько раз мы встречались с Прокопием Слепцовым в Якутске. Особенно продуктивной была наша совместная с ним работа во время проходившей в июне 1977 года Всесоюзной конференции фольклористов. На эту конференцию приехали учёные издалека, и были приглашены выдающиеся якутские народные музыканты. Наряду с таттинцем Михаилом Герасимовичем Соровым и знаменитым намским

олонхосутом Прокопием Прокопьевичем Ядрихинским Прокопий Егорович выступал с блеском. И от него во время конференции было сделано немало превосходных аудиозаписей.

В те дни работала организованная совместно несколькими научными институтами комплексная фольклорная экспедиция, одним из руководителей которой был я. Вместе с превосходным звукоинженером «Пушкинского Дома» (Институт русской литературы в Санкт-Петербурге) Гарольдом Валентиновичем Матвеевым, вооружённым стереофонической швейцарской «Нагрой», мы провели две продуктивные сессии звукозаписей. Одну - в одной из студий Якутского радио, другую - в республиканском доме народного творчества.

Тогда Прокопий Егорович привёз с собой сразу несколько своих дунгуров, больших и малый — тот самый «Дьахтар ымыыта». И у меня сохранились цветные слайды, сделанные мной во время сеансов записи. На одном из них Прокопий Егорович, играя на бубне, сидит на полу в излюбленной, характерной для шаманов позе. Сидит на брошенной на пол плисовой бордовой канцелярской скатерти (вместо шаманского олоха — подстилки из конской шкуры). А луч солнца падает на бубен, и бубен словно светится в его руках. На другом снимке он запечатлён поющим и играющим на «дьяхтар ымыыта».



*В студии Якутского радио*

В те годы я какое-то время вёл на Якутском телевидении серию передач под названием «Музыкальная культура якутского народа». Для одной из них мы пригласили в Якутск Прокопия Егоровича. С ним приехали несколько юных музыкантов и умельцев, которые привезли ту самую выставку своих работ. К участию в этой передаче были привлечены также несколько абыйчан, живущих в Якутске, и из них составилась довольно складный ансамбль.<sup>2</sup>

## Москва

Ещё одну встречу я хорошо помню. На этот раз в Москве, у нас дома, на улице Неждановой.

Прокопий Егорович опять же расположился на полу. Я тоже присел на корточки с двумя магнитофонами, и мы записали фрагменты нескольких шаманских камланий. При этой записи нам помогали известный московский этнограф Елена Сергеевна Новик и приехавший вместе с Прокопием Егоровичем якутянин Иван Деевич Архипов из республиканского Общества охраны памятников.

*<sup>2</sup> У меня сохранился листок с именами тех, кто принимал участие в этой передаче. Сам Прокопий Егорович играл на скрипке. На хомусе импровизировала Мария Сергеева, на кюсюре — Борис Романов, на «Дьахтар ымыыта» — Евдокия Анисимова, на атаара — Владимир Данилов. На дугуре играл Владимир Владимиров, приехавший вместе с Прокопием Егоровичем из Белой Горы, где он заведовал районным домом культуры. Кроме того в записи как певица участвовала преподаватель музыкального училища Анастасия Васильевна Каженкина, которая и помогла организовать этот импровизированный ансамбль.*

В Москве тогда проходила конференция по народным музыкальным инструментам, и состоялся фольклорный концерт во Всесоюзном доме композиторов. Прокопий Егорович принимал в нём участие и в заключение второго отделения выступил с несколькими своими песнями.

Однако концерт этот едва не обернулся большим скандалом. Я комментировал заключительную часть концерта, и микрофон оставался в моих руках. Не спросив разрешения у ответственных за программу, я своевольно устроил сверх этой заранее утверждённой программы нечто вроде «третьего отделения». Когда слушатели уже направлялись в гардероб, я вновь пригласил Прокопия Егоровича на сцену и предложил ему, надев шаманские «до-спехи», исполнить какое-нибудь камлание. Значительная часть публики с интересом вернулась в зал, а Прокопий Егорович охотно и весьма эффектно продемонстрировал большой эпизод шаманского действия. На утро в руководящие инстанции ушло гневное письмо от организаторов концерта с просьбой примерно наказать меня за данную «инициативу». Ведь концерт официально был посвящен очередной годовщине Октябрьской революции и, согласно идеологическим запретам того времени, шаманские пес-



*Фото А. Ф. Юрманова  
На фольклорном концерте  
во Всесоюзном Доме композиторов  
(снимок из моей книги «Музыкальный фольклор  
в контексте современной культуры»)*

нопения были на нём, мягко говоря, не уместны. К счастью, показательно наказывать меня руководящие инстанции в тот раз почему-то не стали, хотя моё реноме в их глазах было надолго испорчено.

*Концертная сцена едва ли не самый радикальный способ преодоления аутентичности фольклора, но народные мастера способны заставить забыть об этом даже фольклористов.*

## Ленинград

Ездили мы с Прокопием Егоровичем и в Ленинград. И там вместе с той же Еленой Сергеевной Новик и замечательным латышским кинооператором Андрисом Слапиньшем снимали в Музее этнографии - знаменитой Петровской Кунсткамере - кадры для нашего этнографического фильма о шаманах. Фильм назывался «Времена сновидений», и в его прологе есть выразительные моменты, когда Прокопий Егорович вместе с Семёном Семёновичем Егоровым, приехавшим из Нюрбинского улуса, с пытливым вниманием рассматривают шаманские атрибуты - хранящиеся там плащи и бубны разных народов. А затем в одном из кабинетов Ленинградского отделения Института этнографии Академии Наук СССР мы снимали фрагмент камлания, в котором Семён Егоров помогал Прокопию Егоровичу, выполнив роль кутуруксута.



В Музее этнографии имени Петра Великого в Ленинграде фрагменты камлания шаманов. Прокопий Егорович Слепов из посёлка Велье горы Абытского района Якутии. Ему помогает в качестве кутуруксута Семён Семёнович Егоров из посёлка Нарба Ленинского района. Фото А. Х. Саломеева.



*Страница из книги  
«Музыкальный фольклор  
в контексте современной  
культуры»*

## И в завершение — немного личного

Когда с моей «подачи» Союз композиторов СССР пригласил Прокопия Егоровича на фольклорный концерт в Москву, уже широко известный в республике народный музыкант привёз мне в подарок три выкованных им великолепных хомуса — один чуть меньше другого. Хомусы были заключены в деревянный футляр, на крышке которого были вырезаны силуэты хомуса и трёх птичек. Только много позже я осознал, что это было своего рода суггестивное пожелание-внушение, которое материализовалось спустя годы.



лицу, а позднее творческим сотрудником по фольклорным экспедициям, вовсе не думали, что когда-нибудь будем вместе растить Алёшу, Ефима и Настю.

Замечу кстати, что Прокопий Егорович знал Зою Винокурову ещё до моей с ним встречи. В декабре 1975 года она побывала с экспедицией в Дружине и тоже записывала его песни. Одна из бесценных плёнок той её поездки, к счастью, уцелела и вместе с моими фольклорными записями хранится теперь в якутской коллекции Гарвардского университета. Оцифрованная, она теперь благодаря Интернету доступна всем.<sup>3</sup>

Итак, не будет, наверное, большим преувеличением сказать, что Прокопий Слепцов как бы предрешил нашу с Зоей судьбу. Три хомуса - столь необыкновенный и щедрый его подарок - бережно

Символические птички фигурки, по старинным поверьям якутов, могли означать прилетающие души желанных детей. И наши с Зоей три ребёнка-погодки — это своего рода реализация того давнего слепцовского пророчества. Ведь когда был получен этот экстраординарный подарок, ни я, ни моя теперешняя жена, которая тогда ещё носила фамилию Винокурова и которая была в прошлом моей ученицей по Якутскому музыкальному учи-



хранятся в нашей семье и, когда настанет срок, будут завещаны Всемирному Центру - Музею хомуса в Якутске, где, можно быть уверенными, они займут достойное место.

Давно уже оперились три детки-птички, напророченные моим другом Прокопием Егоровичем Слепцовым. И я думаю, что у меня есть достаточно оснований называть его своим другом.

<sup>3</sup> В якутскую аудиоколлекцию Гарвардского университета можно зайти по адресу: <http://oasis.lib.harvard.edu/oasis/deliver/deepLink?collection=oasis&uniqueId=mus00023>, а сделанные Зоей Винокуровой записи 1975 года хранятся в ней под шифром AWMRL 16259.

Ибо именно так я себя ощущаю. Он для меня неповторимый мастер-музыкант и действенный шаман. Но при этом надо обязательно уточнить — шаман, творящий добро. Или, как раньше нередко говорилось, - үрүн ойуун, шаман «белый», светлый, сердечно-тёплый провидец с Абыя.<sup>4</sup>

*‘Я думаю сейчас, что сам Прокопий Слепцов, провидец и большой фантазёр, вряд ли мог вообразить, что его правнучка Ксюша Соловьёва почти полвека спустя разместит во Всемирной сети сайт-выставку о своём знаменитом прадеде. Интернет-выставку, рассматривая которую, я додумывал свои о нём воспоминания, и семейными фотографиями, из которой хотел бы эти воспоминания сопроводить.*

*Америка, г. Бостон*

## САХА НОРУОТУН ФОЛЬКЛОРУН КӨМҮС БУУКУБАЛЫРЫНАН СУРУЛЛУО

*Анатолий Николаевич Семенов (1944-2002) само-  
деятельнай композитор, саха ырыа айааччыларын  
Сойууһун тэрийсибитэ, саха мелодистарын руко-  
писнай, документальнай пуондатын хомуйааччыта  
уонна айааччыта, 95 саха ырыатын нуоталаах хо-  
мурууньуктарын онорооччу автордара. 1977 сылтан  
оччотообу норуот айымньытын тэрилтэтигэр музы-  
кальнай салааны салайбыта, тэрийбитэ, көбүлээбитэ,  
түмнүтэ, хомуйбута, тэниппитэ, тарҕаптыта.*



Слепцов Прокопий Егоровиһы кытта Анатолий Николаевич Семенов өр кэмнэ дьяныһан туран алтыспыта, кини айар аартыгар тирэх, өйөбүл буолбута саарбаҕа суох. Абыйга, Прокопий Егоровиһы көрсөөрү, кини айар үлэтин билсээри, музыкаль-най инструменнарын онорор техникатын үөрэтээри бара сылдыбытын туһунан кэп-сиирэ. Ол сырытыттан Прокопий Егорович онорбут дүгүрүн илдэ кэлэн, кыраайы үөрэтэр музейга туттарбытын туһунан хаһыакка аахпыппын өйдүүбүн. Самодея-тельной композитор, мелодист диэн удостоверениялар А.Н.Семенов көбүлээһининэн олохтоммуттара. Бу бэлиэлэри Прокопий Егоровичка бэйэтэ туттарбыт буолуохтаах. Оччотообу норуот айымньытын дьэтин музыкальнай пуондатыгар Прокопий Его-рович Слепцов айымньылара ылыллыбыттара (кинигэбэ). Прокопий Егорович ол кэмнэ республика култууратын эйгэтигэр кизэнник биллибит, сураҕырбыт мелодист, ырыаһыт, хомусчут, норуот маастара этэ. Онон мелодистар, илиинэн суруйбут нуота-ларыгар көрдөөтөххө, кини ырыалара баар буолуохтаахтар. Бу пуондаҕа 5 тыһыынча кэринэ илиинэн суруллубут мелодистар ааптардар нуоталара ааспыт үйэ 50-с сыл-

ларьттан хомуллан киирбиттэрэ. Анатолий Николаевич суох буолуобуттан, бу пуонданан ким да дьарыктаммат. Култуура специалистара этэллэринэн, саха ырыатын көмүс пуондата сытар. Бу наукаҕа, музейга элбэҕи биллэрэр суолталаах докумуоннар тыыннааҕар да, күн бүгүн да, өйү, сүрэҕи хамсатан, сыаналаммакка хаалаллара олус хомолтолоох. Семенов А.Н. бэйэтин архыыбыгар музыкальной инструменнары оҕорор маастардар докумуоннарыгар Прокопий Егорович туһунан муспут матырыйаалларын бу тахсар кинигэҕэ биэрдим, үксүлэрэ хаһыат ыстатыйалара. Семенов А.Н. диэн илии баттааһыннаах радиоочерк суруллубута баар. 2000 сыллаахха таһаарбыт «Саха мелодистара. II чааһа» диэн ыйынньыгар бастакы страницатын Прокопий Егорович аатыттан саҕалаабыт. Бу Анатолий Николаевич Прокопий Егоровичи олус үрдүктүк сыаналыырыттан буолуохтаах. Кэлэр өттүгэр бу үөһэ суруйбут пуондам үөрэтиллэн, өссө да норуokka биллибэтэх, тахсыбатах докумуоннар көстүөхтэрэ ди саньыбын. Оччотооҕу кэмнэ, билинни курдук национальной култуурабыт сайдыы суолугар тахсыбыта буоллар, Слепцов Прокопий Егорович аата саха норуотун фольклорун көмүс буукубаларынан суруллан, өйдөбүннүк буолуо этэ. Кини, бастатан туран, норуоттан тахсыбыт талаан эбэтэр, нууччалыы эттэххэ, самородок уонна айааччы, оҕорооччу - творец буолар. Ол кэмнэ Саха сириттэн соботоҕун бүтүн Сэбиэскэй Сойуус композитордарын Сойууһун ынырытынан Москваҕа Чайковскай аатынан улахан саалаҕа бэйэтин айымньыларын толорбута уонна Ленинградка аатырбыт «Мелодия» фирмаҕа ырыалара пластинкаҕа уһуллубуттара даҕаны Прокопий Егорович аата ааттанарыгар мэхтиэ буолаллар.

Анатолий Николаевич хомуйбут, тиспит, ситимнээбит матырыйааллара ырытар, үөрэтэр кэм тийээн кэллэбинэ, олус көмөлөөх, туһалаах буолаллара саарбаҕа суох. Бу кэнники икки сылга ырыа айааччылар Сойуустарын кытта бу архыып докумуоннарын туһанан, саха ырыатын XX үйэтин антологиятын таһаараары сылдыабыт. Онно Прокопий Егорович «Сэкэрэтээр Маарыйа» ырыата кириэхтээх.

***Слепцов Прокопий Егорович***  
***(А.Н.Семенов архыыбыттан)***

Сахалыы ырыаны-тойугу пропагандалааһынна биир үтүөлээх-өҥөлөөх киһинэн Прокопий Егорович Слепцов буолар. Айылҕаттан талааннаах уолчаан бэрт эрдэттэн оччотооҕу ааҕар балаҕаннар, кыһыл муннуктар тэрийээн ытар араас үлэлэригэр кыттар буолбута. Проня ордук ырыаҕа уонна музыкаҕа тардыстыылааҕа биллибитэ. 1959 сыллаахха уус-уран самодеятельность оройуоннааҕы көрүүтэ буолбута. Дьэ, манна аан бастаан Прокопий Егорович талаана биллибитэ уонна биһирэммитэ. Бу билинни кини толорор уонна айар дьобурун кынаттаабыта, инники дьулуурун көбүлээбитэ. Норуот талааннааҕа саҕа ырыалары айыыга холонон, ол иһиттэн «Уйгулаах олобу уруйдуубут» хомурунньукка «Эйэ саллаатын ырыата», «Индибир эбэм» уонна «Оһуохай» бэчээттэнэллэр. Бэйэтин тылыгар уонна матыыбыгар «Сэкэрэтээр Маарыйа», «Сүбэлиэххит буолаарай?», «Уучаҕым барахсан», «Ол Үрүн Хайа үрдүгэр»,

«Тугутчаан», «Күһүн көтөрү атаары», «Кыайы күн», поэттар уонна бэйэтин матыыбыгар «Үөрбүччэ ыллаатым», «Сибэкки», «Быыкаа Аайыка», «Тугулутта кустуга» уонна да атыттар, барыта отучча ырыа авторун быһыытынан мелодист киэн сэнээриини ылла. Балартан хас да ырыа республикатаабы телевидение уонна радио фонотекатыгар уурулла сылдьар. Ити үлэтин биир түмүгүнэн толорбут нүөмэрдэрэ Сэбиэскэй былаас 50 сылын туолар үбүлүөйүгэр аналлаах көрүүгэ үрдүк сыанабылы ылбытын бэлиэтиэххэ сөп.

Прокопий Егорович итини сэргэ саха национальной музыкальной инструменнарын онорууга холонууга кэрэхсэниэхтээх. Манна кини икки суолу тутуһар. Бастакытынан, саха төрүт уус инструменнарын - хомуһу, дүнгүрү, күпсүүрү тупсарга кыһанар. Иккиннэн, өйүттэн тобулан, атаара, «Дьахтар ымыыта», «Ый Куо» курдук сана инструменнары онордо. Балар, биллэн турар, истээччилэр уонна специалистар сыанабылларын күүтэллэр. Прокопий Егорович кэнники сылларга ордук тахсыылаахтык үлэлээтэ. Үгүс оройуоннарга сылдьан, айбыт ырыаларын, тойуктарын, онорбут музыкаба туттуллар инструменнарын дьон-сэргэ көрүүтүгэр-истиитигэр тиэртэ. Кини 1977 сыллаахха Москубаба Октябрьскай революция 60 сылын туолуутугар аналлаах Бүтүн Россиятаабы норуоттар уус-уран айымньыларын көрүү кэнсиэригэр ситиһиилээхтик кыттыбыта. ССРС композитордарын Союһун быраатты советскай норуоттар музыкальной айымньыларыгар хамыһыһа сүүмэрдээһининэн, Прокопий Егорович Слепцов толоруутугар ойуун кырыыта «Центрнаучфильминэн» киинэбэ уһулунна. ССРС композитордарын союһун Саха сиринээби салаата Прокопий Егорович Слепцову самодеятельнай композитордар бөлөхтөрүн дьобурдаах чилиэнинэн билинэр. Үгүс көрүүлэр түмүктэринэн уонна саха национальной искусствотун сайдарыгар киллэрэр үгүс өрүттээх үлэтин сыаналаан, оройуон уонна республика эппиэттээх тэрилтэлэрэ, араас таһымнаах дьүүллүүр сүбэлэр уонна хамыһыһалар хоту сир талааннаах ырыаһытын Слепцов Прокопий Егоровиһы элбэх дипломнарынан, грамоталарынан уонна эбэрдэ суруктарынан наһарадалаабыттара.

Ырыаһыт, мелодист Прокопий Егорович билигин айар үлэтин үгэнигэр сылдьар. Саха дьоно киниттэн сана сонун ырыалары, тойуктары көһүтэллэр. Хоту сир талааннааба ити эрэли толоруо диэн биһиги бигэтик эрэнэбит.

### *Хоту дойду тойуксута*

*(Семенов А.Н. архыыбыттан радиоочерк)*

Бүгүн биһиги хоту оройуоннарбытыттан биирдэстэригэр, Абый оройуонугар, Дружина бөһүөлэгэр олохтоох, уус-уран самодеятельность биир кырдыабас кыттыылааба, мелодист Прокопий Егорович Слепцов туһунан билиһиннэриэхпит.

Кини эрэ барыта ырыаһыт, тойуксут буолан барбат. Мындыр, сайабас, сырдык, ыраас дууһалаах, бэйэлэрин үөрүүлэрин, хомолтолорун истэригэр сатаан кистээбэт, олох араас үгүс өрүттээх түгэннэрин табан ойуулуур эрэ дьон тойуксут буолуохтарын сөптөөх. Кини былыргы норуот матыыптарын, кырдыабастар толороллорун ис

сүрэмбитэн умсугуйан истэрэ уонна ону бэйэтэ үөрэтэн, ыллаан көрөргө холоноро. Былыр саха нуруотун ырыаһытара анаардас кылыһахтаах эрэ ырыанан мунурдаммат этилэр. Ол курдук дэгэрэн ырыа, тангалай ырыата, хабарба ырыата энин курдук эгэлгэ көрүгнэрин тутталлара. Ону барытын Прокопий Егорович тус-туһунан араартаан, үөрэтэн, бу аныгы үүнэр көлүөнэбэ билиһиннэрэн, кэнсиэрдэргэ толортуур. Прокопий Егорович уус-уран самодеятельноска кыттыбыта отучча сыл буолла. Аан бастаан көрдөөх-нардаах сыанкаларга оонньуура. Бэйэтин төрөөбүт дойдутун кэрэ айылбатыгар абылатан, сүрэмбэ тугу сөбүлүүрүнэн тойук туойар, ырыа ыллыыр үгэстэммитэ. Ол сағана айар үлэ абылангар улам-улам ылларан иһэрин бэйэтэ да билбэтэ. Санаан да көрүн, үүнээйи сырдыкка талаһарын кэриэтэ, айар үлэмбэ умсугуйбут киһи, атын дьоннор хайдах ыллыылларын-туойалларын кэтээн-истэн көрөрө улам сытыырхайар. Атыннык эттэххэ, дууһатыгар уонна өйдөбүлүгэр улам чочулар, итиэннэ өйдөнөн иһэр. Дьэ, ити эппипит курдук, кини өр сыллар усталарыгар олох бары түгэннэрин кэтээн көрүүтүн түмүгэр, мунньуммут бэйэтин санааларын олоххо таһаараары сырыттабына, биир киһэ Дьокуускай куораттан сылдыар Христофор Максимов киирэн кэлбитэ.

Хотугу ыалдытымсах, аламабай дьон сүрэхтэригэр ол түгэннэр умнуллубаттык ингэн хаалбыттара. Саха нуруотун артыыһа Христофор Максимов ол киһэ ыллаан-туойан ааспыта Прокопий Егорович сүрэмбэр чокуур тааһы сағардыы, кини айар үлэтигэр бастакы хардыыны онороругар үктэл, тирэх буолбута саарбаға суох. Дьэ ону, билигин эниги, Прокопий Егорович хоту дойду тематыгар айбыт ырыаларын истэн, бэйэмбит сыаналаан...

Прокопий Егорович өссө биир кэрэхсэбиллээх дьыаланан дьарыктанар. Кини саха национальнай тыас таһаарар (ударнай, шумовой) инструменнарын айыыга бэйэтин күүһүн, дьобурун, сатабылын барытын аныыр. Прокопий Егорович Саха Автономнай Республика тэриллибитэ 50 сылын көрсө ытыллыбыт саха фольклорун фестивалларын Халыма, Индигир зонатыгар ытыллыбыт кэнсиэрдэригэр Абый оройуонуттан кыттыыны ылан, лауреат буолар чиэскэ тиксибитэ.

*Семенов А.Н. балта Татьяна Николаевна Семенова,  
Дьокуускайдаағы национальнай библиотека үлэһитэ  
Муус устар 2 күнэ, 2014 с. Дьокуускай к.*

## НОРУОТУН КУЛТУУРАТА САЙДЫТЫГАР УЛАХАН КЫЛААТТААХ



*Толбонова Надежда Семеновна,  
Саха Республикатын  
култууратын үтүөлээх үлэһитэ*

Прокопий Егорович Слепцов дэгиттэр талааннаах киһи этэ: ырыаһыт, мелодист, саха народнай инструменнарын онорор маастар. Фольклору толорооччу быһыытынан кизэнник биллэрэ, төрөөбүт кыраайын култуурата сайдарыгар олобун анаабыта. Кини 1919 сыллаахха Абый оройуонун Кириэс Майыар нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Кыра эрдэбиттэн ырыаны-тойугу сэнээрэрэ, истибитин өйүгэр хатыы сылдыара. Прокопий Егорович этэринэн, биир үксүн ийэтиттэн уһуйуллубут, кини ийэтэ Анастасия Ивановна хомусчутунан биллэрэ, ынырыыга сылдыар ытыктанар киһи этэ. Оччотообу кэмнэ үөрэхтээһин сана саҕаламмыта. Дьону ааҕарга, суруйарга үөрэтии көхтөөхтүк ытыллара. Прокопий Майыар 4 кылаастаах оскуолатыгар үөрэнэ кирибитэ, уол билиигэ-көрүүгэ тардыһылаах буолан, үчүгэйдик үөрэммитэ. Онтон ликбезкэ (ликвидация безграмотности) кыттыһан, учууталлыыр, нэһилиэнньэни ааҕарга, суруйарга үөрэтэр. Кэлин киномеханик идэтин баһылаан, Кэбэргэнэбэ киномеханигынан үлэлээбитэ. Ол сылдьан, култуура олоҕор кыттыһан, саха национальнай инструменнарын үөрэтэн, оонньуур уонна

онорон холонор буолбута. Бастаан онорбут инструменнарынан атаара, көндөй күпсүүр, үрэр лоһуор, «Дьахтар ымыыта» буолаллар. Бу музыкальнай инструменнары онортоон уонна онно оонньоон, улахан биһирэбили ылбыта. Прокопий Егорович Слепцов сүтэн, симэлийэн хаалан ээр инструменнары сөргүтэн онорбута. Саха музыкальнай инструменнарын сөргүтүүгэ улахан оруоллаах. Кини онорбут инструменнарынан оонньоон, Саха АССР уус-уран самодеятельноһун фестивалын лауреатын үрдүк аатын ылбыта. Оччолорго ССРС композитордара саха музыкальнай култууратыгар болжомто уураллара. Маныаха биир дойдугаахпыт, биллиилээх ученай музыковед Эдуард Ефимович Алексеев улахан үлэни ытара. Кини ССРС композитордарын союһун фольклорга хамыыһыатын салайара. Прокопий Егорович 1977 сыллаахха хамыыһыа ыңырытынан Москубаҕа баран, кыттан, эмиэ улаханник биһирэммитэ. Норуот айымньытын дьэиэтэ саха төрүт музыкальнай инструменнарын сайыннарар сороктуу үлэлиирэ. Норуот маастардарын мунһан, араас тэрэһиннэри ытара. Ол курдук 1978 сыллаахха республикатааҕы фольклор семинарыгар Мэнэ Ханаласка национальной инструменнары онорор маастардарга анаан туспа секция тэриллэн үлэлээбитэ. Кинилэр үлэлэрин көрөн, дүүллэспиттэрэ. Уус-уран сэбиэт музыкальнай үөрэбэ суох Прокопий Егорович Слепцов инструменнар технологияларын үөрэтэн онорбутун уонна бэйэтэ оонньоурун сүрдээбин хайбаабыттара, сэргээбиттэрэ. Ол кэнниттэн национальной инструменнары онорууга республикаҕа улахан хамсааһын тахсыбыта. Онуоха Прокопий Егорович олук буолбута диэххэ сөп.

Прокопий Егорович Слепцов өссө биир талааннааҕа: кини ырыа айар дьобурдааҕа, байаанна оонньоура, тапталлаах хоту дойдутун хонуйара, дойдутун матыыптарын танан, ырыаларыгар туһанара. Айбыт ырыаларын киэн эйгэбэ таһаарбыта. Ол курдук 1975 сыллаахха республикатааҕы ырыа фестивалыгар «Тугутчаан», «Сэкэрэтэр Маарыйа», «Сүбэлиэххит буолаарай?» диэн бэйэтэ айбыт ырыаларын толорбута. Ырыаларын республикатааҕы норуот дьэиэтин уус-уран сэбиэтэ биһирээн, 1978 сыллаахха мелодист аатын инэрэн, туоһу да табарыанна ылан, үөрүү-көтүү бөбө буолбута. Кини сөбөрө диэн, Прокопий Егорович сааһыран истэбин аайы санаттан сана дьобурдара арыллан, айар эйгэтэ кэнээн иһэрэ. 80-с сылларга, фольклорга санаатын ууран, дьарыктанар буолбута. Хоту дойду ойууннарын туспаларын бэлиэтии көрөн, ойууннаан көрдөрөрө. Көрсүһүлэргэ ойууннааһын туһунан кэпсиирэ, урут ойууттар кыраларын көрбүтүн саныыра, кинилэр кырыыларын көрдөрөрө. Оччолорго ойууннааһыны үтүктэн көрдөрүү да, үөрэтии да бобуллара. Тугу эмэ онорор буоллаххына, чып кистэлэнинэн, бүөмнээн буолара. Ол да буоллар 1979 сыллаахха, кыраныысса таһыттан ойууннааһыны документальнай киинэбэ уһула кэлэ сылдьан, Ярославскай аатынан кыраайы үөрэтэр музейга Прокопий Егорович Слепцов ойууннуурун устан барбыттаахтара. Ол матырыйаалы 1993 сыллаахха Дьокуускайга Аан дойдутааҕы ойууннааһынна буолбут конференцияҕа кэлэн кыттыбыт омуктар көрдөрөн ааспыттара. Прокопий Егорович 1987 сыллаахха республикатааҕы фольклор фестивалыгар кэлэ сылдьан, ойууннаан көрдөрбүтэ.

Дьиктитэ баара, көстүүмэ көтөр түүтүттэн аттаран тигиллибит этэ. Тоџо оннугун ыйыппыппар, оџо сылдьан көрөр этим, урут Американы (Алясканы) кытары сырыы баара, онон ол дойду ойууттарын сабыдыала» диирэ. Бэйэтэ ойуун ис туругар чахчы киирэрэ, көстөр дьүһүнэ да агыттартан олох атын этэ: үрдүк акыйбыт уңуохтааџа, улахан уоттаах харахтааџа, бөдөн кэһиэхтээх куоластааџа. Маннык киһи хамсанан-имсэнэн, хараџын үрүнгүнэн көрөн, улаханлык сангаран, кутуран (мэктиэтигэр айаџыттан күүгэн тахсара), ойуоккалаан барара. Онуоха эбии били көстүүмүн түүтэ үргэннэн, чахчы киһини дьулатара. Аны, чохчойо сылдьан, ойуоккалаан баран, туругар киирэн, бачча улахан киһи олус чэпчэкистик дугунан, салгынна ыйана сылдьар буолан хаалара. Прокопий Егорович ойууннаан көрдөрбүтүн фестиваль түмүк кэнсиэригэр государственной музыкальной театр (билигини Опера уонна балет театра) сыанатыгар көрдөрбүппүт. Хомойуох иһин, оччолорго технология сайда илигинэн, кини толоруута сатаан үйэтитиллибэккэ хаалбыта. Прокопий Егорович чахчы айылџа киһитэ этэ. Кини булчут бэрдэ, тайџаны, туундараны кэрийбит хоһуун киһи, оттон Дьокуускайга кэллэџинэ, чугас да сиргэ сирдьиттээх эрэ сылдьара, ону биһиги «хайдах киэн сырыылаах тайџа киһитэ эрэри, мунаџын» диэтэхпитинэ, «хайа, мин дойдум ото-маһа, күнэ-ыйа, хотутун, соџуруутун ыйа турдаџа» диирэ. Прокопий Егорович гостиницаџа түһэрин атыңырыыр этэ, ол иһин чэйдии, аһы үксүгэр фольклорга методист Варламова Елизавета Егоровна дьэитигэр сылдьааччы. Елизавета Егоровна аһын-тангаһын бэрийэрэ, ханна кэлэрин-барарын сирдээн биэрэрэ. Биһиги Прокопий Егоровиһы өрө тута сылдьарбыт, оттон кини далбарга сырытыннарарбытыттан олус астынара. Аны хас кэллэџин аайы хоту дойду куһун-хааһын, балыгын аџалан, булгуччу амсатара. Прокопий Егорович барахсан, үөрэн-көтөн, кэпсээн-ипсээн сэргэх да киһи этэ. Биһигини кыргытара оностон, дьэитигэр сылдьар курдук сананара. Кини биһиги түбүктээх үлэбитин бэркиһээн, «хаһан дьэџитин, оџолоргутун бириэмэ булан көрөбүт» диэн аһынааччы.

Прокопий Егорович Слепцов улахан дьэиэ кэргэн аџа баһылыга, 7 оџо амарах аџата, оџолоро эмиэ музыкаџа чугас дьон, бары аџалара онорбут хомустарыгар үчүгэйдик оонһуулар. Ордук кыра уолугар, Христофорга, аџатын талаана бэриллибит, үчүгэй куоластаах ырыаһыт, гитараџа да оонһуур.

Прокопий Егорович ырыалара араадьыйа пуондатыгар киирбиттэрэ, мелодистар ырыаларын хомуурунньугар тахсыбыттара, оттон онорбут музыкальной инструменттарынын М.Н. Жирков аатынан Дьокуускайдааџы музыкальной училище уонна музыка уонна фольклор музейдар харалталарыгар биэрбитэ. Ити курдук, Прокопий Егорович Слепцов айар талаанынан, нохтолоох сүрэџин баџатынан төрөөбүт норуотун култуурата сайдарыгар улахан кылааты киллэрбит киһи буолар. Кини хаалларбыт музыкальной нэһилиэстибэтэ өссө да үөрэтиллэ, туһаџа тахса турарыгар эрэнэбин.

## МУНГУРА СУОХ ТАЛААНЫГАР СҮГҮРҮЙЭБИН

*Саха национальнай  
инструменын онорор маастар,  
ор сылларга норуот айымньытын  
дьиэтигэр старшай методиһынан  
үлэлээбит Александр Иванович Чахов*



Слепцов Прокопий Егорович мин убаастыыр, ытыктыыр киһим. Кини мунгура суох талааныгар сүгүрүйэбин.

Оччолорго норуот айымньытын дьиэтигэр старшай методиһынан үлэлиир этим. 1972 сыллаахха маннайгы фольклор фестивала садаламмыта. Оройуоннары барытын биирдии-биирдии ыныртаан, анаан көрүү буолбута. Абый оройуонуттан кыра кэллэктиип кэлбитэ. Онно көрдөхпүнэ, Прокопий Егорович Слепцов үрдүк, көнө унуохтаах, хара баттабын кэлтэччи тарааммыт, сааһырбыт киһи этэ. Дьэ кини маннык сэхэргээбитэ: «Бу фольклор фестивалыгар наар былыргы инструменнары көрдөөтүм. Ити умнуллубут былыргы инструменнары сэргүтүөхпүн баҕарар этим. Дьэ, ол иһин бу фестивалга анаан 6 инструмены онордум. «Ый Куону», дүнгүрү, аартыктаах күпсүүрү, «Дьахтар ымыытын», хомуһу уонна атаараны. Элбэх сыранан, үлэнэн оноһулуннулар. Бу инструменнарга оонньуурбар анаан тылын уонна музыкатын оноруохтаахпын. Дүнгүрбүн, көстүүммүн барытын бэйэм оностубутум», - дииди, Прокопий Егорович ылан, көрдөртөөтө. Дүнгүрэ бэйэтигэр мээрэйдэммит буолан, сүрдээх улахан, дорҕооно бүтэни, сир түгэбинэн иһиллэр курдук ньириһийэр. Ойуун дүнгүрэ уонна таһаһа олус табыллыбыттар. Фестивалга «Көтөрү атаары» диэн ырыатын бэйэтин тылыгар уонна мелодиятыгар толордо. Прокопий Егорович

сахалыы танныбыт, үөрэн-көтөн, эдэригэр түспүттүү туттан-хаптан, кылыһахтаах чуор куолаһынан ыллаан дьыэрэһитэн барда, онуоха били бэйэтэ онгорбут инструменнара добуһуоллааннар, өссө тупсаран биэрдилэр. Ыллаан бүппүтүгэр театр иһэ ытыс таһынытынан, ыһыынан-хаһыынан туолла. Көрөөччүлэр сүһүөхтэригэр туран эрэ айхаллыылар. Төрүт тохтооботулар. Онуоха Прокопий Егорович иккистээн киирэн, үөрэн-көтөн, бокулуоннаан табыста. Онтон «Кыһыл Ойуунтан» быһа тардан, толордо. Үгэс быһыытынан, кыыраары айыыларыттан көрдөһө-көрдөһө, үстэ дьааһыда, дьэ, онтон этэн-тыынан, кыыран киирэн барда. Дүгүрүн охсуталаатабына, тыаһа театр түгэбинэн өрө ньириһийэн иһиллэр. Биирдэ болбойон көрбүтүм, киһим муус маҕан баттаҕа икки санныгар түһэ сылдыар, үөһэ-аллара бытыктардаах, ыарахан сөн куоластаах УЛУУ КЫРДЬАҒАС бэйэтинэн кэлэн турар эбит. Көрөн баран улаханлык салынным...

Толорон бүппүтүгэр көрөөччүлэр эмиэ ыһыы-хаһыы, уруйдааһын буоллулар, саала иһинээҕи киһи бары туран эрэ наһаа уһундук таһыннылар, олох тохтооботулар. Онуоха Прокопий Егорович дүгүрүн туппутунан киирэн, хаста да охсо-охсо бокулуон биэрэн табыста. Кэнсиэр бүппүтүн кэнниттэн мин Прокопий Егоровичы батыһан тийэн эбэрдэлээтим уонна илиибин биэрдим. Киһим олус үөрбүт көрүнгнээх, ойуунун көстүүмүн кэппитинэн турар эбит. Өйдөөн көрбүтүм, арай били икки санныгар түһэ сылдыар баттаҕа да, бытыга да суох. Ону муодарбаан ыйыппыппар, киһим мичээрдээн баран, олорунан кэбистэ. Итинэн сибээстээн Прокопий Егоровичтан ыйыттым: «Эн урут ойууннуур этин дуо?» Киһим балачча тохтоон саната суох олордо уонна уоттаах сытыы харабынан супту көрдө.

- Чэ, ааспыт дьыала буоллаҕа дии, кырдык, мин ойууннуур этим, кыыраар да этим. Дьэ, ону истэн Сэбиэскэй былаас оччотооҕу туһааннаах уорганнара сөбүлээбэккэ, дүгүрбүн, танаспын былдыан ылан, ыган туран аны хаһан даҕаны ойууннаабатгына баппыска ылбыттара. Онтон сылтаан тыыммын кыайан таһаарыммакка олус эрэйдэммитим, ыалдыар буолбутум. Ыксаан, ыраах сиргэ тийэн, эбэтэр бултуу сылдыан, дүгүр оностон кыыран, тыыммын таһаарынарым. Күннэр, дьыллар ааһан испиттэрэ. Платон Ойуунускай айымньытын көңүллээбиттэрэ, онон сибээстээн кулупка «Кыһыл Ойууну» туруорар буолбуттара. Дьэ, онтон ыла туох да кыбыстыыта, бобуута-хаайыыта суох көңүл тыыммын таһаарынан, абыранар буолбутум. Уһундук тыыны таһаарыммакка сырыттааха куһаҕан, киһи араас буолуон сөп. Өлүөн да сөп. Икки атахтаағы айылҕа араастаан айар, сорохтор үчүгэй отоһут, сорохтор күүстээх, сорохтор ааттаах ойуун буолаллар. Онуоха эн этин-хаанын, өйүң-санаан сөп түбэһэн айыллабын. Ити барыта айылҕаттан сибээстээх, айылҕа сокуонун хайдах даҕаны кэһэр кыабын суох, - диэн Прокопий Егорович аргый аҕай олорон кистэлэнин кэпсээтэ. Сарсыныгар норуот айымньытын дьэтигэр онгорбут инструменнарын көрдөрбүтэ, кэпсээбитэ. Бу инструменнар дьүүллүүр сүбэ улахан сыанабылын ылбыттара уонна саха национальнай инструменнарын онгорор маастар дастабырыанньатын үөрүүлээх быһыыга туттарбыттара.

## АЙЫЛҔА АНАЛА КИҢИ

*Иван Егорович Алексеев - Хомус Уйбаан,  
Саха АССР култууратын  
үтүөлээх үлэһитэ*



Прокопий Егорович Слепцовы ырыаһыт, норуот маастара уонна айылҕаттан бэрдэриилээх дыкти талааннаах киһи быһыытынан сыаналыыр этим. Биирдэ эмэтэ айах атан кэпсэппитим буолуо эрэри, хайдах эмэ гынан кини Дьокуускайга кэллэбинэ өрүү корөр, санатын-инэтин истэр буола сатыырым.

Кэргэним Лиисэ аҕата Иван Васильевич Слепцов даҕаны кинини «хоту сиргэ итинник биир эмэ киһи баар буолар» диэн ытыктаан ахтар, кэпсиир буолара. Ол дьонтон туох уратылааҕын таайа сатыыр угэстэммитим.

Биирдэ опера уонна балет тыйаатырыгар кэнсиэргэ Прокопий Егорович ойууннаата. Мин саныахпар, көннөрү артыыстаан буолбакка, «киирэрэ киирэн» эттэ тыынна, көттө-дайда быһыылааҕа. Дүгүрүн охсордуун, куолаһын өонньотордуун. «Көтөн» эскириринии, дынгнээх ойуун быһыыта-бодото көстүбүтэ. Мин саныахпар. Дьон да оннук дыктини таба көрдө быһылааҕа. «Көтөрүгэр» атахтарын тэбэрэ эрчимэ сүрдээбэ. Мин көрдөхпүнэ, биир кэм өрө дэгдэйэн, салгынгы уйдарбытты, көстүбүтэ.



*Кыһыл Ойуун драматыттан быһа тардыы*

добуһуоллаан ыллыыра, арыт кимиэхэ да майгыннаабат гына дэгэрдэтэн. Куолаһа сөҥ сонос. Ол ырыалара, биллэн турар, дойдутун, дьонун туһунан, таба туһунан. Бука, кини ырыаларын тыйаатырга, сыанаба буолбакка, хоту сир айылбатыгар олон истибит буоллар, өссө дьайыылаах буолуоҕа эбитэ буолуо. Мин санаахпар, кини - айылба ырыаһыта. Биллиилээх түөрүтүк Э.Е. Алексеев өссө П.Е. Слепцов утуя сытан ыллаабытын устубута баар этэ. Ону ырытан эмиэ кинигэтигэр киллэрбитэ «Сонная песня» диэн ааттаан. Итинник ырыаны мин оҕо эрдэхпиттэн билэбин. Таайым Сүөдэр оҕонньор «түүннү ырыаларыттан» уһуктарым. Чопчу тыла соччо иһиллибэт курдук эрэри, доргутан матыыба, дьэ, улахан (киэн) буолара. Сахаба «түүннү ырыа» - тарҕаммыт көстүү.

Төрдүс, саамай мизэхэ чугас, өйдөбүлүм - П.Е. Слепцов охсубут хомустара. Этигэннэринэн оннук уһулуччу буолбатах эрэри, моһуоннарынан уратылаахтара. Кэлин собуһ дьарыгырбыт буолан, соччо тупсаҕайа суохтара. Хата, ол оннугар анал ис хоһоонноон кэмпиликтэри онортообута баара. Ол курдук Э.Е. Алексеев ыал буолбутугар биир уһаты хааба үс хомуһу уган бэлэхтээбит. Бизэрэригэр «эһиги ыал үс оҕолонуоххут» диэбит. Чахчыта Алексеевтаах үс оҕоломмуттара: биир кыыс, икки уол. Олор улаатан, билигин АХШ Бостон куоратыгар ыал дьон. Дьэ хайдаҕый: кини көрүүлэммитин курдук буолан тахсыбыт. Онно ол хомустар туох эмэ дьайыылаах-

Ойууну оонньуур дьону көрдүм ини, көрбөтөбүм ини. Кини курдук «көппүт» артыыһы мин харахтаабатабым. Итини этэбин, «айылбаттан бэрдэриилээх этэ» диэн.

Иккис өттүнэн, муусука тэрилин онорор дьобурун эмиэ сөбөрүм. Кырыымпата, атаарата, дыаҕата эмиэ туспалаах. Ол атаара диэн сахсийан оонньонулар тэрилин тутан-хабан көрбүтүм. Инигэр сыыгынаан тыаһыыр эрэри, дорҕооно хайдах уларыарын өйдөөбөтөбүм. Ол оннук таабырын курдук таайыллыбакка хаалбыта. Атын маастардар оннугу онорбуттарын эмиэ билбэппин. Биир эмэ ордон сылдьар баар буоллаҕына, үөрэтэн аркыастырга туһаныахха сөп буолуо.

Үһүс өйдөөбүтүм - Прокопий Егорович ырыа айааччы. Бэйтэ байаанга соччо табыҕаһа суох

тара буолуо дуу? «Хомустар үтүнү онордулар» диэн Э.Е. Алексеев ол үс хомуһун биһиги түмэлбитигэр анаан сылдьар. Бука, сотору тиксэрэрэ буолуо. Оччоҕо ымы-ылаах ытык тэриллэри анал миэстэҕэ туруоруохпут. Дьон көрөрүгэр, өйдүүрүгэр, баҕар сүгүрүйэригэр анаан. Хомус дьиктитэ үгүс. Ону үөрэтэн, сыныйан биллэх ахсын, былыргы уонна билинни кэмнэр алтыһар ситимнээхтэрэ көстөн тахсыан сөп. Хомус муусуката эмтээх диэн чинчийиилэр үксээн иһэллэр. Ол үс хомус дьиктитэ да, баҕар, таайыллан хаалыаҕа.

Бэсһинэн, этиэм этэ: сахаҕа талаан мунура суох. Биир киһиэхэ да айылҕа дэ-лэйдик бэрсибитин туоһута П.Е. Слепцов, маастар, ырыаһыт, үнкүүһүт, айылҕалаах. Кэмигэр ол сэнээриллибэтэх, ситэ сыаналамматах. Биһиэхэ оннук буолар. «Хойутаан хобо тиктибит» диэн курдук буолан иһэбит. Оттон талааннаах киһи бэйэтэ сэмэй, көстүбэт-биллибэт буолар үгэстээх. Прокопий Егорович биир оннук киһи этэ диир-битигэр эрэ тийэбит.

*Муус устар 23 күнэ, 2014 с.*



## ХОТУ СИР ТАЛБА ТАЛААННААҒА

*Хоһоонһут, ырыа айааччы, ырыаһыт, хомусчут,  
тойуксут, алгысчут П.Е. Слепцов 95 сылыгар*

*Варламова Елизавета Егоровна,  
хомус музейын фондатын сэбидиссэйэ,  
СР култууратын үтүөлээх үлэһитэ*



Саха култуурата сайдарыгар элбэх сыратын анаабыт, дьон-сэргэ дууһатыгар үгүс кэрэни инэрэн хаалларбыт, сана талааннары уһугуннарбыт Прокопий Егорович Слепцов быйыл сайын от ыйыгар төрөөбүтэ 95 сылын туолла. Манан сибээстээн араас сылларга суруллубут ахтыылартан, ыстатыйалартан түмэн, Прокопий Егорович үлэтин-хамнаһын суруйарга холонуум.

Иллээх, тулалыыр олобу сэргэхтик көрөр дьиз кэргэннэ итиллэн, кыратыттан чабыл курдук оҕо эбит. Аҕата булка, балыкка батыһыннарара, уһаныыга уһуяра.

Прокопий Егорович биэс кылаас үөрэхтээбэ, ликбезкэ дьону ааҕарга-суруйарга үөрөппитэ. Биирдии сыллаах бэтэринээр уонна байыаннай куурустары бүтэрбитэ. Кэлин киномеханигынан, кулууп сэбидиссэйинэн, методиһынан, норуот театрыгар дириэктэри солбуйааччынан, режиссерунан эмиэ үлэлээбиттээх. Үксүн култуура эйгэтигэр сыстан, үйэлээби айбыта-туппута.

Хоту дойдуга култуураны тэниппит үтүөкэн үлэһит.

## Эргиччи талаанын сөбөллөрө

Норуот кинини хоһоонһут, ырыа айааччы, ырыаһыт, тойуксут, олонхоттон быһа тардылары толорооччу, алгысчыт, артыыс, муусукаһыт быһыытынан билэр. 1936-1937 сыллардаахтан муусука эйгэтигэр дыаныһан туран үөрэммит, балалайкаба, байаанга, хорумускаба, аккардионга, кырымпаба, хомуска бастын толорооччу буолар. Ити сылларга кини 16-17 саастааба. Өр кэмнэ дыарыктанан, ситэн-хотон, 1950 сылтан ыла оройуонугар, республикаба мелодист быһыытынан биллэн, лауреат үрдүк аатын ылбыта. Хоһоонһут, ырыаһыт, муусукаһыт быһыытынан кизник сурабырбыта. Элбэх хоһооннору ырыа гынан көтүппүтэ. Итини таһынан хабарба, хаансаар, мурун былыргы ырыаларын фольклор фестивалыгар Дьокуускайга 1973 сыллаахха толоруута улахан сэнээрини ылбыта. Кини тэрийэр дьобурдаах буолан, үһүээннэри, номохтору, кэпсээннэри хомуйара, билиитин-көрүүтүн байытара.

Прокопий Егорович айылҕаны кытта ыкса сибээстээбэ, эт-хаан оттунэн сайдылааба, илии-атах оонһууларыгар, курдаһан тустууга, мас тардыһытыгар, сүүрүүгэ нэһилиэк, оройуон ыһахтарыгар тэннээбин булбата. Ол курдук, тирии быанан холбуу кэлгиллибит абыс сэлии муһун түөһүн тылыгар диэри көтөбөн, биир дойдулаахтарын сөхтөрбүтэ. Кинини олонхо бухатырыгар холуу көрөллөрө, сөбөллөрө.

Аны нэһилиэккэ сага тиэхиникэ кэллэбинэ, бастаан кини тутар-хабар, бастаагы саҕалааччынан буолар эбит. Өссө таһабаһа таһар борохуот үлэһиттэриттэн 1957 с. хорумуска атыылаһан ылан, эдэр ыччат үнкүүтүн, ырыатын-тойугун тэрийэн, көрү-нары көбүлээбит.

Прокопий Егорович дэгиттэр талааннаах, төрөөбүт Сахатын сириг култуурата сайдарыгар олобун анаабыт киһи. 1975 сыллаахха ытыллыбыт республикатаабы ырыа фестивалыгар бэйэтэ айбыт ырыаларын толорон, норуот айымньытын дыэтин уус-уран сэбиэтэ биһирээн, 1978 сыллаахха киниэхэ мелодист аатын инэрбиттэрэ уонна даһабырыанһа туттарбыттара.

Кини дьобура, сааһыран истэбин аайы, диринник арыллан испит. Айбыт хоһоонноро, ырыалара Дьокуускайдаабы араадыһа фондатыгар кирибиттэр, мелодистар ырыаларын хомуруннуугар тахсыбыттар.

1979 сыллаахха кыранысса таһыттан ойууннааһыны документальной киинэбэ уста кэлэ сылдыбыттар. Е. Ярославской аатынан кыраайы үөрэтэр музейга П.Е. Слепцов ойууннуурун устубуттар уонна 1993 сыллаахха Дьокуускайга Аан дойдутаабы ойууннааһынга буолбут кэмпэриэнсийэбэ көрдөрөн ааспыттара. Мин 1987 сыллаахха республикатаабы фольклор фестивалыгар театр сыанатыгар ойууннаан көрдөрбүтүн эмиэ да дьулай, эмиэ да сөбө-махтайа көрбүттээхпин. Турукка кириэн чэпчэкиг ойуоккалаан, илгистэн, сахсыллан, кэһиэхтээх куолаһынан дыаһыан, ыллаан-туойан, илбиһирэн кириэн бардабына, күнүс корбүт киһин сыанаба атыннык көстөрүттэн, кини талааныгар сүгүрүйэрин өссө күүһүрэр, дириниир эбит этэ.

## **П.Е. Слепцов - режиссер, үнкүү туруорааччы**

Прокопий Егорович Дружина кулуубугар методиһынан, режиссерунан үлэли сылдыан, оройуонна норуодунай тыйаатыры тэрийиини кэпсэтэн, элбэх үлэни тэрийбитэ. 1958-1959 сс. «Ньургун Боотур» операны туруоран, оройуонун иһинэн ытыллыбыт фестивалга бастакы миэстэбэ тиксибитэ, Кыһыл Ойуун уобараһын толорон, улахан биһирэбили ылбыта, Москубага ынгырыллан, документальной киинэбэ уһуллубута.

1954 сылтан ыра гынан ильдэ сылдыбыт «Кыталыктар үнкүүлэрин» хойутаан да буоллар, 1987 сыллаахха оҕо муусука оскуолатын хореографияҕа салайааччытыныын, Утина Галина Михайловналыын, көмөлөөн, саҕаттан сайыннаран туруорбуттара. Прокопий Егорович долгуйа үөрэн, Г.М. Утинаҕа суругунан махталын тириэрдит. Онно маннык этиллибит: «Өр сылларга сыппыт мин үнкүүбүн чочуйан, симээн, сүһүөбэр туруоран күнү көрдөрбүккэр махтанабын. Баҕарабын эйиэхэ үчүгэй өрүү чугас буоллун, ыарахан, куһаҥан эйигиттэн өрүү ыраах турдун. Эбэрдэни кытта мелодист, саха народнай инструменнарын уонна хомуска маастара Прокопий Егорович Слепцов».

Муомаҕа ытыллыбыт республикатааҕы фольклор фестивалыгар хотугу олохтоох норуот үнкүүлэрин «һээдьэни» туруоран, эмиэ лауреат аатын сүгэн, бириистээх миэстэни ылбыта. П.Е. Слепцов үнкүүгэ көрүүтэ өссө кэнээн испитэ. Кини «Кыталыктар үнкүүлэригэр» олобуран, хореографической сюитаны туруорар буоллар диэн баҕа санаалааҕа. Фестивалга кэлэ сылдьар кэмигэр Саха сириинээҕи наука академиятын филиалыттан алта пууннаах соруудах ылан, үлэтин саҕалаабыта.

## **Хомусчут, хомусчуттар бөлөхтөрүн салайааччыта, саха музыкальной инструменнарын маастара**

«Хомус - улахан күндү инструмен» диирэ Прокопий Егорович. Хомуһу олус үтүө тылынан ахтара. Ийэтэ Анастасия Ивановна нэһилиэгэр, оройуонна биллэр хомусчут этэ диэн үгүс ахтыыларга этиллэр. Кини ийэтиттэн хомуска уһуйуллубутун хомусчут уонна хомус ууһа буолуута даҕаны туоһулуур. Биһиги билэрбитинэн, Америкаҕа Бостон куоракка олорор биир дойдулаахпытыгар, учуонай, музыковед Э.Е. Алексеев дьиэ кэргэнигэр бэйэтэ охсубут хомуһун бэлэхтээбитэ. Хомуска анаан кини хоһоон айбыт. Суруллубут сыла биллибэт. «Хомус туһунан өссө биридэ» диэн ааптар бэлиэтээһинигэр, хомуһу хайдах көрөн-истэн, тутан-хабан сылдыллыахтааҕын сүбэлиир. П.Е. Слепцов уон иккилээбэр аан бастаан хомуһу онорорго холонон көрбүт, соччо табыллыбатаҕар тохтуу түһэн баран, уон бизнигэр иккистээн онорбут. Табыллыбытын билэн, тупсаран, хаалаах хомуһу онорор буолбут. Быйыл ол хомуһуттан кыһа Черемкина Екатерина Прокопьевна Хомус музейыгар бэлэх уунна. Бу музейга хомус туттарыллыыта үйэ саас тухары кини аата үйэтитиллиитин туоһута буолара саарбаҕа суох. Өссө пионердар дьиэлэригэр национальной колориттаах мас, муос оҥоһуктары оноро

үөрэтэр уонна хомус тардытын баһылыыр куруһуоктары тэрийэн үлэлэппитэ. Төрөппүт оҕолорун оскуолаҕа үөрэнэр сылларыгар бэйэтин идэтигэр уһуйбута, хомуска, ырыаҕа үөрэппитэ. Онно олобуран, дьиэ кэргэн ансаамбылын тэриммитэ.

П.Е. Слепцов өр сылларга дыаныһан туран араас саха музыкальнай инструментнарын олоххо киллэрэн, айан, тупсаран онортообута. Саха АССР уус-уран самодеятельноһун фестивала саҕалананытыгар хас даҕаны инструмены айан онорбута, олон истэригэр «Ый Куо» хас да көрүнүн, аарыктаах күпсүүр, дүнүр, «Дьахтар ымыыта», атаара, хомус у.д.а. бааллара. Бу музыкальнай инструментнар ханнык матырыяалтан, хайдах оноһуллубуттарын быһааран суруйбута.

Норуот айымньытын дьэтин дьүүлүүр сүбэтэ кини онорбут музыкальнай инструментнарын үрдүктүк сыаналаан, лауреат үрдүк аатын биэрбитэ. Оччолорго ССРС композитордара саха музыкальнай култууратыгар улахан болҕомто уураллара, биир дойдугаахпыт биллиилээх учуонай, музыковед Эдуард Ефимович Алексеев ССРС композитордарын Союзун фольклорга хамыыһыатын салайара. П.Е. Слепцов 1977 сыллаахха хамыыһыа ынгырытынан Москубаҕа баран кытан, улаханник биһирэммитин хас да ахтыттан билэбит. Кини 1977 сыллаахха хас да ырыаны, тойугу, ойуун алгыһын, хомуска толоруутун грампластинкаҕа уһултарбыта. Ол 1981 сыллаахха тахсыбыта. Грампластинкаҕа устууга манник репертуардар кирибиттэрэ: «Саллаат ырыата», «Байанай ырыата», «Көтөрдөрү атаары ырыата», «Куруппааскы ырыата», «Ойуун алгыһа», «Эйэ туһунан ырыа». Дүнүргэ, хомуска толоруулара грампластинкаҕа уһуллубутун эмиэ истиэххэ сөп.

П.Е. Слепцов хомуйбут араас матырыяаллара, онорбут музыкальнай инструментнара Аан дойдутааҕы хомус, музыка уонна фольклор, музыкальнай училище музейдарыгар, тыл уонна литература институтун фондаларыгар харалла сыталлар. Инникитин кини айар талаанын бары көрүннэрэ үөрэтиллиэхтэрэ турдаҕа.

Түмүккэ, саха норуотун биир чабылхай, эргиччи талааннаах киһитин үлэтин Эллэй «Өкүлүүн» хоһоонугар ылланарын курдук, «биэс киһи үлэтин биир киһи үлэтир» диэннэ холубун. Элбэҕи айбыт-туппут, ыллаабыт-туойбут, хохуйбут күннэрин үгүс киһи ахтыбыт. Үтүө киһи туһунан сахалар хаһан даҕаны умнубаттар, уос номоҕо оностон, норуокка сэхэргии, кэпсиэ сылдьар үгэстээхтэр. Ол курдук П.Е. Слепцов орто дойдуга олорон ааспыт кэмигэр үгүһү, элбэҕи онорбута. Кинини билэр дьонноругар уонна биир дойдугаахтарыгар, оҕолоругар, ыччаттарыгар өлбөөдүйбэт өйдөбүл буолуохтара.

П.Е. Слепцов төрөөбүтэ 100 сыллаах үбүлүөйүгэр анаан, Хомус музейа биэс сыллаах былаан ылынан, үлэбитин саҕалаатыбыт. Ахтыылары салгыы хомуйар былааннаахпыт уонна бу үлэни кэнэтэр санаалаахпыт. Айыыһыта киниэхэ дэлэгэй талааны анаабыт.

## ОБОЛОР КИНИ ЫРЫАТЫН ҮӨРЭ-КӨТӨ ЫЛЛЫЛЛАР



*Клавдия Филипповна уонна  
Герман Васильевич Хатылаевтар*

Биһиги «Төрүт дорҕоону» тарҕатааччыларынан биллэбит. Үлэбитин 90-с сыллартан саҕалаабыппыт. Элбэхтэ республика иһинэн гастролга сылдьарбыт. Оччолорго Прокопий Егорович Слепцов туһунан телевидениенан араас бизриилэри көрбүппүт, араадыяттан элбэби истибиппит уонна кини оҕолорун көрсөр соруктаах Абыйга гастроллуу бара сылдыбыппыт. Бelay Гораҕа Прокопий Егорович оҕолорун кытта көрсүбүппүт. Сүрдээх үчүгэйдик, үөрэ-көтө корсүбүттэрэ, истинник кэпсэппиппит. Магнитофонна уһуллубут аҕаларын ырыатын икки суруйууну уонна хаартыскатын бэлэхтээбиттэрэ. Ол уһуллууттан компактиска онотторон, бири оҕолорго ыппыппыт уонна бэйэбитигэр хаалларбыппыт. Бу сүрдээх наадалаах матырыйаал. Абытан кэлэн баран, Прокопий Егорович араадыянан бизриигэ туһунан кэпсэбиппит, ахтан ааспыппыт. Төрүт дорҕоон туһунан кинигэ таһаараары сылдыабыт, онно эмиэ хайаан да кини туһунан ахтыахпыт. Прокопий Егорович сүрдээх интэриэһинэй ырыалаахтойуктаах киһи бэйэтин бириэмэтигэр кыайан тахсыбакка хаалбыт эбит. Билигин биһиэхэ, «Төрүт дорҕоонго», сылдыар оҕолор кини ырыатын наһаа үөрэ-көтө ыллыллар, сүрдээбин сөбүлүүллэр. Прокопий Егорович «Сибэкки», «Уучаҕым барахсан»,

«Көтөрү атаары» диэн ырыаларын «Көмүс ингэһэ» компактскаҕа таһаарбыппыт. «Сибэкки» диэн ырыатыгар биир эдэр уол үнкүү туруорбут этэ. Үчүгэй, тэтимнээх баҕайытык туруорбут, кыргыттар бөлөхтөрө үнкүүлүллэр. Ону истэммит наһаа үөрбүппүт, ол аата биһиги үөрэтэр оҕолорбут Прокопий Егорович Слепцов ырыатын дьонно-сэргэбэ тиийэр гына ыллыыр эбиттэр. Бу ырыа салгыы барар кыахтаммыт. Көлүөнэттэн көлүөнэбэ итинник баран иһиэбэ. Эдэр дьон истэн, сөбүлээн ыллыыр, үнкүүлүүр буолбуттара хайбабыллаах. Биһиги ханнык да ырыа тылын, матыыбын уларыппакка ыллыахтаахпыт, үөрэтиэхтээхпит диэн сыаллаах-соруктаах үлэлиибит. Прокопий Егорович биир улахан айымньытынан «Көтөрү атаары» буолар. Бу ырыатын тылын, мелодиятын бэйэтэ айбыт, өссө бэйэтэ онорбут музыкальной инструментаан добуһуолламмыт. 90-с сылларга Прокопий Егорович кырыымпатын музейтан уларсан, туһана сылдыбыппыт, сүрдээбин сөбүлээбиппит, тыһа нарына үчүгэй баҕайы этэ. «Көтөрү атаары» ырыатын музыкальной добуһуола суох ыллыахха сөп эбит, хомуһу кытта эмиэ ыллыахха сөп. Бу ырыа тылын ис хоһооно олус үчүгэй. Кырдык даҕаны, саха киһитэ саас, күһүн көтөр кэлиитин-барыытын үөрэ көрсөллөр. Ол суолтатын туһунан Прокопий Егорович бэйэтин айымньытыгар кэпсиир. Маннык айылҕаттан талааннаах, энтузиаст дьон баар буолан, күн бүгүнүгэр диэри төрүт дорбоон сүппэккэ, симэлийэн хаалбакка кэллэбэ дии. Биһиги ол иһин куруутун өбүгэлэрбитигэр махтанабыт, үөрэтэр оҕолорбутугар билиһиннэрэбит. Халлаантан түспүт ырыалар-тойуктар буолбатахтарын өйдөтөбүт. Туох барыта суолталаах, туох барыта устуоруйалаах, ону барытын дьиннээбинэн кэпсиибит, үөрэтэбит. Прокопий Егорович Слепцов туһунан элбэх архыыбы хасыһан, дьонун-сэргэтин кытта көрсүһэн, кини үлэтин, дьарыгын туһунан билсибиппит. Биһиги саха музыкальной инструментаарын кытта дьарыктанар дьон буоламмыт, Прокопий Егоровичи сүрдээбин чугастык ылынабыт. Америкаҕа, Бостон куоракка бара сылдьаммыт, Прокопий Егорович билэр киһитин буламмыт, Эдуард Ефимович Алексеевтан элбэх матырыяаллары ыллыбыт. Кини музыковед, искусствовед, саха фольклорун хомуйааччы.

Слепцов Прокопий Егоровичи ытыктыбыт уонна кини сүдү талааныгар сүгүүрүөбит.

*Дьокуускай куорат*

## ИНТЕРЕСНЫЙ ФЕНОМЕН С ШАМАНСКИМ КОСТЮМОМ

*Куприянова Надежда Ивановна,  
научный сотрудник  
общеобразовательного отдела  
Музея музыки и фольклора*



Раньше я работала в отделе хранилища главным хранителем и хочу рассказать один очень интересный, необычный феномен, связанный с шаманским костюмом Прокопия Егоровича Слепцова. Этот костюм в нашем музее хранится давно. Когда я пришла работать в хранилище, у нас таких шаманских костюмов было три. Они в специальной своей упаковке висят, и я заметила, что если нужно нам что-то взять, то приходится притрагиваться к этим костюмам. Один раз я, чтобы взять какой-то ящик, нечаянно сдвинула и притронулась к костюму Прокопия Егоровича, и вдруг раздался звук колокольчиков, пришитых внизу к шаманскому костюму. Потом я пошла к своему рабочему столу и слышу в воздухе какой-то интересный звук. Первоначальный звук был громкий, потом звук стал похож, как будто кто-то в помещении существует или кто-то косит траву. Я сначала не поверила, что этот странный звук от шаманского костюма Прокопия Егоровича. Я пошла к девочкам и рассказала об этом.

«Слышите?» - говорю. Потом мы второй раз сдвинули костюм его, и второй раз опять этот же звук раздался и минут 5-6 стоял в помещении, как будто кто-то присутствует в помещении. Мы очень удивились, конечно. После этого случая я посетителям говорила, что может быть и такое, потому что Прокопий Егорович Слепцов в этом шаманском костюме много раз выступал, делал какие-то шаманские действия, и, вероятно, от него до сих пор что-то осталось. Потом мы, прежде чем притронуться к костюму Прокопия Егоровича, всегда сначала говорим: «Обонньор, дедушка, не беспокойся, нам надо опять что-то взять, придется сдвинуть твой костюм». Тогда, как будто он услышал нашу просьбу, и звук раздается не такой уж громкий, более спокойный. Вот такой интересный феномен происходит с шаманским костюмом Прокопия Егоровича Слепцова-Ойуун Борокуопай.

*г.Якутск.*

*Январь, 2014 г.*



## РАБОТАТЬ С НИМ БЫЛО ЛЕГКО, ПРОСТО, И ВОЗВЫШЕННО

*Чиркова Акулина Алексеевна,  
ветеран педагогического труда,  
член Ассоциации писателей Абыйского улуса*

*«Его голос звучит, как рокот морской волны,  
Его шаманский танец красив и пластичен, как  
полет неведомой птицы из якутского эпоса - олонхо»*

Слепцов Прокопий Егорович родился 21 июля 1919 года в селе Крест Майор Майорского наслега Абыйского района первым ребенком из троих в семье внебрачного сына священника Симеона Попова – Егора Алексеевича Слепцова. Мать Анастасия Ивановна высокая, стройная, статная (под стать мужу). Была из семьи врачей-врачевателей. Прекрасно играла на хомусе, и трое ее детей очень быстро переняли этот дар. Особенно во время ысыаха собравшиеся с наслаждением слушали их игру. Особенно отличались мать и старший сын Прокопий. Этот ребенок отличался во всем. Не по годам сильный, хваткий, увертливый, он рано стал мериться силой и ловкостью со взрослыми и вскоре стал первым среди односельчан. У отца он научился рыбачить, охотиться, делать грабли, косы, потом железные печи, нарты и т.д. У него был великолепный, сильный по тембру красивый голос. И он стал исполнять перед народом не только старинные, но и придуманные или сочиненные им самим песни. Пришедшая новая власть диктовала свои законы и порядки. Великолепная Спасская церковь была порушена, церковная утварь с прибытием парохода была вывезена, многое, видимо, затерялось. Священник Семион Попов был переведен в село Абый. В здании бывшей церкви в Крест-Майоре была открыта первая начальная школа, где одним

из первых учеников был Прокопий Слепцов. Но продолжить обучение майорским детям не удалось. Началась война.

С приходом первых пароходов жизнь жителей заметно оживилась и улучшилась, а для мальчика Прокопия случилось одно из самых знаменательных событий - он впервые услышал чарующий, завораживающий звук невиданного доселе инструмента, эта была гармошка в руках черного от копоти кочегара. Мальчик заворуженно, затаив дыхание, слушал эти чарующие, волшебные звуки, далеко разносившиеся над притихшей вечерней Индигиркой. Затем, не чувствуя ничего, помчался домой, собрал добытое с великим трудом рыбу, юколу, утки и т.д. и помчался на пристань, к кочегару. Что, на каком языке он говорил, объяснял тому кочегару, что ему нужно?! Но тот понял и отдал мальчику свою гармошку. Как говорил сам Прокопий Егорович, это был один из самых счастливых дней в его жизни. Так началась его долгая музыкальная жизнь. После войны он изготовил кузницу с мехами, где крутилась, мешала, помогала, чем могла вся крест-майорская детвора. Во время отдыха Прокопий Егорович брал в руки гармонь и начинал петь. Мы, затаив дыхание, слушали его пение. Частенько подходили взрослые люди и заворуженно слушали эти бесплатные концерты.

В годы войны наши колхозники помогали Родине доблестным трудом. Победу отмечали широким якутским ысыахом, где Прокопий Егорович стал обладателем ценнейшего для якутов приза - Ус Муэ (Трех Мюся). В свободное от трудов и охоты время молодой, в расцвете сил Прокопий неустанно занимался изготовлением хомусов и разных национальных инструментов. Первыми его слушателями и помощниками были, конечно, дети. Он постоянно привлекал детей к искусству, до конца своих дней обучал их игре на хомусе, разных инструментах, якутским песням и танцам, самобытному национальному фольклору. Наверно, поэтому крест-майорские ребята до сих пор считаются одними из самых талантливых, артистичных во всех видах искусства, потому что это заложено в них с самого детства и передается из поколения в поколение. В этом заслуга человека, обладавшего недюжинным талантом, старавшегося передать это подрастающему поколению – ПРОКОПИЯ ЕГОРОВИЧА СЛЕПЦОВА. Прокопий Егорович был талантлив во всем: великолепный механизатор, первый моторист, киномеханик, кузнец. Изготовитель хомусов и якутских национальных музыкальных инструментов. Сам придумывал и шил костюмы шаманов, богатырей, танцоров и других персонажей эпических произведений. Работать или выступать с ним было всегда как-то особенно легко, просто, красиво и возвышенно. Он умел создавать какую-то особенную атмосферу близости и соприкосновения с высоким искусством. В праздничные дни устраивались концерты, где всегда блистал своим талантом Прокопий Егорович. Дальше стали устраиваться смотры, фестивали народного творчества, на которых выявлялись настоящие таланты. А его дипломов, почетных грамот, похвальных листов хватило бы на всю группу майорских артистов. После его выступлений на республиканской сцене начали поступать вызовы приехать со своими национальными инструментами и научить местных умельцев,

как создавать изумительные по виду и звучанию якутские инструменты. Он съездил много раз в Момский район, был откомандирован в 1978 году в Верхне-Виллюйский музыкально-инструментальный цех, как мастер, хотя к тому времени Прокопий Егорович был уже немолод.

Как в жизни большого артиста бывает звездный час, так и у Прокопия Егоровича Слепцова была поездка по вызову в Москву в 1977 году, где он выступал с национальными песнями и тойуком шамана на великолепной сцене консерватории имени Чайковского и еще в трех театрах. В Ленинграде был снят короткометражный фильм о нем, затем была выпущена грампластинка, а на руках его была газетная статья «Народный самородок» со словами восхищения: «Его голос звучит, как рокот морской волны. Его шаманский танец красив и пластичен, как полет неведомой птицы из якутского эпоса - олонхо». Прокопий Егорович приехал из Москвы окрыленный, он был счастлив. Такого всеобъемлющего признания он как-будто не ожидал, но он это испытал... Поездка в Москву и Ленинград, затем выпуск стереопластинки на Ленинградском заводе грампластинок были для Прокопия Егоровича Слепцова самой высокой наградой. К сожалению, все его дипломы, грамоты, удостоверение, шаманский костюм, бубен и некоторые инструменты согласно старинному обряду ушли вместе с ним.

Мы, земляки, Прокопия Егоровича Слепцова, дети, внуки, правнуки и те, кому довелось видеть и слышать его песни, тойуки, танцы очень рады, что увековечена его память – его имя присвоено Майорскому сельскому клубу.



*1950 сыллардаахха «Ньургун Боотур» олонхоттон быһа тардыы. Кэбэргэнэ сэл.*

## ҮЙЭ АГААРА ДА ААСТАР



*Алексеев Василий Ильич,  
«Үлэ күүһ» хайнмат редактора*

Архыыпка хасыһа сылдьан, мин Абый айар дьобурдаах дьонун суруйууларын көрдүм. Үйэ агаарыгар чугаһаабыт, 1964 сыл. Майыар нэһилиэгин олохтооҕо Слепцов Прокопий Егорович 10 хohoоно уурулла сытар. Уһун хohoоонтон үс күппүлүөтү аабын дуу.

### *Сэжэрэтээр Маарыйа*

*Уоттаах эдэр сүрүбэ онон эрэ дуоһуйбат,  
Сопхуос, холкуос туһугар оттуу-мастыы барааччы.  
Үлэ, олох ыарыттан үллэстииһэр үгэстээх,  
Суолу сыыспыт киһиэхэ ыйан-кэрдэн биэрээччи.  
Барба быйан үлэлээх, партияба кандидат,  
Өрүү үүнэр төлкөнөн үгүс сылга депутат.*

Бу көрдөөх-нардаах, бука, туһааннаахха эмиэ да долгутуулаах түгэн буолуон сөптөөх хohoон баар.

### **Сүбэлиэххит буолаарай?**

Иккиэ бииргэ торөөбүт эдьиий-балыс кыргыттар,  
 Иккиэн миигин таптыыллар, ити хайаан сатаныай?  
 Дьэдьэн кэрэ кыргыттар тэнгэ тийэн кэлэллэр,  
 Кыыһырсаллар, быһыылаах, кынчарыһан кээһэллэр.  
 Хайаларын сирэммин, хайаларын сөбүлээн,  
 Хаһан, хайдах буолуохпун, табыллыахпын булбаппын.  
 Биирэ үөрэ аттаныа, иккис ытыы хаалыһы,  
 Оҕо сааһым уотугар уустук суолга түбэстим.  
 Халлаан сырдыыр, кун тахсар, харагарар, киэһэрэр,  
 Харааччы муннум мин, хайдах гыныам эбитэй?  
 Эдьиий, балыс тапталын үллэһигэ гынымаҥ.  
 Күндү, мааны бар дьонум, сүбэлиэххит буолаарай?

Автор Прокопий Егорович Слепцов тыла-өһө бэркэ имиллибит-мускул-лубут чинчилээх, билигин даҕаны хайа баҕарар хаһыат, сурунаал таһаарыа эбит. Бу, киһи ыллаан барыан курдук дии.


### **Баҕа санаа мугура суоҕун**

Дьахтар уһун суһуоҕа күрэнсийбэт буоллун,  
 Эр киһи кырдьан, кэхтэн тайахтаммат буоллун.  
 Эбэтэр бу ыраах сылдыар булчут уол ыллыырын,  
 Хоһоонньут тэнгээбитэ үчүгэйиэн.

Ыраах тайҕаҕа уол ыллыыр:  
 «Дойдум дьоллоох тулугун  
 Оонньуур хомус уоһуттан  
 Ууруу түһэн кэллэрбин».

Дьэ ити, сурук архыыпка уурулуннаҕына, хаһыакка бэчээттэннэбинэ, уһун үйэлэнэр дириллэрэ чахчытын итэҕэйэбин. Маны аахпыт саастаах дьон, саатар биир киэһэ ахтан-санаан ааһайаллар.

*Бэрдьигэстээх. Горнай улууһа*



**Биир**  
**дойдулаахтара**

## ОМУННААХ ОБО СААС ХАРАБЫНАН



*Николай Семенович Слепцов  
-Николай Радист,  
Абый улуустаабы суруйааччылар  
Ассоциацияларыи чилиэнэ*

Кырдык, ахтыы да араастаах. Айылбаттан бэриллибит дэгиттэр талааннаах, дьонугар-сэргэтигэр «Борокуопай дуо?» дэппит Слепцов Прокопий Егорович туһунан ахтыыны биир, икки илиискэ эрийэ охсон суруйбаккын. Кини олобун сиһилии абыннааха, тос курдук кинигэни аабааччыга туттаран кэбиһиэххэ сөбө буолуо...

Прокопий Егорович дьонугар-сэргэтигэр Соллонг Прокопай (сымсатынан), кэлин Ойуун Борокуопай диэнинэн биллэрэ. Ойууннааһын умнуллубут кэмигэр ойуун оруолун сыанаба толорон соһутан, бэркэ биһирэппитэ, оннооһор Саха сиригэр аатыттан Москуба, Ленинград куораттарга тийэн, артыыстаан, биһирэнэн кэлбиттээх.

Прокопий Егорович көстөр көрүгүнэн, тутта-хапта сылдыарынан харааха тута бырабыллар ураты киһи этэ. Сахаттан үрдүк унуохтаахха киирсэрэ. Ингииринэн хаппыт киһи, чаччы, кини буолуохтаах. Мөхсө сылдыар, кылынан тарпыттыы дьураалардаах былчыннааба, таһыгар тахсыбыт суон тымырдара ону туоһулуур курдуктара. Хаамтабына, ийэ сиртэн тэйиэккэлии, икки диэки охсуллар атаختарын киэн-киэнник атыллаан, соһуччу эбэн биэрэн, дьулуруйа хаамара. Көстөр дьүһүнүнэн да уратыта, хаһаактыы хааннааба. Буолумуна, абата Дьөгүөр хаһаак хааннааба дииллэрэ.

Тус бэйэм кинини дьонтон чорботон, сөжөр-махтайар өйдөбүлүм хаһан, ханна саҕаланна этэй? Оттуур ходуһаттан... Оччотообу «Молотов» холкуос түөрт оттуур ходуһатын Намыы Күөл эбэбит киэн дэхси ньуурдаах «Байаанка» биригээдэтигэр икки манган атынан от оҕустарара, соробор харбаттар массыналарынан үлэлиирэ. Бу элбэх киһи аан маннай дьиктиргии, сөжө-махтайа, үөрэ көрбүт техниката этэ. Ити 1941 сыл быһыылааҕа. Дьэ, ол биригээдэ орой мэник уолаттара - Ваня-Бэрт Хара, хос убайым Коля Жирков уонна мин ат иччилээн, бугул маһын кэрдэн, таһан, охсуллубут оту ыһан, хатаран-куурдан көмөлөһөр үлэлээх, «кэлин, барын» диэнинэн сылдьар отчуттар этибит. Син бириэмэ булан, Прокопий Егорович массынаатыгар олорсорбут да, ыраах илпэтэ, күрдьэбинэн хаһыллыбыт ханаабалар аттыларыгар түһэрэн кэбиһэрэ уонна «эмиз буруйданыаххыт, бугулгут маһын ходуһаҕа таһа турун» диэт, эгдэнни мөхсө сылдьар төгүрүк олбобор олоро биэрээт, аттарын киксэрэн, оҕустара барара. Ону кытта «Хатырыктаах тынырахтаах, хастаммыт тиит харылаах» ырыатын тардан кэбиһэрэ. От охсон сырдыргыыр массынаатын тыаһа бэйэтэ музыка буолан добуһуоллуурун саната суох чуумпуран истэрбитин өйдүүбүн. Прокопий Егорович оччотообуга от харбыыр, охсор массынааны үлэлэтэр кууруска үөрэнэн кэлэн, сана массынааны үлэлэппит кэмэ этэ.

Кини айылҕаттан бэриллитбит дэгиттэр талаанынан маннай балалайка, кэлин утуу-субуу кырыымпа (бэйэтэ онорбут) кычыгылатар дьикти дорбоонун, көнүлгэ көччүтэр хормуоскаҕа, баараҕай байаан араас нарын, намчы тыастарын тогүрүк ырааһыа түөлбэбитигэр – Майыарга, иһийэн турбут чуумпу салгыны хамсатан, сүргэни көтөбөн, кэрэҕэ кобүтэн тарбаппыта.

Прокопий Егорович остуоруйаҕа эрэ кэпсэнэр одун хаантан оноһуулаах уолан бэрдэ буоларын оҕо аймах эрэ буолбакка, улахан, ордук аҕа саастаахтар, сөжө-махтайа, сэргии, дьиктиргии, үөрэ көрөллөрө. Билигин, сааһыран баран санаатахха, чаччы да оннук эбит. Ханна да сылдыбакка олохторун устата хара тыа ханыыта буолбут, оччотообу дьон-сэргэ олох уларыыытын, дьикти түгэннэрин толө туппакка, тута дууһатынан ылынар кэмэ буоллаҕа... Прокопий Егорович сэрии саҕаланыытыгар сүүрбэ иккилээбэ, этэргэ дылы, «күөгэйэр күнүгэр» сылдьара. «Эрбэх үрдүгэр сэттэтэ эргийэр» эрчимнээх кини көлүөнэ уолаттара биһиги улууспутугар бааллара биллэр. Ол курдук Абый уола Аччыгый Хабаров (Иэпэ), Уолбуттан Бүөтүр Корякин үһүлүччү кыанар дьон этилэр. Ытыллар ыһахтарга кинилэр күрэс былдыһаллара биир бэлиэ, кэтэһиилээх, ураты кэрэхсэбиллээх түгэн буолааччы. Биһиги Майыарбыт күөх кырыстаах томторугар үгүстүк күөн көрсөн, көрү-нары тэрийэр этилэр. Сааскы кустааһын кэнниттэн Хабаров, Корякин Майыарга кэлбиттэрэ эрэ баар буолааччы. Кинилэр оччотообуга тос курдук үөрэхтээх буолан, Дружинаҕа биллэр-көстөр үлэҕэ үлэлииллэрэ. Онон сылыктаатахха, командировкаланан, «тыыннарын таһаара» добордоругр Прокопайга кэллэрэ. Киэһэтигэр, туох да биллэриитэ суох, улаханнаы-кыралыы тулалыы туран, төгүрүк түөлбэни тэничи арыяллара. Дьэ, тустуу илистиитэ манна буолара. Артыыстыы араастаан хамсаныы, эргитии, тура түһүү - киһи эрэ сөжө көрөр хамсаныылара буолара. Атах оонньуута - кубоһа, ыстана

уонна да атын көрүгүнэр эмиз биир тыгааһыннаах, «Кытаат, өссө! Бу бэрдин!» диэн доржоон дуоратыылаах добуһуолланан барааччы. Манна барытыгар чорбойон, ханнык да көрүгүнэргэ Прокопий Егорович тэннээбин булбата. Мин ордук 1951 сыл Майыарга буолбут ыһаагы өйдөөн хаалбыппын. Оччолорго Борокуопай убайым Постников Гаврил Афанасьевичи кытта кыладыапсыктыыра. Ыараханы көтөбүүгэ аҕыс мааман муоһун саха тирии быатынан бэрт кичэллээхтик, холбуу кэлгийбиттэр этэ. Маны сиртэн өндөтүүгэ күрэхтэһии буолбута. Онно ордук кытаанах дьоннорунан биллэр убай-быраат Рязанскай Иван Егоровичтар чорбойбуттара. Улахан Уйбаан, көрдөххө бэрт холкутук тобугар диэри тиздэн иһэн, «айакаа» диэн бырахпыта, быраат Уйбаан бэрт сыранан тобугун аһаран иһэн, түһэрбитэ. Оттон Прокопий Егорович түөһүн тылыгар диэри көтөбөн, дьону бэркэ дьулаппыта. Арай кэлин биир ыһаахха быраата Кеша убайыгар кыайтарбакка, бэркэ эрэйдээбиттээх. Ол, бука, убайын албаһын билэн буолуо. Биирдэ Индигир эбэбит мууһун көтөбөн, үлтүрүтэ таһыйан, көмүөлүн ытарын көрөн турбут оҕолор, быраатым Капитон, Степан Соломов кэпсэтиилэрин истибиттэрин кэпсириллэрэ:

- Кор, Капитон, ити хара мууһу Борокуопайды «бааһынайдаан» хайдах курдук эргитэн бырахта.

- Дьэ, кырдык, абалаах, Борокуопайды тыһуннардар!

- Хайалара кыайыа эбитэ буолла? - Степан ыйытааччы буолар.

- Киһи курдуура буоллар... (ити бука мууһу эттэбэ).

Кор, оннук уһараабат уохтаах, элэйбэт эрчимнээх, бухатыырды күүс-уох соҕотох киниэхэ эрэ баарды, дьон өйүгэр инэн хаалбыта оччо буоллаҕа!

Прокопий Егорович сананы бастаан олоххо киллэрээччи буоларын Майыар олохтоохторо бары биллэлэр. Дэлэбэ даҕаны «Били Борокуопай от охсор массынанан үлэлэтэр сылыгар дуо?» эбэтэр «Били Борокуопай Л-3 мотуордаах луокканан сылдыарын саҕана дуо?» диэн бэлиэ сылы өйдөбүннүк онгустоохтара дуо?! Кини бэйэтэ үөрэнэн маннайгы киномеханик, тимир уонна кирпииччэ оһоҕу онорооччу. Табаһыттарга элбэх тимир, балааккаҕа оттуллар оһоҕу онорбут буолуохтаах.

Прокопий Егорович Слепцов, норуотугар биллэринэн, өссө ырыа суруйар мелодист, хомуһу уонна араас саха музыкальнай инструменнардын онорбут маастар.

Хомойуох иһин, биһиги бары даҕаны, киһи олоһун тыыннааҕар бэлиэтии көрбөппүт, интэриэһиргээбэппит. Суох буоллаҕына эрэ, кинини суохтаан, олоһун ырыппыта буолабыт. Прокопий Егорович бэйэтин көлүөнэтин биир чаҕылхай, ураты суоллаах-иистээх дьонноруттан биирдэстэрэ. Төрөөбүт Майыарын ытык буоругар ыллаан эйэрбитэ, ыччат үнкүүтүн-тойугун тэрийбитэ! Кини уус-уран самодеятельноска умсугуйан дьарыктаммыта, уостубат кыттыылааҕа, наставнига этэ. Прокопий Егорович Слепцов дьонугар-сэргэтигэр сылааннытар санаа иэйиитэ, кэрэни кэрэхсиир кэрэһитэ буола, ахтылла туруохтун!

## БЭЙЭТИГЭР ТАРДАР КҮҮСТЭЭБЭ



*Өр сылларга бииргэ үлэлээбит  
Афанасьев Степан Семенович*

Абый оройуонун биллиилээх ырыаһытын, бастакы мелодиһын, хомус уонна араас элбэх национальнай музыкальнай инструменнар маастардарын Слепцов Прокопий Егоровиһы 1958 сыллаахтан билэбин. Аан бастаан кинини ыччаттар фестивалларыгар Майыар нэһилиэгин уус-уран самодеятельноһын коллективыгар көрбүтүм. Уһун, көнө унуохтаах, сытыы харахтаах, элбэх кэпсээннээх-ипсээннээх, дьүһүнүнэн даҕаны айылба атаҕастаабатах, киһини бэйэтигэр тардар күүстээх, ис киирбэх киһи этэ. Ол кэнсиэргэ кини аккардионна добуһуоллаан, ырыаларын бэрт кэрэхсэбиллээхтик толорбутун өйдүүбүн. Кэлин талаана өссө сайдан, ырыалара өссө тупсан, оройуон уонна республика фестивалларыгар мэлдьи кыттан, лауреат аатын элбэхтэ ылбыта. Култуура салаатыгар оройуон чиеһин кини курдук элбэхтик көмүскээбит киһи суох. 1970 сыллаахха республикатааҕы бастакы телевизионнай фестивалга кыттан, оройуонмут республикаҕа бастакы миэстэни ылан, култуура министерствотын көһө сылдыар Кыһыл Знамятынан наҕараадаламмыта. Онно Прокопий Егорович бэйэтэ тылын, мелодиятын айбыт «Көтөрү атаарыы» ырыатын бэйэтэ онорбут музыкальнай инструменнарыгар добуһуоллаан ыллаан, үрдүк ситиһиилээхтик толо-

рон, көрөөччүлэр эрэ биһирэбиллэрин буолбакка, элбэх киһилээх дьүүлүүр сүбэ, ол иһигэр биллиилээх композитор Берестов үрдүк сыанабылын ылбыта. Прокопий Егорович дыкти, олох атын кылыһахтаах куоластааба, кини ыллаатабына киһи таттаран, салбыбакка истэ олоруох курдук буолааччы. Платон Ойуунускай «Кыһыл Ойууна» көнүллэнэригэр иккиэн кулуупка үлэлиирбит. Мин «Кыһыл Ойууну толорон боруобаланыан дуо?» диэбиппэр, сөбүлэспитэ. Прокопий Егорович «Кыһыл Ойууну» толорбутун көрбүт дьон билигин даҕаны «бу баарды харахпытыгар көрөбүт» дииллэр. Оннук үчүгэйдик, ылннарыылаахтык толорбута. Салгынгна көтө сылдьар курдук чэпчэкитик эскириирэ, үнкүүлүүрэ. Аны анардас ойуунун көстүүмүн ыйааһынын санаа, дүнгүрэ бэрт улахан буолар, аата ахсаана биллибэт чуорааннар. Былыргы чуораан сүрдээх ыйааһыннаах буолааччы. Маны барытын кэтэн, сүгэ сылдьан ойуоккалаан, чохчонноон үнкүүлээһин, өссө кыыраыгар ыллыыра - киһи сааһаан эппэт даҕаны. Айылбаттан айдарыылаах, талааннаах киһи эрэ итинник толоруон сөп. Табаһыттар ыстаадаттан кэллэхтэринэ, кэһии өнөстөн чуораан аҕалаллар дьон кэпсиирэ. Ол чуорааннарга, тимиртэн быһан, араастаан тыаһыыр гына онорон, көстүүмүн ситэрэн биэрээчи. Биһиги Прокопий Егорович хаһан, хайдах барытын өнөстөрүн сөбөөччүбүт. Эмиэ да дьизэлээх-уоттаах, оҕолордоох, үлэлээх... Ол да буоллар, хата, онорбута, бүтэрбитэ эрэ баар буолааччы. Дьэ, дыкти киһи диэтэбин.

## СУДУРГУ УОННА УЛУУ



*Дохунаев Егор Васильевич,  
Саха Республикатын  
култууратын туйгуна*

Киһи олобун устата умнубат, уос номоҕор сылдьар дьоннордоох. Ол курдук үтүө санаалаах киһи туһунан хас да түбэлтэ.

### Сүбэһит

Биирдэ Дьокуускай куоракка племхозка кэнсиэр толоруохпут иннинэ сынньана олордубут. Прокопий Егорович бэйэтэ онорбут кырыымпатын кылын көннөрөр (настройдуур). Аттыгар ойуунун дүнгүрэ, былаайаҕа сыталлара. Мин тийиэн, былаайаҕы илиибэр ылан, эргим-ургум туттум. Киһим: «Ити былаайах диэн ааттанар. Оттон бу дүнгүр. Маннык охсон дүнгүрү «сангардабын», - дүнгүрү таарыйбакка эрэ охсор курдук тутта, - уолаттар, кыргыттар утуйа сыталлар быһыылаах, сынньанныннар, киэһэ охсон көрдөрүөм».

«Былыргы ойууттар «ооньууларын» добуһуоллуур буоллахтара?» - мин, эдэр киһи, арахсыбакка ыйыталаһабын. «Суруксут уруучукалаах, остуорас суоккалаах, ол тэнэ ойуун дүнгүрдээх эбээт», - оҕонньор кэпсэтиини түмүктүүрдүү тутунна. Мин син дүнгүр, былаайах, ойуун ойууннааһына, кэп туонуута диэни билэр этим, ол иһин ити судургу соҕус быһаарыыны кулгаабым таһынан атаардым, ол эрэри дүнгүрү,

былаайабы илиибиттэн араарбакка турдум, ону көрөн, киһим олоро түстэ уонна былаайабы миигиттэн ылан, хайдах онорору кэпсээн барда. Көрөргө бэрт судургу курдук, ис иһигэр киирдэххэ, маһа хайдабыттан, бэл диэтэр, тириллэ сылдьар тиритин лоскуйа чарааһыттан, халыныттан тутулуктаабын балачча биллим.

«Оттон, доҕор, дүгүр оноһуллуутун туһунан хас да чаастаах лиэксийэ аабыахха сөп». Кэлин ол «лиэксийэни» элбэхтэ истибитим. Ол эрэри оноһуута уустугуттан хаһан да онорон көрбөтөбүм. Биирдэ Дружина бөһүөлэгэр, 1972 сыллаахха, республикатаабы фольклор куонкуруһугар бэлэмнэнэ сылдьарбыт. «Дьулуруй-ар Ньургун Боотур» олонхоттон быһа гардан толоруохтаахпыт. Мин Үрүг Уолан буолуохтаабым, тойуктуур ырыалаах этэ. Ону үөрэтээри бэркэ эрэйдэммитим. Үөрэтээччилэрим да элбэхтэрэ. Онтон биир күн бэлэмнэниигэ Прокопий Егорович кэлбитэ. Мин «муннана» сылдьарбын көрөн, бэйэтэ тийэн кэллэ уонна сүбэ-ама арааһын биэрдэ, санаабар тутта тойуксут буола охсубут курдук санаммытым. Кини судургутук, ол иннинээҕи «учууталларым» курдук буолбакка, бэйэбэр чугастык быһаарбыта: «Доҕор, ити эн тыынабын дии, тыыммакка сатаан сылдыбыаккын. Дьэ, ол иһин тыынын бүтүөр диэри дьыэрэһитэн тарт. Тыынын бүтэ илигинэ бэйэбинэн тохтоомо, оччоҕо өссө ыллыахтаах дорҕоонгун кыайан ылыан суоҕа, тоҕо диэтэххэ олус түргэн кэмнэ түөһүн мунунан салгыны эҕирийбэккин, ону өйдөө. Аны аһаҕастык ылланар сирдэри (аһаҕас дорҕооннору) бэлиэтээ, онно хаһан дьыэрэтэри, хаһан түһэрэри быһаар. Кылаабынайа, тыыннын сатаан ыл. Маннай хайдах ыллыыргар болҕомто уурума, үөрэннэххинэ куолаһын кыайарынан бэйэтэ «оноруоҕа».

Биирдэ Чокурдаахха кэнсиэр көрдөрө сылдыабыт. Мин нүөмэрдэри биллэрэбин. Санаатаахха, судургу соҕус, ким тугу толорорун этиэхтээхпин. Уочараттаах нүөмэргэ - Прокопий Егорович ойуунун кырыытын толоруута. Киһим ойуунун танаһын кэтэн, утары мундукка бүк түһэн олодор. Мин тийэн:

- Хайа, доҕор, билигин эн нүөмэрин дии, - диэн өйдөтөөччү буоллум.

- Билэбин, - киһим оргууй эттэ. - Көр эрэ, манньк гынаахха. Эн нүөмэри биллэримэ, быһы сабыма, тутта саҕалыабым...

Уоту барытын ыллылар, уу-чуумпу буолла. Эмискэ! Киһи микрофонна упулаханньк санга таһааран дьааһыйда, өссө, онтон өссө дьааһыйда. Мин куйахам күүрүтэлээтэ, этим саласта... Эгэ көрөөччүлэр?! Арай итиннэ, нүөмэр иннинэ киирэн «Слепцов Прокопий Егорович толоруутугар...» диэн төһө да чуор куолаһынан биллэр, син биир нүөмэри буорту гыныа эбиппин. Толорон бүтэн, уоскуйан баран, Прокопий Егорович эппитэ: «Доҕор, мин санаахпар биллэрээччи нүөмэр наставыаньатын биэрэр гына биллэриэхтээх эбэтэр ол кыаллыбат буоллабына, олох да биллэриитэ суох буоллун ээ». Барахсан, элбэх да наадалаах сүбэлэри биэрээччи. Кини ону киһини өһүргэппэт гына, төттөрүтүн бэйэн оннук быһаарыыны ылыммытын курдук этээччи, түмүгэр бэйэбин хайбаан кэбиһээччи, онтуттан олус үөрээччи. Прокопий Егорович толоро киирэригэр уһун, көнө атаһтарынан тирэччи тэбинэн, «бу сыана устата төһөнүй» диэбиттии, мээрэйдээн эрэр курдук, киэн-киэнник хардыылаан сыанаҕа киирээччи, онтон сыана ортотугар эргиллэн кэлэн, бокулуон биэрээччи, дьэ

ол эрэ кэнниттэн нүөмэрин толорооччу. «Уутугар-хаарыгар» киирдэбинэ, туохха да аралдьыйбакка, толоруутун эрэ толкуйдааччы. Ол курдук кырыымпатыгар оонньуу олон, «икки эрэ күпүлүөтү оонньоом, онтон эн күүскэ күпсүүргүн охсоор, биллэрэн тохотоор» диэн баран, 5-6 күпүлүөтү оонньоон кэбиһээчи. Соробор ойууну оруолун толорон, сыанаттан тахсан баран: «Уна илибинэн дүгүрбүн оҕустум, ханаспынан оҕустахпына, баҕар, бу киэһэ бүтүөм да суоҕа этэ» диэн дьээбэлэнээчи, аралдьыйан, баран хааларын бэйэтэ да билэн эрдэбэ. Кырдык, ойууну оруолун ханна да сылдьан толордобуна, саала иһэ ыһыы-хаһыы, уруй-айхал, ытыс умайыар диэри таһыныы, сыанаттан ытытымаары, хаста эмэ ыңыран киллэрии буолааччы. Кини ону-маны туттарыгар, инструменыгар ханаһынан оонньоура. Дьыл кэмтиттэн күһүнү сөбүлүүр быһыылааҕа. Бэл диэтэр күһүнгү кустары атаарабын диэн санааттан «Көтөрү атаарыы» диэн ааттаан, саха былыргы музыкальнай инструменнарын оҕорбута, ансаамбыл тэрийбитэ. Ол ырыалаах-тойуктаах, бэл диэтэр сыана үрдүнэн көтөн ааһан иһэр кыталык көтөрдөөх, үнкүүлээх бэйэтэ туспа испэктээкил буолааччы. Толорор нүөмэрэ хайаан да тас киэргэтиилээх буолар. Бэйэтин үлэтин «үчүгэйнэн» сыаналаатаҕына, биэстээх оҕолуу үөрэрэ. Гастролга Мисаил Николаевы кытта түбэстэхтэринэ, өрүү бииргэ сылдыааччылар, сүрдээбин тапсааччылар. Кинини кытта кэпсэтэллэрэ, сыһыаннара майгыннаһааччы. Мисаил Тимофеевич Прокопий Егорович ырыаларын толорооччу, «Көтөрү атаарыы» ансаамбылга солистыыра, онон бэйэ-бэйэлэрин хардарыта өйөһөр, көмөлөһөр этилэр. Мин ордук Прокопий Егорович ойууну оонньоурун, толорорун сөбүлээччибин. Кинини «Ойуун Борокуопай» диэн ааттыыр этилэр, онтон олус саллааччыбын. Ардыгар, кырдык, «аһара баран» хаалааччы, оччоҕо бу киһи сыанаҕа нүөмэр толоро турар диэн санааччы да суох, дьын-чахчы курдук буолааччы. Олус сытыы харахтааҕа. Сирэйэ уһун, көннөрү сырыттаҕына номоҕон, ис киирбэх буолааччы. Оттон ойууннаан, «кутун-сүрүн хомуннаҕына», киһи ис сүрэбиттэн итэҕэйиэх курдук «ынырык» буолааччы. Прокопий Егорович кырдыҕас киһи сизринэн сылыктааччы: киһини, айылҕаны, көтөрү-сүүрү. Үөрэбэ суох эрэри, сахалыы өйдөөх, санаатын таба, чуолкайдык этэр кыахтаах, дьонно-сэргэбэ сыаналанар, тула убаастанар, эдэри кытта эдэр, кырдыҕаһы кытта кырдыҕас, бэйэтигэр киһини сыһыарар киһи этэ. Атаҕын төбөтүгэр хаама сылдыар курдук чэпчэкистик, сылбырҕастык тутта сылдыааччы.

Биирдэ, ханнык эрэ уочараттаах гастролга бараары бэлэмнэни буолла. Күпсүүргэ оонньоур киһи көстүбэтэ. Кэнсиэргэ кыттар арыый аҕай ноҕорууската суох дьонтон талыахха диэн буолла. Кыргызтар, уолаттар киирэн боруобаланан истилэр. Оҕонньор барыларыгар сыана биэрэр, ол этиитэ барыларын тэннэ хайгыыр: «Бу оҕо былаайаҕын табатык тутар. Бу киһи олороро үчүгэй. Кылаапаннары табатык охсор. Ириитими сөпкө тутуһар. Атын дьон оонньоулларын истэр». Ол курдук бүтэн биэрбэт хайҕабыл уонна бу киһи оонньоотун диэн эппэт. Боруобаланар да киһи бүтэн барда. Мин, салла санаан, дьон кэтэбэр турабын. Ким эрэ миигин ыңырда. Бардым.

- Чэ, тоойуом, манна маннык олоҕор. Мин кырыымпаҕа «Хаар-хаар хаачыргыыр» диэни оонньоом. Эн күпсүүргүн батыһыннара охсон көр. Оонньоотубут. Киһим:

«Үчүгэй, кылаабынайа, наһаа кыһаллар эбиккин...» Аны «куонкурустатар» киһи суох буолла. Оттон мин олорон хааллым, турбатым. Ансаамбыл биир оонньооччута буоллабым ити. Прокопий Егорович киһини хаһан да мөхпөккө үөрэтээччи, кини самычаанна биэрдэбинэ, хайбаһын курдук иһиллээччи. Мин кини сэниэлээбин, күүһүн-уоһун, сатабылын ордук чорбото сөбөөччүбүн. Биирдэ Муомаҕа толоро сылдыабыт. Прокопий Егорович лаппа сааһырбытын кэнниттэн. Ойуун оруолун толоруохтаах. Хаһан баҕарар буоларын курдук, уобараһыгар киирэн, киһи сөбөр гына толорон табыста. Тахсарыгар бэркэ сылайбыт көрүгнээбэ. Ыһы-хаһы, ытыс тыаһа, дьон тохтообокко ыһыра олордулар. Киһибит кыратык тыын ыла түстэ уонна иккиһин киирдэ, балачча толорон баран, сыанаттан табыста. Суох, көрөөччүлэр олох тохтуур санаалара суох. Оһонньор өссө табыста. Ыһы-хаһы ортотугар сыананы тула холоруктаата, атахтарынан сыана муостатыгар дэннэ эрэ тирэнэр - көтө сылдыар, биһиги эмиэ таһынабыт. Оһонньорбут, эккири-эккири сыанаттан тахсан иһэн, «уута» диэтэ. Ким эрэ хайы-үйэ бэлэмнээн, куруускалаах ууну утары уунна, ону хаба тардан ылан, иккитэ-үстэ омурдаат, сорунуулаахтык, эрчимнээхтик эргиллэ түстэ уонна сыана иһин диэки чохчоохойунан ыстаммытынан барда. Ол курдук иккитэ-үстэ сыананы тула чохчоохойдуу сылдьан эргийдэ, биһиги, толорооччулар ытыспытын таһына-таһына сыанаҕа табыстыбыт. Көрөөччүлэртэн икки эдэр киһи тахсан, Прокопий Егоровиһы илиитин ибигирэттилэр, онно эрэ киһибит тохтоон бокулуоннаата. Өссө хас да киһи сүүрэн табыстылар, оһонньору уруйдаатылар. Ол кэнсир бүтэ илигинэ, өссө даһаны хас да нүөмэр баара. Прокопий Егорович гримернайга тахсан олоро түстэ, сылайбыт, тириппит, ол эрээри улаханлык үөрбүт көрүгнээбэ. Онтон бэйэтэ-бэйэтигэр: «Дьонум барахсаттар!» - диэтэ. Ити сибигинэйэн эппитин биһиги бары иһиттибит, уһулуччу ураты «сөн» иһиллэр куоластаах этэ. Кэлин санаатахха, ити тылынан бар дьонго махталын, үөрүүтүн - барытын эппит бадахтаах.

Биһиги алааспыт улуу киһитэ, сүдү киһи – Прокопий Егорович Слепцов-Ойуун Борокуопай улахан олоһу олорон барда.

*Белай Гора бөһ., Абый улууһа*

## ЭЛБЭБИ ДА ОНОРБУТ!

*Христина Николаевна Хабарова,  
Саха сири, Россия суруйааччыларын  
союһун чилиэнэ, журналист*



Сорох күн сириттэн арабыстар эрэ, аата-суола суох симэлийэр, сорох үйэтиэр, суола-иһэ умнуллубат, күн сиригэр онорбут дыалата кинини өйдөтө-саната турар. Биир оннук умнуллубат суоллаах-иистээх кининэн Прокопий Егорович Слепцов буолар. Кини биһиги ортобуттан туораабыта быйыл 23 сыла буолар. Баара буоллар от ыйын 21 күнүгэр 95 сааһын томточчу туолуо этэ.

Тыыннааһар элбэх концердарыгар сылдьан, көмөлөһөн, төһө күүһүм-өйүм тийэринэн киэн кэрэхсэбиллээх саҕалааһыннарын кэтээн көрөн, дьон билиитигэр-көрүүтүгэр тиздэrim. Кэлэр көлүөнэбэ кэрэһит буоллун диэн, кини туһунан бэлиэтээһиннэри онорорго сананым. Этэргэ дылы, оҕо сааспыттан кини ырыатыгар-тойугар бигэнэн улааттабым.

Прокопий Егорович 50-с сыллартан, төрүт эдэр сылдьан, бэйэтин тылыгар мелодия айан ыллыыра биллэн барбыта. Кини биһиги өйбүтүгэр-санаабытыгар умнуллубаттык хаалбыт. Култуура эйгэтигэр бары холонууларын сүрэхпитигэр сөҕөрө, өйдүү-саныы сылдьабыт.

1958-1959 сыллардаахха Майыар нэһилиэгэр эдэр ыччаты мунһан, олохтоох нэһилиэнньэттэн талааннаахтарын талан, «Ньургун Боотур» операны туруоран,

оройуон иһигэр буолбут фестивалга биһирэммитэ, бастакы миэстэбэ тиксибитэ. Оттон араас сыаналарга ситиһиилээхтик толорон, аатырбыт Кыһыл ойуунун уобараһын эмиэ Кэбэргэнэ сыанатыгар бастаан туруорбута.

Кырдыаҕастар кэпсииллэринэн, кини олус чараас, сырдык дууһалаах, барыны бэлиэтии көрөр, айылҕа дыктилэрин сэргиир, кимнээбэр да көтөрү-сүүрэри быһыытынан-таһаатынан араарар эбит. Ити сылдьан, чороччу улаатан иһэн, талах умнаһынан көтөр санатын үүт-үкчү үтүктэр инструмен оҥосторо. Кэлин, хормуоска үөдүйбүтүн кэннэ, үлэ сылаатын таһаарар диэн, саха поэттарын хоһоонноругар бэйэтэ айан, ырыа таһаарар идэлэммитэ. Ити ырыалары «Борокуопай матыыба» диэн сыыс түһэрбэккэ билэллэрэ. Оччолорго мин кыра кылааска үөрэнэrim. Кини биһигини, Майыар бөһүөлэгэр сайылаабыт, төрөппүттэрин кытта Индигир өрүс кизлитин усталаах-туоратынан айаннаспыт оҕолору мунһан, күһүн оройуон киинин оскуолатыгар уу мотуорунан уһаарбалаах уһун айан суолун тутан тириэрдэрэ. Айан устата кини энгээркэй куолаһынан ыллаан дуоратара. Биһиги ону истэн, оччотообу 12 ат күүстээх мотуорун Индигир өрүс дохсун сүүрүгэр уйдарар уһун айанын билбэккэ хааларбыт. Кэлин, улаатан баран, Прокопий Егорович концердарын истэ олонор, оҕо сааспын эргитэ саныырым. Кини ырыаларыттан оҕо сылдьан атах сыгыннаабын сүүрбүт-көппүт иирэ талахтардаах Индигир өрүһүм сымнаҕас кумааһын, балыксыт тыытыгар толору симиллибит эмис каймаакы балыгы, айылҕа сытынан туолбут талах ураһам быһыһынан тыган киирэн тыргыллар күн сардангаларын бу баардыы ахтан-санаан кэлэrim.

Прокопий Егорович бэйэтин кэмигэр өбүгэлэрин үтүө үгэстэрин кэрэһэлиир саха музыкальнай инструменнарын оҥорон, мелодиялары айан, ол инструменнарга оонньоон дьон кэрэхсэбилин ылбыта. Ол курдук кини биирдэ оҥорон бүтэн хаалбакка, бу инструменнарын сылтан сыл тупсаран, чочуйан испитэ. «Ый Куо» инструмена тирэх мастан оҥоһуллубута, кыла скрипка струнатын санатар. Бу инструменна скрипкаҕа оонньоонор мелодиялар оонньооноллор. Манна Прокопий Егорович олонхо ырыаларын, тойугу, бэл нуучча норуодунай ырыаларыгар кытта холоноро. Оттон бу инструмены туохха олобуран оҥорбутун маннык кэпсээбитэ: «Саха норуотун остууруйатыгар, үһүйээн курдук, мин кыра эрдэхпинэ эбэбиттэн истибиппинэн, тулаайах орҕуһахтаах кыыс ый сырдаппыт суолунан барыытыгар, кыыс атаҕастабылтан босхолонон гимнэ буолан, сир-дойду, айылҕа барыта скрипка нарын музыкатынан кутуллан, күннээби кыһалҕаны барытын умуннаран, дыкти түгэннэ кубулуйбут. Ити аата, айбыт айылҕабыт барахсан иһиттэн иэнигийэн, икки атахтаах үөрүүтүн-көтүүтүн, хомолтоотун бииргэ үллэстэр быһыыта буоллаҕа». Дьэ ол иһин бу инструменын «Ый Куо» диэн ааттаабыт. Оттон «Аарыктаах күпсүүрүн» мас лэкээтин көндөйдүү хаһан оҥорбут. Маннык киил маһынан былыр ойуун дүнгүрүн оҥороллоро. Кинини «ырыалаах мас» диэн ааттыллара. Инструмен аҕыс араас музыканы таһаарар клапаннардаах, барабааннаах. Маны концерыгар куруук туттара, онно икки ударнигынан туттара. Бу инструмен барабаан курдук ураты тыаллаах тыаһы биэрэрэ, улахан тыал мастар төбөлөрүн хамсатан суугунуур тыаһын санатара. «Дьахтар ымыыта» инструмена

былыр Зашиверскайга олорон ааспыт, номоххо киирбит кэрэ дьүһүннээх Күннээх Өрүүнэ соботох кыыһын кэргэн биэрэригэр онотторбут оччотообу үтүктүү музыкальной инструменыгар олобурбут. Бу инструмен ортотунан кириэс мастаах, төгүрүк быһыылаах, анаан имиллэн оноһуллубут тириинэн бүрүллүбүт. 12 сириинэн чуорааннардаах, биэс сириинэн кылыгырас тыаһы биэрэр кыаһааннардаах. Маны илии бэгэлчэгин сүһүөбүр уонна тарбахтарга охсон оонньуулар. Хабарба, тангалай, хансаар, удабан ырыаларын оонньуулар. Атаара көтөрү атаарыыга анаммыт былыр туттар инструменнара эбит. Биһиги өбүгэлэрбит үөрүүлэрин-хомолтолорун бэлиэтиллэригэр иэйии абыланын көрдөрөр ону-маны онорон холонолор эбит! Бу инструменнары Прокопий Егорович Дьокуускай куоракка 8 киһилээх хамыһыйаба көмүскээбит. Хамыһыйа бу инструменнары элбэтэн онорорго быһаарбыт. Инструмен түөрт эркиннээх тыаһы күөртүүр чараас хаптаһын мастан оноһуллубут. Сиһигэр олордуллар ис кылаапана хас да араас тыаһынан эргийэн, суугунаан түһэр араас тыаһы таһаарар аналлаах. Көтөр айанна турунар суугунун барытын, бу инструмены сөпкө тутан оонньоотоххо, истиэххэ сөп. Ити кэмнэ фольклорга, саха инструменнарыгар сыһыан бэрт бөрүкүтэ суох этэ. Култуура эйгэтигэр сөптөөх өйдөбүл суоһуттан эбитэ дуу, кини талаана төрөбүт сиригэр-буоругар ситэри сыаналамматаба. Бочуоттаах олохтоох да буолаахтаабатаба. Эгэ культура үтүөлээх үлэһитэ буолуо дуо.

Билигин, син ону-маны сыаналыы саныыр сааска тийээн олорон, итинник айылҕаттан айдарыылаах дьоммутун ситэри сыаналаабатахпыт, бэйэбит хайдах, туох дьон буоларбытын көрдөрөр диэтэхпинэ, сыһа буолуо суоҕа. Ону ол диэбэккэ, биһиги Прокопий Егоровичпыт фольклору, норуот музыкальной инструменнарын сөргүтүспүт, айсыбыт улахан онотун биир дойдулаахтара киэн тутта, астына бэлиэтиибит.

Маны тэнэ кини хомус маастарын быһыытынан республикаба бастакылар кэккэлэригэр сылдыбыта, норуот маастарын үрдүк аатын ылбыта. 1987 сыллаахха муус устар 19 күнүгэр Прокопий Егорович айар үлэтигэр аналлаах киһэтигэр «Хомус маастара» үрдүк аат ингэррилэн, дастабырианньата туттарыллыбыта. Онтон өр сыллаах үлэтин-хамнаһын бэлиэтиир «Мелодист», «Саха музыкальной инструменнарын маастара» ааттар утуу-субуу бэриллбиттэрэ.

Убайбыт кэнникинэн талаана өссө сайдан, республикатаабы фестивалларга мэлдьи лауреат буолара. Үгүс ырыалары айбыта. «Муома, эн Кавказ курдуккун!», «Тугутчааным барахсан», «Эйэ саллаатын ырыата» уонна да атын бэртээхэй ырыалары. Оттон Саха АССР народнай поэта Күннүк Уурастыырап тылларыгар «Тугулутта кустуга», «Быыкаа Аайыка», «Үөрбүччэ ыллаатым», «Сибэкки» ырыалара улахан-нык биһэрэммиттэрэ. Прокопий Егорович таптыыр дьарыгынан 40-ча сыл устата утумнаахтык дьарыктаммыта. Маны таһынан талааннаах артыыс быһыытынан биллэрэ. Ол курдук, оройуоннаабы кулуупка үлэлии сылдьан, толорор тангаһын, тэрилин бэйэтэ онгостон, ону сырыы аайы тупсаран иһэрэ. Бэрт элбэхтэ Кыһыл Ойуун оруолун араас сыаналарга ситиһиилээхтик оонньоон, дьон-сэргэ биһирэбилин ылбыта. Кини Москва куоракка ынырыллан, улахан сыаналарга бэйэтин айымньыларын

ситиһиилээхтик толорон, Кыһыл Ойуун оруолугар Ленинградка документальной киинэбэ уонна пластинкаба уһуллубута. «Хаайыыта суох түрмэ» диэн ааттаммыт түн-балай өйдөбүлү Прокопий Егорович, музыкальной үөрэбэ суох саха киһитэ, бэйэтин талаанынан саха эмиэ искусстволаабын, дьобурдаабын арыян көрдөрбүтэ. Оттон кулуупка методиһынан үлэли сылдьан, оройуонга норуодунай театры тэрийиини, республикаба тийэ кэпсэтэн, тиһэбэр тириэрдэн, сыананы таптааччыларга элбэхтик пропагандалаабыта, кинилэри элбэххэ үөрэппитэ-такайбыта.

1970 сыллаахха Саха Республикатын бастакы телевизионнай фестивалыгар биһиги оройуоммут бастакы миэстэни ылан, культура министрствотун көһө сылдьар Кыһыл Знамятынан наҕараадалааммыта. Ити үөһэ этиллибит саха музыкальной инструменнарыгар добуһуоллатан, Прокопий Егорович «Көтөрү атаары» диэн бэйэтин тылыгар уонна мелодиятыгар толоруута үрдүк таһымнаах дьүүллүүр сүбэ, ол иһигэр композитор Берестөв үрдүк сыанабылларын ылбыта. Кини, киһиэхэ барытыгар бэриллибэтэх, тойуксут, ырыаһыт быһыытын туспа кылыһахтаах куоластааба. Бэл диэтэр, музыкальной үөрэхтээх мелодистар уонна композитордар кини куолаһын кылыһабын “нотаба сатаан суруллубат, уустук” диир буолаллара. Кини айар концерттарын республика үгүс оройуоннарыгар туруоран, дьон-сэргэ биһирэбилин ылбыта.

Прокопий Егорович Слепцов эдэр көлүөнэ ыччат бэйэтин норуотун төрүт култууратын билэ, интэриэһиргии улаатарыгар күүһүн, билиитин харыстаабакка үлэлиир былааннааба. Ол сырдык ыра санаата олоххо ситэ киирбэтэбэ олус хомолтолоох. Биһиги, биир дойдулаахтара, кинини оскуолаларга саха төрүт култууратын үөрэтиигэ бастакы укулааты уурсубут киһинэн аабабыт. Ол курдук пионердар дьизлэригэр, билигининэн, оҕо дьобурун сайыннарар киингэ хомуска оонньуурга, тойуктары, саха «Дьэ-буо» ырыатын ыллы үөрэнэллэригэр, мастан, муостан арааһы онорорго куруһуок тэрийэн үлэлэтэрэ.

Прокопий Егорович кэнники сылларга норуот ырыаларын, кэпсээннэрин хомуйан, Тыл уонна литература институтун фольклорнай секциятын архыыбыгар туттарбыта. Кини саха норуотун этнографиятын бары араас көрүнгүнүн улахан пропагандиһа этэ. Прокопий Егорович 1984-1987 сыллардаахха Дьокуускай куоракка Тыл уонна литература институтун филиалыгар манник матырыйааллары түһэртээбитэ: «Уол кэлэйбит ырыата» - былыргы Иван Дьяконов оҕонньор ырыатынан суруллубут, «Кыыс кутурбан ырыата» - кэргэн ылар уола бырахпытыгар саха мункук эдэр дьахтарын мунатыйыта (автора биллибэт). «Отчут уол ырыата» - Прокопий Егорович бэйэтин тылыгар, «Ойуун алгыһа» (үс чаастаах), «Дьиис-дьиибэ, чуус-чууда» (үһүйээн), бүтэнигэ ырыалаах, мантан сороҕо республикатаабы «Тойук» ансаамбыл репертуурыгар бэриллибит.

Прокопий Егорович бу күннэргэ дылы олорбута буоллар, хоту сир ыччатыгар, сахалыы концепция тиллибит кэмигэр, чахчы көдьүүстээх, көмөлөөх буолуо этэ диэн саарбахтаабакка этиэххэ сөп. Айар үлэнэн үлүһүйэн дьарыктаммыт сылларыгар култуура эйгэтигэр сөптөөх сыһыан намыһабынан, үрдүкү салайар уорганнар өттүлэриттэн материальной, моральной өйөбүл оноһуллубатах буолан, Прокопий

Егорович айылжатган бэриллибит талаана ситэ арыллыбатаҕа. Ол да буоллар, айар киһи быһыытынан, төһө да аанньа ахтыллыбатаҕын иһин, умуллан, сүтэн, симэлийэн хаалбатаҕа, айар талаанын кэбиннэрбэтэҕэ. Ыарахан ыарыыттан сытыар диэри ыллыы-туойа, айа сылдыбыта.

Прокопий Егорович элбэх араас идэни баһылаабыта. Кини бэйэтин кэмигэр сананы айааччы, сонуну олоххо киллэрээччи быһыытынан биллэрэ. Кини култуура бары эйгэтигэр күүһүн холонон, сананы олоххо киллэрбитэ эрэ баар буолааччы. Ол курдук, өр сылга чочуйан, 1987 сыллаахха айар үлэтигэр аналлаах киһэтигэр Бelay Гора музыкальной оскуолатын хореограф учуутала Галина Михайловна Утина Прокопий Егорович туруорбут «Кыталыктар үнкүүлэрин» аан бастаан түөрт кыһынан толорторбута көрөөччүлэр интэриэстэрин, биһирэбиллэрин ылбыта. Бу үнкүү субу күннэ диэри үнкүүлэнэр. Хомойуох иһин, «атын киһи туруорбута» диэн ааттаан толороллор. Ол эрэри, мин учууталлыы сылдьан Прокопий Егоровичтыын ити үнкүү бастакы дьардыматтын өйбүтүгэр онорбуппут диэн быһаччы этиэхпин сөп. Тоҕо диэтэххэ, оччотообуга Прокопий Егорович оҕолорго анаан ырыа суруйбута, мин ону кылааным оҕолоро, кини биһиэхэ ыалдыттыы кэлэ сырыттаҕына ыллаан, Прокопий Егоровичи олус үөрдүбүттэрэ. Оччотообуга Прокопий Егорович курдук талааннаах киһиттэн толлор да этибит. Мин киниэхэ махталым улахан: «Тоҕо култуура үлэһитэ буолбатангы? Эйиэхэ, дьининэн, бэрт кыралаан барытыттан баар ээ», - диирэ. Талааны сайыннарарга сүбэлиирэ. Билигин санаатахха, Прокопий Егорович наһаа да киэн, холку киһи эбит. Барытын бэйэтин күүһүнэн оноро, олоххо киллэрэ сатыыра. Барытыгар сүбэ-ама буолара. Оччолорго буолбут Муоматааҕы фольклор фестивалын туһунан манньк диэбитэ: «Биһиги оройуоммут делегацията «Һээ-дьэ» үнкүүнү туруорбута. Үнкүү туттуута-хаптыыта, тыла-өһө хайдах эрэ бөдөн көтөрдөр ыраахтан айаннаан кэлэн, муора кытылын булан, онно тохтоон, үөрэн-көтөн сынньанан эрэллэрин санатар. Итиннэхэ таһаарааччы Николай Колесов чугдаарар эдэркээн куолаһа киэн саалаҕа кутулан, көрөөччүлэр куттарын таарыйардыы, дыктитик иһиллэр, ой дуораана буолан, өссө да ыраах-ыраах айаннаан эрэри санатар. «Һээ-дьэ» үнкүү биир уратыта саха национальной музыкальной инструменнарынан доҕуһуолланара буолар. Бу үнкүүнү, биһиги санаабытыгар, хамсаныларынын өссө байытан, чочуйан туспа ансаамбыл тэрийэн эбэтэр хореографической сюета онорор буоллар ордук тупсуо этэ». Кини мань олоххо киллэриигэ эмиэ хара күүһүнэн, биир солкуобай көмө харчыта суох үлэлэспитэ. Ол түмүгэр, бу ансаамбыл республикаҕа бириистээх миэстэҕэ тиксибитэ. Оттон былыргы национальной танас-сап туһунан эттэххэ, оччотообуга маннайгы консультан этэ диэтэххэ сыһа буолуо суоҕа. Биһиги оройуоммут културата сайдарыгар кини курдук элбэх кылаатын киллэрбит киһи аҕыйах буолуо. Анал үөрэҕэ суох, анардас айылҕа биэрбит талаанынан, дьобурунан элбэҕи да онорбут!

«Сахам сириин, дойдум-сирим уратылаах културата сайдарыгар мин бары кыахпын, өйбүн-санаабын биэрдим, ону оройуонум ыччата салгыырыгар саарбахтаабаппын», - диэбитэ Прокопий Егорович Слепцов.

## ДУУҢАБЫН ТУППУТА



*Рязанский Гаврил Иванович*

Армияттан кэлэн, Дружинаба физкультура учууталынан анаммытым. Оччолорго оройуон киинигэр билэр дьонум суоҕун кэриэтэ этэ. Арай оҕо эрдэхпиттэн көрөн Прокопий Егорович Слепцову билэrim. Биирдэ кинилэргэ ыалдьыттыы тийдим. Прокопий Егорович сүрдээх үчүгэйдик, үөрэн-көтөн көрүстэ. Ийэлэрэ Матрена Афанасьевна остуол хотойорунан аһы тардан кэбистэ. Ону-маны элбэҕи кэпсэтибит. Аһаан бүтэн баран, Прокопий Егорович оҕолорун кытта миэхэ анаан ырыа бэҕөнү ыллаатылар, олус үчүгэйдик хомуска оонньоотулар. Өссө бэйэтэ онгорбут музыкальнай инструменнарыгар оҕолорун кытта оонньоон, улаханлык дыктиргэттэ. Миигин, оҕото кэриэтэ саастаах киһини, бэйэтин тэнгээҕин курдук көрсөн, кэпсэтэн, толору астаах остуолунан, ырыанан күндүлээн көрсүбүтүн сөхпүтүм, үөрбүтүм, астыммытым. Оҕолоро эмиз сүрдээх талааннаахтара. Аҕалара онгорбут инструменнарыгар дэгиттэр үчүгэйдик оонньууларын истэммин, ымсыыра санаабытым. Айылҕаттан талааннаах Прокопий Егорович Слепцову билсиһиим итинник саҕаламмыта. Иккис көрсүһүүм Намнааҕы педучилищени ситиһиилээхтик бүтэрэн, төрөөбүт, үөскээбит Кэбэргэнэбэр, үлэ учууталынан ананан кэлбиппэр этэ. Үлэм сүрдээх таһаарыылаахтык саҕаламмыта. Бастакы үөрэх чиппэрин түмүгүнэн Абый улуунун үлэ учууталларын семинарын ыытар буолбутум. Прокопий Егоровиһы кыт-

та көрсүөхпүттэн, мин эмиэ тугу эрэ оноруохпун, уһаныахпын баҕарар этим. Кини онорбут музыкальнай инструменнарын оҕолорго сөптөөх гына онорор санаа киирбитэ. Аны Прокопий Егорович ырыалара мин дууһабын курдаттыы туппуттара. Кини ырыатыгар таттаран, ис сүрэхпиттэн ыллыахпын баҕарбытым. Хас да ырыатын Борокуопайдыы үтүктэн ыллаан, араас кэнсиэрдэргэ дьон биһирэбилин ылбытым. Онтон кынаттанан, Прокопий Егорович онорбут музыкальнай инструменнарын үтүктэн онорон боруобалаан барбытым. Биир күн үлэбэр кэлэн эттилэр: «Прокопий Егорович кэлбит. Эйигин кытта көрсөөрү гынар». Мин үөрдүм, тахсан көрүстүм. Прокопий Егорович мин мастарыскайбар уһана кэлбитин туһунан эттэ. Оччолорго, кырдьык, мин мастарыскайым үчүгэй этэ, тугу баҕарар онорорго сөптөөбө. Мин үөрүүнү кытта көңүллээтим. Дьэ, онно ис дууһабытыттан кэпсэтэн, ыллаан, туойан, хомустанан, Прокопий Егорович онорбут музыкальнай инструменнарыгар оонньоон холонорбут. Билигин санаатахпына, үчүгэй да түгэннэр этэ. Прокопий Егорович «Ый Куо» инструменын өссө тупсаран онорор санаалаабын туһунан кэпсээбитэ. Миигин «эдэр киһи тыаҕа баран, үчүгэй тирэх маһы булан аҕал» диэбитэ. Мин түргэн собуустук хомунан, булан аҕалбытым. Үчүгэй маһы булбуккун диэн онно наһаа үөрбүтэ. «Ый Куотун» наһаа түргэнник онорон кэбистэ. Үлэлиирин көрдөхпүнэ, туттара-хаптара түргэнэ, уурбут-туппут курдук ырааһа. Киһи эрэ көрө олоруох курдук. Ол оноро олонорон кининэйэн ыллыыр эбэтэр арааһы, миэхэ наадалаабы үөрэтэн кэпсиир. Мин биирдэ бэриллибит олохпор Прокопий Егорович курдук айылҕаттан айдарыылаах, талааннаах киһини кытта чугастык, истинник билсибиппиттэн, алтыспыппыттан сүрдээбин үөрэбин, киэн туттабын. Прокопий Егорович ыллыыр ырыата, туойар тойуга, киһи уйулҕатын таарыйар хомуһуннаах хомуһа, онорбут инструменнара барыта мин дууһабар наһаа чугастар этэ. Биирдэ, музыкальнай инструменын оноро олонор, наһаа энэлгэннээх, киһи сүрэбин ортотунан киирэр ырыаны ыллаабытыгар, наһаа хараастыбытым, ытыы сыспытым, дууһабын таарыйбыта. Маннык, киһи дууһатын уһугуннарар, таарыйар ырыа баарын истэ илигим уонна хайдах итинник, истэ олонор киһиэхэ чугастык тийэр гына ыллыахха сөбүй диэн сөхпүтүм. Оннук истин, иһирэх тыллаах-өстөөх, матыыптаах ырыалаах киһи этэ буоллаҕа. Мин наһаа хараастыбыппын көрөн, Прокопий Егорович аҕалыы төбөбүттэн имэрийбитэ уонна эппитэ: «Эн, Ганя, ырыаны-тойугу, музыканы сүрэххэр сүрдээх чугастык ылынабын. Мин үлэбин салгыан этэ. Ол гынан баран уһуннук үлэлэтэллэр эрэ үлэлэппэттэр...», - диэн, тугу эрэ көрбүттүү, эппитэ. Оччолорго таах истэн эрэ кэбиспитим. Билигин санаатахпына, киһи көрөн олонорун курдук эппит эбит. Прокопий Егорович ырыаһыт, тойуксут эрэ буолбатах, ыраабы, киэни эндэппэккэ өтө көрөр, билэр талааннааҕа, ону мин кинини кытта алтыһар кэмнэрбэр элбэхтэ билбитим. Прокопий Егорович музыкальнай инструменнарын үтүгүннэрэн онорон хаалларбыппын Кэбэргэнэ оскуолатыгар ырыа учуутала Ольга Михайловна Дохунаева ууран, харайан билигин тутта сылдыарыттан үөрэбин. Ольга Михайловна эмиэ Прокопий Егорович Слепцов талааныгар сүгүрүйээччи, кини ырыаларын, тойуктарын үөрэтэр оҕолоругар пропагандалааччы, тарҕатааччы буолар.

Мин Прокопий Егорович айылбаттан бэриллибит талааныгар эдэр эрдэспиттэн сүгүрүйэбин. Айылбаттан айдарыылаах, киһи онорботоҕун тобулан өнорор өйдөөх-санаалаах, талааннаах киһи төрөөн-үөскээн, Саха сириҥ ырыата-тойуга, фольклора, музыкальнай инструменнара сүппэттэрин туһугар туруулаһан туран үлэлээбит Прокопий Егорович Слепцов биһиги Майыарбытыгар төрөөбүтүнэн киэн туттабын.

Прокопий Егорович аата уйэлэр тухары ааттана турдун!

*Олунньу 20 күнэ, 2014 с. Кэбэргэнэ бөһ.*

## ЫРЫАТА КҮН БҮГҮНҮГЭР ДЫЛЫ ЫЛЛАНАР



*Христина Николаевна,  
Николай Петрович  
Черемкиннар*



1949 сыллаахха «Үрүнэй» учаастак Сынааннааҕар дьоммун кытта олорор этим. Онно Мотя (кэлин Прокопий Егорович кэргэнэ буолта) үүт астааччынан үлэлиирэ. Сүрдээх ыраас, кичэллээх, үчүгэй асчыт буолууһу диэн эмээхситтэр хайгыыллара. Биридэ сайын, итии баҕайы күн, манган ырбаахылаах, өтүүктээх хара бүрүүкэлээх, тыраччы тэбиммит көнө унуохтаах уол тийэн кэллэ. Ол Прокопий Егорович Слепцов кыыспытын Мотяны кэргэн кэпсэтэ кэлбит эбит. Мотя кини кэлиэхтээбин билэрэ. Көрсүһүүгэ кэтээри кыһыл сибэкки ойуулаах танаһынан бэйэтигэр барар баҕайыгына былааччыга тиктибитэ. Прокопай дьону кытта көрсөн, кырдыаҕаһы кытта кырдыаҕас, эдери кытта эдэр буолан, кэпсэттэ. «Миэхэ кэргэн таҕыс» диэбитигэр, Мотя бастаан саната суох турда. Онуоха эмээхситтэр «Тоойуом, бу киһиэхэ кэргэн таҕыс, сирэйэ-хараҕа, көстөр көстүүтэ, танаһа-саба даҕаны үчүгэй. Кыахтаах дьон оҕолоро быһыылаах» диэн сүбэлээбиттэрэ. Оҕонньоттор Прокопайы ытыахтарын баҕарбатылар быһыылаах этэ. «Манна хаалабыт дуу?», - диэн ыйыппытара. «Суох. Мотяны дьэибэр илдэ барабын», - диэбитэ. Аҕыйах хоноору ыра бөҕөнү ыллаабыта. Куолаһа үчүгэйэ, киһи эрэ истэ олоруох курдуга. Биһиги ырыатын истээри, ханна барар да, батыһа сылдыабыт. Прокопайдаах Мотя дьоллорун холбоон, сэттэ оҕону төрөтөн, быр-бааччы, толору дьоллоохтук олорбуттара.

Кэлин мин Кэбэргэнэбэ кəһөн кэлбитим. Онно бырааһынньыктарга элбэх кэнсирдэр, испэктээкиллэр буолаллара. Мин онно, эдэр киһи быһыытынан, кыттарым, ыллырым, үнкүүлүүрүм. Биир да кэнсир Прокопий Егорович салайыыта суох барбата. Бэйэтэ үнкүү туруорара. Ол курдук «Сэттэ бухатыыр» үнкүүтүн сэттэ уол аһара үчүгэйдик үнкүүлээбиттэрин билигин даҕаны өйдүүбүн, харахпар бу баарды кəстөн кэлэр. Онно бэйэтэ эмиэ үнкүүлээбитэ. Саһыл ферматыгар үлэли сырыттаһына миэхэ: «Христина, мин сэкэрэтээр Маша туһунан ырыа суруйдум, аны эн тускунан суруйуохпун баҕарабын. Эн наһаа талааннаах кыыскын. Үчүгэйдик ыллыыр уонна үнкүүлүүр диэммин суруйуом этэ», - диэтэ. Мин, оччотообуга эдэр кыыс, кыбыстан, akkaастаабытым. Кэлин эмиэ этэ сылдыбыта. Сэкэрэтээр Маарыйа диэн нэһилиэккэ биллэр, сүрдээх үлэһит, актыбыыс, убаастанар Никулина Мария Николаевна этэ. Кини сааһын тухары сэбиэккэ сэкэрэтээринэн таһаарыылаахтык үлэлээбитэ. Мария Николаевна үлэтин-хамнаһын сыаналаан, Прокопий Егорович айбыт «Сэкэрэтээр Маарыйа» ырыата дьон махталын ылбыта, күн бүгүнүгэр диэри ылланар. Оттон кини ырыатын-тойугун, үнкүүтүн, ойуунун кырыытын, айар талаанын, сатабылын, уһун туһунан киһи этэ да барбат. Майыар көнө хонуутугар, Кэбэргэнэ эргэ кулуубугар дьон бөбөнү элбэхтэ мунһан, ыллаабыта-туойбута, оһуохайдаабыта, һээдьэлээбитэ.

Кэргэним Христина Николаевна кэпсээнин салҕаатаһына, оччолорго кэнсирдэргэ элбэхтэ кыттыбатах киһибин. Арай аармыйаҕа сулууспалаан кэлбит сылбар Прокопий Егорович «Ньургун Боотуру» туруорбута. Онно кыттыбыттаахпын. Сүрдээх уһундук, кичэллээхтик бэлэмнэммит. Прокопий Егорович кылаабынай оруоллары толорбута. Кэстүүмүтүн барытын бэйэтэ онорбута, тикпитэ. Оннук уус, барыны барытын сатыыр этэ. Туох эмэ сатамматаҕына: «Прокопайга этиэххэ, кини оноруоҕа», - диэн буолара. Спорка сүрдээх талааннааҕа, имигэс хапсаҕайдыт этэ. Үчүгэй сааһытынан кэпсээнгэ сылдыара. Сүрдээх аһыныһаһа, чараас дууһалааҕа. Дьон тугу эмэ оноттороору көрдөстөхтөрүнэ, төрүт бириэмэтэ суох да сылдьан, akkaастыыр диэни билбэтэ. Онорбута, өрөмүөннээбитэ эрэ баар буолааччы. Дьэ, оннук талааннаах киһи орто дойдуга кэлэн, олорон ааспыта.

Прокопий Егорович туһунан кинигэ таһсарын истэн, сүрдээбин үөрдүбүт. Кырдык даҕаны, үтүө киһи умнууга хаалан, туох да аакка-суолга тиксибэккэ сылдыара хомолтолоох.

*Кэбэргэнэ сэл.  
Тохсунньу 19 күнэ, 2014 с.*

## КУРУУК ҮЛЭ ҮӨНҮГЭР



*Нина Егоровна Стручкова,  
тыыл уонна педагогическай  
үлэ бэтэрээнэ*

1956-1957 сылларга Абыгга учууталынан үлэлээн баран, Кэбэргэнэбэ ананан барбытым. Биир сыл биэс эрэ оҕону үөрэппитим. Кэбэргэнэ сана бөһүөлэк буолан, дыиэлэрэ үкээ сана этэ. Индигир өрүс ханас үрдүк биэрэгэр тутуллубут дэриэбинэ. Ханна да буоларын курдук, олохтоохтор үлэ-хамнас үөһүгэр сылдыбаллара. Бөһүөлэк кулуубун үлэтин Хабаров Константин Николаевич кыайа-хото тутара. Үлэһит дьон, эдэр ыччат сынньаланын бэркэ тэрийэрэ. Куруук киинэ, лекция, кэнсиэр, испэктээкил буолара. Кэнсиэрдэргэ Прокопий Егорович куруук байаанга добуһуоллаан, бэйэтэ айбыт ырыаларын ис киирбэхтик толорооччу. Дьэ, кырдык, айылҕаттан бэриллибит үчүгэй, дэгэрэн куоластааба. Бэйэтэ дьяныһан, элбэхтэ мускуйан, көннөрөн, мелодия айар этэ. Атын, бэлэм ырыалары ыллыырын өйдөөбөппүн.

Прокопий Егорович ырыаһыт эрэ буолбатах, кини дьобура наһаа элбэх. Кэргэнинэн Матрена Афанасьевнаны кытта олус эйэлээхтик олохтохторо. Элбэх оҕолоохторо. Аҕалара оҕолоругар орон, олоппос, мас оонһуулары онороро. 1957-1958 сылларга оройуонна фестиваль биллэриллибитэ. Кулууп сана сэбиэдиссэйэ үрдүк үөрэхтээх Афанасьев Степан Семенович олус талааннаах үгкүүһүт этэ. Ити фестивальга кини Прокопий Егоровичы кытта сүбэлэһэн, элбэхтэ толкуйдаан «Ньургун Боотур»

олонхону билиһиннэрэр сыалы туруоруммуттара. Самодеятельность кыттыылаахтары ким тугу кыайыан сөбүн былааннаан, аттаран, бэлэмнэнэн барбыттара. Саамай улахан тирэбэ Прокопий Егорович этэ. Оччотообу эдэр ыччат сүрдээх актыбыыс буолааччы, ол курдук, сорохтор ааттарын умнубуппун, Мария Рязанская, Новиков, библиотекарь Александра Хабарова-Реброва, Мария Никулина, Шкулева Мария, Василий Никулин, Афанасий Постников, Егор Атласов, Степан Соломов, Маруся Жиркова уонна да атыттар сүрдээх өрө көтөбүллүүлээхтик дьарыктаммыттара, киэһэ аайы үөрэ-көтө бэлэмнэниигэ бараллара. Бу олонхону туруорууга Прокопий Егорович ис-иһиттэн арыллан, туох баар сатабылын көрдөрбүтэ.

Ньургун Боотур уонна Үрүн Аар Тойон сүрүн уобарастарын дьин чэхчытык арыян көрдөрбүтэ. Саамай сүмэтэ, сатабыла – олонхо геройдарын таһаһын-сабын, кизргэтиитин, куйахтарын, батастарын, тимир кыһааннарын барыларыгар бэйэтэ онорбута, ойууларын кытта. Аныгылыы эттэххэ, эмиэ да ходуһунньук, эмиэ да модельер эбит. Дэгиттэр талааннаабын онтон сабалаан көрдөрбүтэ. Кини биһигини дьиэтигэр ыныран, онорбут инструменнарын, хомустарын көрдөрөөччү, кэпсээччи. Оччолорго биһиги итинник музыкальной инструменнары харахтаабатах дьон буоллахпыт. Туох да диэн сүбэлиир, көмөлөһөр кыах суоҕа. Прокопий Егорович оччотообу бириэмэбэ ханна да сылдыбатах, ону-маны көрбөтөх киһи диэтэххэ, сүрдээбин да толкуйдаан онорбутун билигин сөбүбүн эрэ.

Дружинаҕа оскуолаттан чугас олороллоро. Биридэ арай кыра уоллара Христофор оскуолаҕа кэлбэтэ. Ийэлэрэ Матрена барахсан куттанан, олох сибигинэйэн кэпсээтэ: «Уолум бэбэһээ оскуола тиэргэнигэр оонньуу сылдьан, Ленин бүүһүн таһыгар, маһынан саабылалаһа сылдьан, кулгаабын быһа охсубут. Аҕабыт бүгүн гастролтан кэллэ. Биһиги арбы-сарбы буолан, куттанан олорорбутуттан сибикилээн ыйыталаста. Хайыахпыный – кэпсээн биэрдим. Онуоха уолун буруйдаан, «Лениннэ мастаммыт оҕо оскуолаҕа барбаккын» диэн, ыппата. Ол киэһэ Прокопий Егорович бэйэтэ гиипсэ, сизэмэн булан, айдааннаах кулгаабы олох биллибэт гына онорон, силимнээн, кырааскалаан кэбиспитэ, үкчү этэ. Ону хата ким да билбэтэбэ. Дьэ, оннук сатабыллаах уус этэ. Мин өйдүүрбүнэн, Прокопий Егорович ханһаһынан ордук үчүгэйдик туттара. Ийэлэрэ Матрена Афанасьевна олус эйэбэс, күлэ-үөрэ сылдыар, үлэтигэр оһуобай чэнчис, сүрдээх кичэллээх үлэһит этэ. Наһаа сөбүлэһэн, ис киирбэхтик сыһыаннаһан, бэйэ-бэйэлэрин харыстаһан олорбут ыаллар. Хаһан да бүппэт ыалдыттаах, хоһоһолоох буолааччылар.

Кэлин биридэ Прокопий Егорович айар киэһэтигэр сылдыбытым. Умнан баран иһиттэххэ (дьин сахалыы туох диэн куолас эбитэ буолла), куолаһа кэрэтик да иһиллэр эбит. Киһини кытта дьоһуннаахтык кэпсэтэрэ, өйө-санаата, туттан-хаптан сылдыара, айылҕа биэрбит талаана, ырыата-тойуга, мындыра, ууһа - барытынан энкилэ суох ыраас киһи этэ.

## ҮТҮӨТЭ АХТЫЛЛЫАХТААХ



*Стручков Николай Гаврильевич,  
тымыл бэтэрээнэ*

Майыар нэһилиэгэр Кыыллаах үрэххэ табаһытынан ананан, атынан айаннаан, «Кыһамныылаах» холкуос киинигэр Сыанааннаахха кэлбитим. Сирдээн ажалбыт киһим хонон баран төнүннэ. Сарсынны күнүгэр Хабаров Николайы кытта биир тыыга мэнэстэн, Кириэс-Майыарга, «Молотов» аатынан холкуос киинигэр кэлбитим. Онно уонтан тахса дьыэ баара, улахан бөһүөлэк дэнэрэ. Биир дьыэбэ сирдээн ажаллылар уонна үрдүк баһайы унуохтаах, чобулуччу көрбүт харахтаах, сытыы-хотуу көрүннээх киһиэхэ туһаайан: «Бу киһини барыар диэри аһатан-сиэтэн, олордор үһүгүн», - диэн буолла. Слепцов Прокопий Егоровиһы кытта онно билсибитим. Кини мин ааппын-суолбун, ким ыччата буоларбын - барытын сиһилии ыйыталаста. Кэлин билбитим, Прокопий Егорович ийэлээх аҕатын кытта олорор дьыэтэ эбит. Аны кини мизэх аҕатын Егор Алексеевиһы, ийэтин Анастасия Ивановнаны, быраатын Кешаны, балтын Дуняны билиһиннэрдэ. Быраата кыратык тардыалатан сангарар, сүрдээх ырас хааннаах, нууччалыы дьүһүннээх этэ. Кэлин истибитим, ажалара Дьөгүөр нуучча хаһаага, аҕабыыт оҕото эбит, ол иһин буолуо, эмиз сүрдээх сытыы, уоттаах харахтааба, көнө, уһун унуохтааба, ыккый ойуур курдук ыдьырыйбыт куударалаах баттахтааба. Кизэхэ эрэ буоллар, икки уол, Прокопай уонна Кеша гармошкаба оонньоуллара, ыллы-

ыллара. Эмиэ кэлин истибитим, эһэлэрэ сөн, күүстээх, наһаа үчүгэй куоластааба үһү. Прокопай сорох күн, уһун күнү быһа сынньанан корбөккө, маһынан кыра иһиттэри онороро, тимиринэн эмиэ тугу эрэ онорор буолара, олоро сорохторо тыаһыллара, сорохторо кыра куолакалга маарынныыллара. Таһырдыа кыра уһанар дьиэлээх эбит этэ, онно уһана олорон, араас былыргы кэпсээннэри, номохтору сэхэргиирэ. Майыарга бастаан хантан киһи кэлэн олохсуйбутун сүрдээх интэриэһинэйдик кэпсиирэ. Ону-маны оноро олорон, кинигинэйэн наар ыллыыра, соробор сөн, улахан куолаһынан ыллаатабына, киһи эрэ истиэх курдук буолара. Уонна кини биир дьиктитин өйдөөн хаалбыппын. Арай биир, сүрдээх үчүгэй күн, халлаанга кыырпах да былыт суох, үрэх кытыла көбөрө нуурайан көстөр. Индигир эбэ хотун күөх далай уутун уһааран, дьирибинэйэ устар, толору уулааба, түү да көппөт уу-чуумпу киэһэ этэ. Киэһэ хойутаан утуйдубут. Урут сайын үчүгэйэ бэрдиттэн ыал үксэ хойутаан утуйара, оттон оҕо-аймах олох даһаны утуйар диэнгэ өйө барбат буолааччы. Арай, түүн утуяа сыттаһына, туох эрэ дьикти тыас ньириһийэр, киһи кутурара иһиллэр. Бэрт уһуннук, күн үөһэ ойуор диэри дүгүрдэнэн, кутуран табыста. Мин урут киһи ойууннуурун, кутураһын көрбүт буоламмын, кыһамматым. Айылба ханнык эрэ уларыйытыгар ойууттар кыраллар, туойаллар, кутураллар диэн дьон кэпсээнин истээччибин. Биһиги, дьиэбэ баар дьон, туран чэйдээн эрдэхпитинэ, Прокопай олох туох да буолбатаһын курдук киирэн кэлбититтэн наһаа соһуйбутум даһаны, саллыбытым даһаны. Түүнү быһа кыыра, кутура сылдыбыт киһи диэн көрбөккүн, син уруккутун курдук кэпсэтэ-ипсэтэ, аһы олордо. Биирдэ миэхэ туһаайан эттэ: «Эн биһикки бүгүн ол тумулга баран, саһаан туруоран кэлиэхпит». Мин сөбүлэстим. Киһим былаана – түөрт саһаан эбит. Урут дьон саһаан туруорбут сирдэрин аһан, атын өттүгэр тийэн, саһаан охсубутунан бардыбыт. Онно көрдөхпүнэ киһим күүһэ-уоҕа сүрдээх, хаппыт иһиир курдук илиитинэн, суон да суон мастары, тугум да диэбэккэ, үлтүрүтэ охсуолуур. Айылба биэрбит күүһэ-уоҕа баара. Аны саһаанын мээһэ уурдарбат, киниэнэ барыта бэрээдэктээх буолуохтаах. «Биир сиргэ уһун субуу гына уурабыт уонна саһаан үрдүгүнээбэр 10 см. үрдүк гынабыт. Инчэбэй мас хаттабына сааллан хаалар», - диир. Дьэ, оннук туттар тутуута, онорор оноһуута - барыта лоп курдук бэрээдэк киһи этэ. Кини миэхэ, ону-маны оносто олорон, ханна, ханнык ааттаах таастар баалларын, ханна, кимнээх олоро сылдыбыттары, ытыктанар Улуу дойдулар баалларын туһунан бэрт элбэҕи кэпсээбитэ. «Мантан бардаххына Мундааччыа уонна Улуу Күөл диэн сирдэри аһыаххыт, хонон-өрөөн аһаарын, ол сирдэр буоллахтара дии, киһи кута-сүрө тохтуур, сүрэбэ-быра сылаанныйар дойдулара. Аны көрүстэхпитинэ сииһилии ыйытыам, болҕойон, көрө-истэ айаннаар», - диэтэ бэрт холкутук. Мин Прокопий Егорович этиилэрин, кэпсээннэрин болҕойон истэрим. Кини эппитин курдук, кырдык, дьикти, кэрэ сирдээх дойду этэ, дэлэбэ даһаны Улуу Күөл диэн ааттыахтара дуо?! Бу бэйэлээх улахан Эбэ тулата барыта өтөх этэ. Мин Майыартан сүрдээх өр буолан баран дойдубар төннүбүтүм. Ол төннөн иһэн Николай, Василий Постниковтар тутар биригээдэлэригэр Прокопий Слепцов үлэлии сылдыһарын көрөн, тийэн дорооболоспутум. Киһим наһаа соһуйбута: «Оо, бу хан-

тан кэлин, халлаантан түстүг дуу, дьэ, уһун айаннаах киһи эбиккин», - дии-дии күлбүтэ, үөрбүтэ. Мин эмиэ кинини көрсүбүппүттэн наһаа үөрбүтүм. Кини миигин дьиэтигэр илдэ барбыта. «Биир да хонук буоллар, хоһоһо буолар буоллабын», - дии-дии үөрэ-көтө чэйдэппитэ. Тото-хана аһаан баран, таһырдыа тахсан олорон элбэҕи кэспиппит, били аһан истэхпинэ эппитин, сэрэппитин барытын өйдүү сылдьар эбит. Дьэ, ону барытын сиһилии ыйытта, дуоһуйда. Таһырдыа уһанар, мас улахан бэрэстээк баара. Онно уһун хаптаһын мастер тимир илиискэ хам тоһоһоломмуттар этэ, мин дыктиргээбитим. Онуоха кини: «Ити мас тыы оннугар тимир тыыны онорон эрэбин. Бу тыыбын бүтэрдэхпинэ, үһүс тимир тыым буолар. Хата, тоһоһото көстүбэт буолан эрэйдиир, таара дьааһыгы көтүрэн, тоһоһотун ылабын, көннөрөбүн, сороһор оһолорум көмөлөһөллөр. Мас тыыны онорорго наһаа элбэх мас, ыас-силис наада», - диин олоххо эмиэ сананы киллэрбититтэн астына кэпсээбитэ. Мындыр, уус киһи - Прокопий Егорович онорбут оччотооһу мас уонна тимир тыылара элбэх киһини абыраабыта, сорох дьон олох хойукка диэри туһаналлара.

Кэлин, мин эмиэ сааһыран баран, Прокопий Егорович Бела́й Гора́жа олордобуна, дьиэтигэр сылдыбытым. Ыарытыһар буолбут этэ. «Мин ыарыым оһон-аһан хаалбат ыарыы. Ону эн бэйэн таайдабын буолуо», - диихтээбитэ.

Эдэр сааспар дэгиттэр талааннаах Прокопий Егорович Слепцовы кытта алтыһан ааспыпыттан астынабын, үөрэбин. Кини үтүөтэ ахтыллыахтаах, дьонугар-сэргэтигэр тарбана, тэнийэ туруохтаах.

*Сыангааннаах сэл., Абый улууһа.*



## УҮЛУЧЧУ ТАЛААННААҒА

*Людмила Семеновна Березнова-Ильяхова,  
үлэ бэтэрээнэ,  
«Алаас ырыата-Күөрэгэй Куо» кыттыылааҕа,  
«За личный вклад в развитии  
народного художественного  
творчества» бэлиэ хаһаайына*



Биир дойдулаабым Прокопий Егорович Слепцов туһунан кылгастык да буоллар ахтары иэспинэн ааҕабын.

Дойдубуттан тэйбитим ыраатта, ол гынан баран уһулуччу талааннаах Прокопий Егорович мин өйбөр-санаабар хатанан хаалбыт. 1978-1980 сылларга бииргэ уус-уран самодетельнай көрүүлэргэ, кэнсиэрдэргэ кыттыбытым. Дружина бөһүөлэгэр оскуола таһыгар олорбуттарын өйдүүбүн. Элбэх оҕолоох, сүрдээх эйэлээх, ыалдытымсах ыал этилэр. Прокопий Егорович эдэр эрдэбиттэн өйдүүн-санаалыын култуураҕа ылларбыта. Саха музыкальнай инструменнарын бэйэтэ айан онороро, ол инструменнарыгар оҕолорун көмөлөһүннэрэн, кэнсиэргэ кытталларын өйдүүбүн. Оҕолорун бэйэтэ байаанна добуһуоллаан ыллара, бэйэтин ырыатын бэрт үчүгэйдик, таһаарыылаахтык толорооччу.

## Бастакы түгэн

Мин өйдүүрбүнэн, Прокопий Егорович сэбиэскэй былаас өрөгөйдөөн турар кэмигэр, саха итэҕэлэ букатын умнуллубут сылларыгар, саха фольклора, тыла-өһө, итэҕэлэ, ойууннааһын, кинилэр аналлара сүппэтин туһугар олоҕун анаабыта. Хас кэнсиэр ахсын, өр сылларга «Кыһыл ойууну», «Ойуун түүлүн» сыанаҕа элбэхтэ толорбута. Ити түгэннэргэ дьиннээхтик ойуун оруолугар киирэрэ, туойара, дүнүрүн охсо-охсо эскириирэ, ол барыта олус үчүгэйдик, кэрэтик көстөрө. Этэн-тыынан, араастаан туттан-хаптан, өрүтэ ыстангалаан көтөрө харахпар бу баар курдук. Толорон бүтэн баран тахсан олордобуна көрбүтүм, сирэйэ-хараҕа олох атын буола уларыыйбыт буолара, өр олорон уоскуйара. Ол сылларга култуура отделын сэбиэдиссэйинэн мин кэргэним Петр Николаевич Ильяхов-Хамса үлэлээбитэ. Прокопий Егорович Слепцову кини улаханлык өйөөбүтэ. Кинини кытта хаста да гастролга сылдыбытын кэпсээбитэ. «Бу сүдү киһи. Музыкальной инструменнары онороругар элбэх эрэи көрөр эбит. Холобур, анаардас кырыымпаны онороругар маһын үс сыл устата көрдөөн, онорбут», - диэбитэ. Петр Николаевич Ильяхов-Хамса Саха сирин суруйааччыта, Россия суруйааччыларын Союһун чилиэнэ, алгысчыт, норуот эмчитэ. Кини Прокопий Егорович Слепцову үйэтитээри, кини туһунан кинигэ суруйар былааннааҕа. Ол эрэри санаабыт санаата туолбатаҕа, бэйэтэ ыалдьан, 2004 сыллаахха күн сириттэн барбыта.

## Иккис түгэн

1979 сыллаахха Сыанааннаахха кэнсиэрдии барбыппыт. Кулуупка киирбитим, Прокопий Егорович бэйэтэ айбыт, суруйбут ырыаларын ыллаары, бэлэмнэнэ олороро. Олох сана суруйбут ырыатын, баянна оонньуу-оонньуу, олус өрө көтөҕүллүүлээхтик ыллыы олорон, миигин көрөн: «Людмила Семеновна, баһаалыста, иһит, сана ырыаны айдым, ырыам аата «Үөрбүччэ ыллаатым», - диэтэ. Ол киһэ кэнсиэргэ олус үчүгэйдик хас да ырыаны ыллаабыта. Көрөөччүлэр астыныы бөҕө, ытыстарын харыстаабакка өр баҕайы таһыммыттара, уруйдаан-айхаллаан үөрдүбүттэрэ.

## Үһүс түгэн

1980 сыллаахха Аллайыаха улууһугар кэнсиэрдии барбыппыт. Прокопий Егорович онно эмиэ хас да ырыатын ыллаабыта уонна Кыһыл Ойуун оруолун толорон, көрөөччүлэр биһирэбиллэрин ылбыта. Биирдэ Белей Гораҕа кулуупка көрсүһүү буолбута. Оччолорго кини республикаҕа кизгник биллэр мелодист этэ. Ол көрсүһүүгэ Москваҕа ынырыллан бара сылдыбытын туһунан кэпсээбитэ. Онно үөрэн, хараҕа уоттанан, мичээрдии турара бу баар курдук. «Москваҕа көтөн тийэн, самолеттан түспүппэр, биир эдэр нуучча киһитэ сүүрэн кэлэн, «Кто Слепцов Прокопий Егорович» диэн ыйытта. Мин онуоха сүрдээҕин соһуйдум, бу миигин Москва курдук улуу куоракка ким билэр буоллаҕай диэн ыксаан, түргэн баҕайытык «Я Прокопий Слепцов» диэтим. Киһим үөрдэ, кууһан, сыллаан ылла. Онуоха долгуһан, үөрэн, хараҕым уута тахса сыста», - диэн күлэ-күлэ кэпсээн турардаах.

Дьэ, ити курдук, Прокопий Егорович, күлэн-үөрэн, кэпсээн-ипсээн, ыллаан-туойан, этэн-тыынан олус интэриэһинэй киһи этэ.

### **Төрдүс түгэн**

1980 сыллаахха биһиги оройуоммутугар казах биллиилээх поэтессата Турсунай Орозбаева кэлэн, ыалдыттаан барбыта. Кинини кытта биһиги оройуон киинигэр кэнсиэр туруорбуппут. Киһи барыта сүрдээбин дуоһуйбуттара, онно Прокопий Егорович эмиэ баара. Биһигини кэлэн эбүрдэлээбитэ, сүрдээх ис киирбэх, үчүгэй тыллары биһиэхэ анаан, өрө көтөбүллэн эппитин, албаабытын умнубаппын. Кэнсиэр кэнниттэн Прокопий Егорович Турсунайы уонна миигин дьизитигэр ыалдыттата илдэ барбыта. Чэйдээн, аһаан бараммыт өссө хас да ырыаны, сахалыы, казахтыы тылынан Прокопий Егоровичка анаан, домбра добуһуоллаах ыллаабыппыт. Прокопий Егорович эмиэ биһиэхэ бэйэтин ырыатын бэлэхтээбитэ. Музыкальнай инструменттары онорор мастарыскайыгар сырытыннаран, онорбут үлэлэрин, хомуһун көрдөрбүтэ. Турсунай сүрдээбин интэриэһиргээбитэ, сөхпүтэ. Прокопий Егорович биир хомуһу Турсунайга бэлэхтээбитэ. Бэйэтэ, киһи эрэ истиэх курдук, хомуска оонньоон иһитиннэрбитэ. Хомус тыаһа барахсан үчүгэйэ, киһи сүрэбин ортотунан киирэр дьикти буоллаҕа.

Прокопий Егорович Слепцов айылҕаттан бэриллибит дьикти талааннаабын, киһи быһыытынан ыраас дууһалаабын, саха култуурата, фольклора сайдарыгар улахан кылааты киллэрбитин Абыйын сирин олохтоохторо билэбит, саныбыт, өйдүүбүт.

*Муус устар 7 күнэ, 2014 с. Дьокуускай к.*

## ЕГО ПЕСНЯ – В АНТАЛОГИИ ЯКУТСКИХ ПЕСЕН



*Аграфена Семеновна Глушак,  
Отличник культуры РС(Я),  
ученица, поклонница его песен,  
преподаватель школы искусств  
Абыйского улуса*

Высокий, статный, смуглый, черные вьющиеся волосы – таким он остался в моей памяти.

В первый раз я с Прокопием Егоровичем познакомилась в VII классе. Он вёл в школе кружок – учил играть на хомусе, говорить скороговорки (чабырѓах). Я и несколько девочек записались.

Прокопий Егорович учил нас как держать правильно хомус, как придерживать между зубами и, чтобы губы не смешали, и язычок хомуса не ударялся об зуб, как плавно ударять пальцами язычок инструмента, чтобы не было резкого звука. Первые азы игры на хомусе мы научились у него. Он приглашал нас в мастерскую и показывал свои инструменты. Объяснял, как делал, на какой инструмент подходит то или иное дерево.

Так и пролетели школьные годы. Вторая встреча у нас была чисто случайной. Я прилетела из г. Якутск, будучи студенткой музыкального училища на зимние каникулы. Встретила Прокопия Егоровича в клубе на его репетиции, где через 2 дня должен был его отчетный концерт. Тогда он попросил сыграть с Антониной в его оркестре на ударных инструментах. Мы, долго не думая, согласились. Нам надо было играть на

его ударных инструментах – кюпюре, держать ритм музыки. Он сам пел, а мы и несколько его участников играли на его разных инструментах. После концерта он долго благодарил участников оркестра.

Я горжусь тем, что Прокопий Егорович, фольклорист, мастер якутских национальных инструментов, известный не только в республике, в России, но и за рубежом, где ценят его работу, как высококлассного мастера, учил нас играть на своих инструментах.

В ноябре месяце раздался звонок. Звонила с Якутска Тамара Николаевна Семенова, заведующая отделом национальной библиотеки республики. Она рассказала о том, что впервые выпускается Антология песен якутских мелодистов. Собираются включить всех мелодистов республики с их известными произведениями. Над изданием этой книги работает творческая группа профессиональных специалистов Союза авторов песенников и композиторов. Тамара Николаевна попросила отправить песню Прокопия Слепцова с нотами и текстом. Прослушав песню «Сэкэрэтээр Маарыйа», я бросила на ноты и отправила ей. Также будут включены песни наших земляков Олега Черемкина, Ивана Сорокоумова.

## ОЛОХПОР УЛАХАН САБЫДЫАЛЛААХ



*Слепцов Михаил Михайлович,  
РФ оскуолатын үтүөлээх учуутала*

Үйэ анаарыттан ордук кэмнэ эдэр көлүөнэни иитиигэ үлэлээтим. Үгүс киһилиин алтыстым. Элбэххэ үөрэнним. Онтум үлэбэр, олохпор сирдьит сулус буолбуттара. Олортон биирдэстэринэн ырыа куттаах, үгүс сыратын саха норуотун култуурата чэлгийэ сайдарыгар биэрбит, элбэх оҕо амарах аҕата Прокопий Егорович Слепцов буолар. Кинилиин уонча сыл Дружинаҕа, Бelay Гораҕа биир тэрилтэбэ үлэлээбиппит. Ити 60-с сыллар бүтүүлэрэ, 70-с сыллар сабаланыылара этэ. Үгүстүк көрсүһөрбит, истинник кэпсэтэрбит. Киниэхэ, дьиэтигэр кэллэхпинэ куруук үөрэ-көтө көрсөллөрө, хаһан да бүппэт кэпсээннээх буолааччы. Сүрдээх ыраастык, чэбэрдик олорор ыал этилэр. Дьиэлэрин иһэ ып-ыраас, сып-сылаас буолара. Прокопий Егорович кэргэнэ Матрена Афанасьевна куруук күлэ-үөрэ сылдыар, эйэбэс майгылаах этэ. Күнү быһа олорон турбат үгүс түбүктээбэ. Дружинаҕа, Бelay Гора оскуолаларыгар уһуннук дьиэ сууяаччынан үлэлээбитэ. Энкилэ суох үчүгэй үлэһит этэ, ырааһа, кичэллээбэ, туох да үлэттэн толлон турбата, ол иһин элбэхтэ хайҕанара. Бэйэлэрэ сүрдээх сэмэйдик, чөл олох сиэрин-туомун тутуһан олорор ыал буолааччы, оҕолорун наһаа таптыыллара. Кыра эрдэхтэриттэн үлэбэ-хамнаска үөрэтэллэрэ, ол иһин сүрдээх үлэһит оҕолор этилэр. Аҕалара булчут, балыксыт бэрдэ буолан, уолаттарын, бэйэтин кытта илдьэ

сылдыан, үөрэтэрэ, көрдөрөрө, сүбэлиирэ. Прокопайдаах Матрена бэйэ-бэйэлэригэр сүрдээх истин сыһыаннаахтара, ол иһин оҕолоро төрөппүттэрин сүрдээжин ытыктыыллара. Оҕолор оскуолаба, дьааһыла саакка ыраастык таннан, суунан-тараанан, оҕолору кытта тапсан, дуоһуяа кэпсэтэ-оонньоуу сылдыалларын үгүстүк көрөрүм.

Прокопий Егорович үрдүк унуохтаах, лоп-бааччы тыллаах-өстөөх, ис киирбэх киһи этэ. Үгүстүк дьону кытта кэпсэтэрин, элбэх доҕоттордообун өйдүүбүн. Курук хонор хоноһолоох буолааччылар. Киирбит ыалдыты чэйдэппэккэ таһаарбаттара, кыалларынан маанылыыллара. Ыалдытымсах, уруумсах буолуу өбүгэ үтүө үгэһин мэлдьи тутуһар ыал этэ. Прокопий Егорович маһынан, тимиринэн бэркэ үчүгэйдик туттара. Быһабы, хомуһу онороро. Эдэр эрдэбиттэн олонхону, норуот ырыаларын, номохторун, үһүйээннэрин, сэһэннэрин кэрэхсээн истэрэ. Кыра үөрэхтээбэ, ол гынан баран билиитэ-көрүүтэ сүрдээх киэнэ. Ханнык да кэнсиэр кини кыттыыта суох буолбата. Кини артыыһын туһунан элбэҕи этиэххэ, суруйуохха сөп. Төһө эмэ сааһыран баран, доруобуйата да мөлтөөтөр, ыллыы-туойа, гастроллуу сылдыбыта. Прокопий Егорович төрөөбүт норуотун искусствота чэлгийэ сайдарыгар сыраллаахтык үлэлээбитэ, ытык изһин чиэстээхтик толорбута. Музыкальнай үөрэбэ суох киһи диэтэххэ, мындыр өйдөөбүн, ыраабы көрөрүн, дьобурдаабын, киэн, дирин билиилээжин олус сөбөрүм. Оҕолоро эмиэ бары хомуска оонньоуллара, онорбут инструменттарыгар уолаттара дэгиттэр үчүгэйдик оонньоуллара, ыллыыллара. Эйэлээх ыал амарах аҕата Прокопий Егорович кэскиллээх үлэтэ, дьарыга оҕолоругар үтүө сабыдыаллаабын астына көрөрүм. Кини мин төрүттэрбин бэркэ билэрэ, аймахтыыбыт диирэ уонна сиһилии билиһиннэрбитэ. Төрүтү, удьуору билии туох туһалаабын мэлдьи бэлиэтиирэ. Удьуору утумнааһын олоххо олус наадалаабын өйдөтөрө. Ону сааһыран истэбим аайы бигэтик ылыммытым. Олохпор онтон туһаммытым үгүс. Олох-дьаһах, үлэ-хамнас боппуруостарыгар мэлдьи сүбэ-ама биэрэрэ. Онон Прокопий Егорович мин олохпор сабыдыала улахан. Прокопий Егорович Слепцов улуус социальнай-экономической сайдыытыгар сэмэй кылаатын киллэрбитэ, ону учуоттаан сөптөөх өйдөбүннүк оҕоһуллара наада.

*Сыһааннаах сэл., Абый улууһа*

## ОБО ЭРДЭХПИТТЭН БИЛЭБИН



*Дария Семеновна Киприянова*

Мин Слепцов Прокопий Егоровичы оркуолаба кириэхпиттэн билэбин. Кини ырыатын, байаанын, хомуун хонгунас тыаһын истэн улааппытым диэтэхпинэ ому буолбата буолуо. Кини Кэбэргэнэ, оройуон, республика култуурунай олобор сүнкэн кылаатын киллэрбитэ. Ырыа айан ыллаан, хомус онорон оонньоон, музыкальнай инструмен онорон - ону барытын дьонун-сэргэтин дьүүлүгэр таһааран, күн бүгүнгэ диэри аҕа саастаах дьонно уос номоҕор сылдыар. Кини тимир ууһунан эмиэ биллэрэ. Ол курдук ыраах тыаба таба көлөлөөх, балаакка дьизэлэх дьонно сыарбаҕа илдэ сылдыар тимир илиһинэн оһох, турба онорон, элбэх дьону абыраабыта. Аны маһы ыллатар уус этэ диэн кинини туох да кэтэх санаата суох этиэххэ сөп. Күпсүүр, дүгүр, кырымпа курдук инструменнары онорон, республикаба улахан сэнээрини ылбытын өйдүүбүн. Кини бэйэтэ айбыт уонна Христофор Максимов ырыаларын ордук табыллан ыллыра. «Сэкэрэтээр Маарыйа», «Сүбэлиэххит буолаарай?» у.д.а. дьонно биллибит ырыалардаах.

Мин Прокопий Егоровичы дьонтон истэн, харахпынан көрөн эрэ буолбакка, VII уонна IX кылааска үөрэнэ сылдьан, кини салайар хомус куруһуогар сылдыбыт дьоллоохпун. VII кылааска аан бастаан саха омук ытыс ымыыта оностубут алыптаах тыастаах хомус диэн инструменын илиибэр ылан, тыаһата үөрэммитим. Онно кини

бу кырачаан инструмен тыаһын дьүрүскэнигэр айылба уһуктуутун, нарын-намчы ырыалары, оннообор кыыстаах уол тапталга билинэрин итэбэтиилээхтик оонньоон көрдөрөрө. Култуура үлэһитин идэтин таларбар кини сабыдыала улахан.

Кэлин дойдубуттан ыраах да олордорбун, Прокопий Егорович курдук талааннаах, айылбаттан айдарыылаах биир дойдулаахпынан киэн тутта кэпсибин. 1988 сыллаахха Дьокуускай куоракка буолбут Бүтүн Союзтаагы варганнай музыка конференциятыгар ансаамбылынан кыттыбыппыт. «Күөрдэм хомуһа» ансаамбылбыт элбэхтэ улууска, республикаҕа кыттан, бириистээх миэстэлэргэ тахсар. Оскуола оҕолоругар хомус куруһуогун салайан ытабын.

2014 сыллаахха олонхо ыһыаҕар оҕолорум I степеннээх дипломуна наҕараадалаабыттар. 2 оҕо Сочига баран «Черноморские звезды» Норуоттар икки ардыларынаагы фестиваль-куонкуруска кыттан, II степеннээх лауреат аатын ылан кэллилэр. Бу ситиһиини сүгүрүйэр учууталбар Прокопий Егорович 95 сааһыгар, кини талааныгар аныбын.

*Хаҥалас улууһа, Күөрдэм сэл.*

*Алтынньы 27 күнэ. 2014 с.*

## КИНИ ДИРИН ИС ХОҲООННООХ ҮЛЭТИН САЛҒААН



*Дохунаева Ольга Михайловна,  
Майыар орто оскуолатын  
музыкаҕа учуутала*

Мин Майыар орто оскуолатыгар 1985 сылтан музыка, ырыа учууталынан үлэлибин. Үөрэтэр оҕолорбор төрөөбүт Майыарбытын оройуонна, Саха республикатыгар, оччотооҕу Советскай Союзка, билинни бириэмэҕэ араас омук сирдэригэр кизник биллэрбит, аатырдыбыт биһиги биир дойдулаахпыт, чулуу ырыаһыппыт, оройуонна бастакы мелодиспыт, хомус уонна музыкальной инструменнар маастардарын, араас фестиваллар хас да төгүллээх лауреаттарын, уран тарбахтаах уус, хомоҕой тыллаах ырыа-хоһоон аһааччы, убаастыыр киһибит Прокопий Егорович Слепцов туһунан хайаан да ахтан ааһабын. Кини ырыатын-тойугун, айымньыларын үөрэтэр чаастарбар киллэрэбин, туттабын. Үлэбэр туттарбар балта Слепцова Татьяна Константиновна Прокопий Егорович хаартыскаларын биэрбитэ, онон планшет онорбутум.

Прокопий Егорович киһи аайы бэриллибэтэх ураты тембрдаах куоластаах ырыаһыт.

Нэһилиэкпитигэр Прокопий Егорович талааныгар оҕо эрдэбиттэн сүгүрүйэр, кини ырыаларын уһулуччу үчүгэйдик ыллыыр Рязанскай Гаврил Иванович оскуолаҕа өр сылларга үлэ уруогун биэрбитэ. Уран тарбахтаах уус Гаврил Иванович мин учууталым. Кини оскуолаҕа үлэлиир сылларыгар Прокопий Егорович Слепцов онорбут саха национальной музыкальной инструменнарын үтүгүннэрэн онорон, үлэбэр туттарбар бэлэхтээбитэ. Ол инструменнарбытын күн бүгүнүгэр диэри үөрэ-көтө ханнык баҕарар музыкальной добуһуолга туттабыт.

Прокопий Егорович эдэр ыччакка, үүнэр көлүөнэбэ ыраас, сырдык, киэн суолу арыйан хаалларан, мин эмиэ Америка холбоһуктаах штатын Нью-Йорк куоратыгар аҕыйах ахсааннаах норуоттар түмсүүлэрин VIII форумугар кыттан, ХНТ сиркилэ курдук муостатытан хааман, киэн, кыраһыабай саалатыгар эбээн, саха омук ырыаларын-тойуктарын ыллаан, танаһын-сабын, туттар малларын көрдөрөн кэлбипинэн киэн туттабын.

Прокопий Егорович дирин ис хоһоонноох үлэтин салгыыр былааннаах, 2010 сылтан кини ырыаларын үөрэтэн саҕалаабытым. Ол ырыаларбытын Гаврил Иванович уонна бэйэм онорбут музыкальной инструменнарбытынан добуһуоллуубут. Прокопий Егорович кыыһа Екатерина Прокопьевна элбэх матырыяаллары, хаартыскалары биэрдэ. Киниэхэ улаханлык махтанабын.

Прокопий Егорович Слепцов үтүө аатын үйэлэртэн үйэлэргэ ааттата туруоҕун. Кини онорон хаалларбыт үлэтэ, айымньылара кэлэр көлүөнэбэ улахан суолталаахтар, көмөлөөхтөр. Убаастыыр киһим чачылхай талааныгар, уһараабат уоҕугар, ханнык даҕаны ыарахаттарга бэриммэтэх күүстээх санаатыгар сүгүрүйэбин.

## ПРОКОПИЙ ЕГОРОВИЧ СУБЭТИНЭН



*Черев Петр Петрович*

Прокопий Егорович Слепцовы оџо эрдэхпиттэн көрөн билэрим. 1986 сыллаахха мин Кэбэргэнэттэн кэргэммин кытта Бела́й Гора́жа кэлэ сылдыарбыт. Онно Прокопий Егоровиһы бизэрэк үрдүгэр турар дьизэлэр тастарыгар көрсө түспүтүм. Кини миигин көрөн билбитэ, ону-маны кэпсэппиппит. Онтон кини дьизэтигэр илдэ барбыта, онно билбитим биир дьизэ олорор эбиппит, кини иккис этээскэ, мин аллара этээскэ (аймахпытыгар тохтообуппунт). Прокопий Егорович онно бэйэтэ онорбут музыкальнай инструменнарын көрдөрбүтэ, кэпсээбитэ. Хомус оноро сылдыар эбит этэ. Хомус туһунан хайдах оноруллаларын, ханнык тимиртэн оноруохха сөбүн элбэҕи кэпсээбитэ. Миигин “удьуор уус оџолоро буолаҕын, хомус онорорго боруобаланан көрүөххүн” диэбитэ. Оччолорго мин эдэрим, улаханлык сэнээрбэтэҕим. «Хайдах мин хомус оноруохпунуй» диэн күлбүтүм, онон хаалбыта. Ырыатын истээччибин, интэриэһинэй куоластаах ырыаһыт этэ. Билигин сааһыран олорон, оџолонон, сиэннэнэн баран, хомус онорон көрбүт киһи дуу диэн санаан ылабын. Ол төрүөтэ - биес саастаах сиэним кыыс, ырыа-үнкүү киһитэ, хомустуубун дии-дии ньуосканан оонһуур. Онуоха Прокопий Егоровиһы санаабытым уонна хомус онорон көрөргө соруммутум. Сиэммэр, бэйэтигэр сөптөөх, кыра гына хомус онорон ыппытым. Куоракка олороллор. Кэлин

өсө икки хомуу онордум, уопсайа биэс хомус буолла. Тыаһа Прокопий Егорович хомуугар тийбэтэ чохчы. Үчүгэйдик тыаһыыр гына, тупсаран оноруохпун хомус оноруутун технологиятын көрдөрөр туох да матырыяалым суох. Сүрэх баҕатынан, Прокопий Егорович кэпсээбитинэн, хомустары көрөн, онорбута буолабын. Кэнники кэмнэ дууһам көрдүүр курдук, оноруохпун, таптайыахпын баҕарабын. Күн айы гарааспар тахсан, уһаммыта буолабын. Прокопий Егорович кыһа Екатерина Прокопьевна кэлэ сылдьан, көрөн, хомуу хайдах онорор туһунан матырыяаллары хайан да булан ыытыах буолан үөртэ. Баҕар, учууталым Прокопий Егорович Слепцов туйаҕын хатарар хомус маастара буолуом.

*Кэбэрээнэ сэл.*



*Учууталым Прокопий Егорович үөрэппитинэн  
боруобалаан онорбут хомустарым*

## ҮӨРҮҮМ МУНУРА СУОХ!



*Светлана Васильевна Слепцова,  
Абый нэһилиэгин М.А. Слепцова  
аатынан култуура уонна  
сынньалан кишини дириэктэрэ,  
СР култууратын туйгуна,  
олохтоох нэһилиэк депутата*

Абыйбыт сиригэр норуокка биллэринэн «Ойуун Борокуопай» диэн айылҕаттан айдарыылаах, туох да үлэттэн толлон турбат, хомуһуннаах тыллаах-өстөөх, ырыаны-тойугу үрдүктүк туппут, күндү көмүс куолаһын бар дьонугар бэлэхтээбит, дууһалыын иэйэн, сүрэхтиин долгуйан култуураба сыстыбыт, убаастыыр киһибит айымньыларын кытта алтыспыппыттан, билбиппиттэн, ырытан, үөрэппиппиттэн олус диэн үөрэбин.

Култуура үлэһитэ буолар үөрэхпин түмүктүүрбэр Прокопий Егорович айымньыларын кытта ыкса билсибитим. Дипломнай үлэм тиэмэтэ «Абый сириин фольклорун сэргүүтүгэ үлэ» диэн этэ. Онно Абый улуһун норуотун ырыаһыттарын айымньыларын муспутум. Үлэбин суруйарбар үгүс элбэх дьоннуун алтыспытым.

Улахан анаара Абый дьоно этилэр. Биирдэ Нам улуһун Үөдэй нэһилиэгэр дьүөгэбэр сынньана бара сылдьан, Зырянов Василий диэн 70-чалаах кырдыаҕаһы кытта билистим. Ирэ-хоро кэпсэтэн иһэн, өйдүү биэрдим - биллиилээх мелодиспыт Баһылай Зырянов эбит. Дьэ, хата, сүбэ-ама ылаары ыйыталаһан, сураһан бардым. Мин дьолбор, Абый дьонун билэр буолан биэрдэ. Өр да өр кэпсэтэн, кырдыаҕаһым миэхэ сүрдээх үөрүүлээх сонуннаах буолла: «Эдэр киһи диэтэххэ, сүрдээх сөптөөх

өйдөөх-санаалаах эбиккин, бары дьолу, ситиһини кытта Абыын сириин Аар Саарга аатырпыт Борокуопай айымныларын ол саҕана үөдүйбүт бабинабар устубуппун эйиэхэ бэлэх уунабын», - диэтэ. Оо, мин үөрүүм мунура суох этэ!

Дипломнай үлэбин «5» сыанаҕа көмүскээбитим. Фольклору сэнээрээччилэр туһаныахтара диэн санааттан ол эргэ бабинаны аныгылыы дисккэ бэчээттэппитим.

Ытык киһибит сыдыааннара эһэлэрин, хос эһэлэрин кэрэ куолаһынан ыллаантуойан хаалларбыт бэлэбин үйэлэр тухары харыстыахтара, киэн тутта кэпсиэхтэрэ диэн эрэнэбин.

*Яковлева Матрена Ивановна-Айталаана*

### УЧУУТАЛБАР

*(Проконий Слепцов кэриэһигэр)*

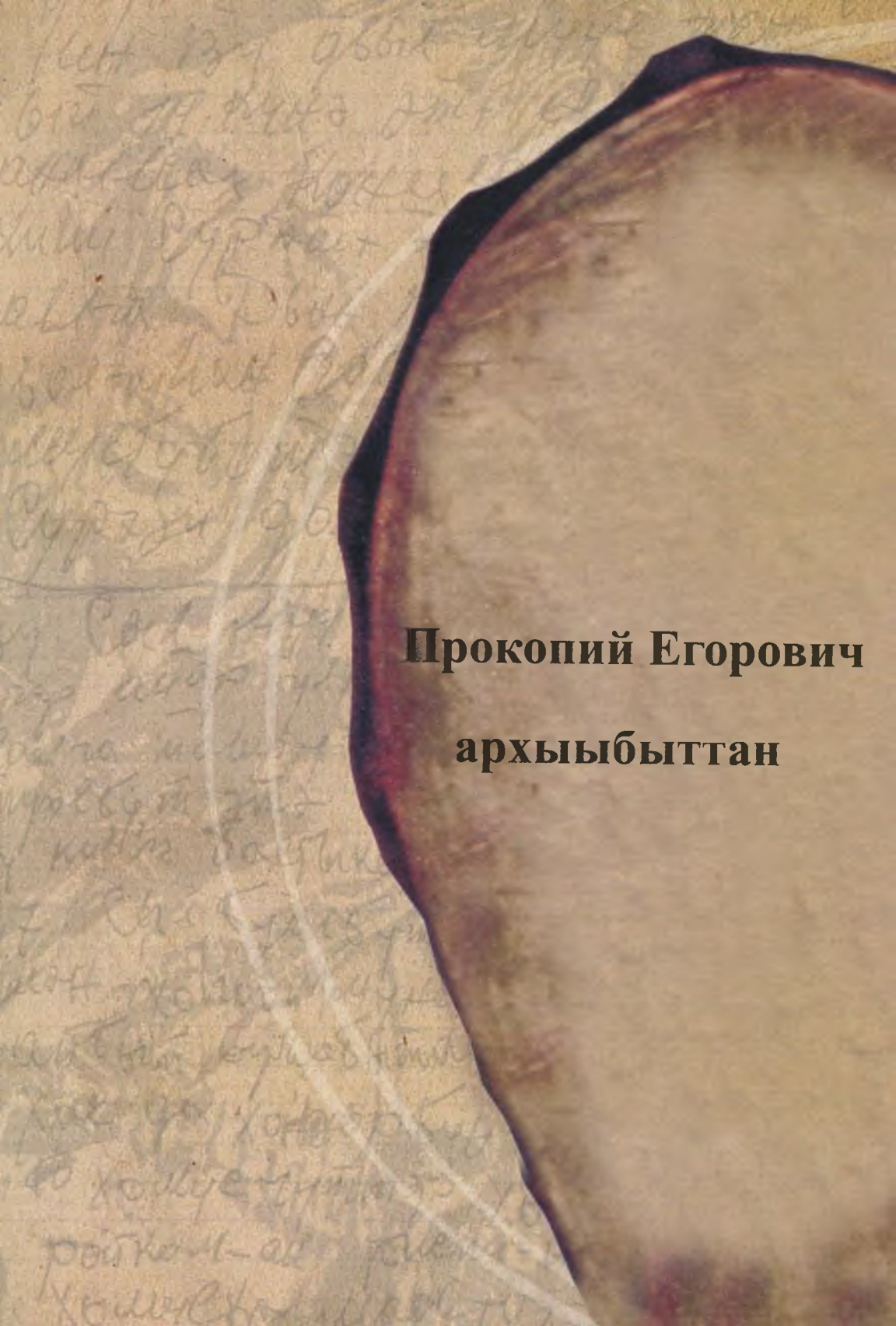
Хаарыан киһи, хаарыан киһи!  
 Харахтаргын эн саптын.  
 Оройуонун дьонугар,  
 Эдэр оҕо ыччаккар  
 Үтүөлэрин, өгөлөрүң  
 Олук уган хааллаҕа.  
 Өспөт санаан кыымнарын  
 Өйдөбүннүк оностон,  
 Үтүө дьоннуун үллэстэн,  
 Өйдүү-саныы сылдыһаҕым.  
 Оройуонун туһугар  
 Онорбутун, туойбутун,  
 Олох сырдык аартыгар  
 Уһуйбутун, тиэрпитин.  
 Ырыа ыллаан ыччат дьонгун  
 Ыраас тыынна тарпытын,  
 Хомус охсон, музыкалаан,  
 Төһөлөөбү бэлэхтээтин?!  
 Үтүө дьоннуун, доботтордуун  
 Үгүһү эн айыстың.  
 Хаарыан киһи, хаарыан киһи,  
 Хомолтобун этэбин.  
 Эн иннигэр өрүү өйбөр  
 Буруйдаахпын дэниэбим.



## БОРОКУОПАЙ УБАЙБАР

*Мисаил Николаев тыла, мел.*

Дьээ буо!  
 Сааһын тухары  
 Сахатыа тирэл буолбут  
 Борокуопай Силэпсиэп,  
 Өлбөт мэнэ уутун курдук,  
 Өбүгэлэр кэриэстэрин  
 Өлбөт сүппэт үтүөтүн  
 Өйөөн, туойан,  
 Үүнэр көлүөнэбэ  
 Тиксэрбит үөрүүтүгэр  
 Диринник сүгүрүйэн тураммын  
 Тийэн, тиксэн кэлбит дьоммор  
 Үрдүк ааккытыгар,  
 Үтүө майгыгытыгар  
 Үнэ-сүктэ турабын.  
 Уруй, айхал буоллун!  
 Дьээ буо!  
 Сири-сибири сиидэли сиксийэн,  
 Арбаа дойдулары ааһа көтөн,  
 Арасыыа киинигэр,  
 Модун Москубаҕа тийэн,  
 Хоту дойду, Абый сирин  
 Сүрэбин сүмэтин туттарбыт  
 Дьолун туһугар  
 Уруйдаан аастабым буоллун!  
 Умнуллубат уһун үйэлэргэ  
 Борокуопай Силэпсиэп  
 Кэнчээри ыччаттара  
 Кэмэ-кэрдитэ биллибэккэ,  
 Үйэлэри киэргэтэ турдуннар диэммин  
 Ыллаатабым буоллун.  
 Кэс тылым кэхтибэтин!  
 Уруйдаах тылым охтубатын!  
 Уруй! Уруй! Тускул!



**Прокопий Егорович**  
**архыыбыттан**



## САХА МУЗЫКАЛЬНАЙ ИНСТРУМЕННАРЫН ОНОРУУ ТУҢУНАН

«**ЫЙ КУО**» инструмены түөрт төгүл уларытан онордум. Тыаһа искириипкэ тыаһыгар маарынныыр. Бу инструмен тирэх мастан оноһулунна. Формата утары турар таба төбөтүгэр майгынныыр. Кыла - скрипка струната. Сылгы кыллаах чаачарынан оонньононор. Бу инструменна сахалыы ырыалары, тойугу, олонхо ырыаларын таһаарыахха сөп. Идеята саха норуотун остуоруйатыгар ыйга тахсыбыт оргуһахтаах кыһыны Ийэ дойдутуттан атаарбыт музыкальнай инструменнарыгар олобурда. Ол ыһын «Ый Куо» диэн ааттаатым.

### Быһаарыы

1. *Көҥдөйүн устата – 36 см.*
  2. *Көҥдөйүн ортотугар кээмэйэ – 13 см.*
  3. *Көҥдөйүн алларанан кээмэйэ – 15 см.*
  4. *Көҥдөйүн үөһэ өттүнэн кээмэйэ – 16 см.*
  5. *Көҥдөйүн ортотунан диригэ – 7 см.*
  6. *Гриф устата (оонньоурга тутар сирэ) – 14 см.*
  7. *Харабатын олордор үрдүкү лаппаакытын устата - 10 см. кэтитэ – 7 см.*
  8. *Струнатын көтөхторөр маһа – тирэх*
  9. *Струнатын тартарыыта - таба муоһун тас хаһылыага*
  10. *Муос тартарыыта аллараа төрдүгэр киһил мас чыгкырайынан көтөхтөрүүлээх*
  11. *Инструмен көҥдөйүн иһигэр үөһээ, аллара эрээттэрин тыастара холбоһоругар сибээстиир маһаналаах. Ол маһана маһын туһунан туруоруллар.*
- «Ый Куо» бэһис көрүнгэ айылбаһа бэйэтинэн хаппыт үрүҥ тирэх мастан оноһуллубута.

### *«Ый Куо» кылынан аалар чаачардара:*

1. *Үрүҥ тирэхтэн оноһуллубут. Кылын устата – 54 см.*
2. *Тэтинтэн оноһуллубут. Кылын устата – 50 см.*
3. *Кыһыл тирэхтэн оноһуллубут. Кылын устата – 53 см.*

**«ААРЫКТААХ КҮПСҮҮР»** мас лэкээтин көндөйдүү хаһан оноһу-лунна. Киил маһы «ырыалаах мас» диеһ ааттыыллар. Инструмен 8 көрүнгэ оонньоһор клапаннаах уонна барабааннаах. Кэнсиэргэ хаста даһаны бу инструменна оонньоотум. Икки ударнигынан туран эрэ охсуллар. Ырыа мелодиятын таһаарарга атын инструмены кытта барабаан курдук туттуллар. Көтөр тангалайын, кынатын тыаһын, айылба араас суугунун үтүктэн оонньоохха сөп.

**ДҮНҮР.** Ойуун кырыытыгар туттуллар уонна атын музыкальнай инструменнары кытта туттуохха сөп.

**ДЬАХТАРЫМЫЫТА.** Ортотунан кириэс мастаах төгүрүк быһыылаах, төгүрүччү тириинэн бүрүллүбүт. Тыаһы биэрэр 12 кыра чуорааннаах. 5 сириһэн кылырбас тыаһы биэрэр кыаһааннардаах. Бу инструмены илии бэгэлчэгин сүһүөбэр уонна тарбахтарга охсон оонньоуллар. Инструменна хабарба, тангалай, хансаар, удаһан ырыатын уонна да атын ырыалары оонньоохха сөп. Бу инструмены былыр Зашиверскайга олорон ааспыт, номоххо киирбит кэрэ дьүһүннээх Күннээх Өрүүнэ соботох кыһын кэргэн биэрэригэр онотторбут музыкальнай инструменыгар олобуран онордум.

**АТААРА.** Бу инструмены Дьокуускай куоракка 18 киһилээх хамыһыйаба туттаран турабын. Хамыһыйата бу инструмены элбэтэн онорорго быһаарбыта. Күһүн көтөрү атаарар инструменнара. Тобукка эйэннэтэн оонньоһор. Элбэх араас тыастаах - көтөрдөр ууттан көтөн тахсар, ууну тыыраһ тыастарын, ол суугунун добуһуоллууллар. 4 эркиһнээх гына тыаһы күөттүүр чараас хаптаһын маһтан онордум. Сискэ олордуллар. Ис кылаапана хас да араас тыаһынан эргийэн суугуһанан түһэр.



*Саха музыкальнай инструмэннарын  
онгорорго аналлаах матырыйааллар*

Тирэхтэн (тополь) матырыйааллар

1. 5 мм. тирэх хаптаһынын пластинката, кэтитэ – 7 см., устата – 17,5 см. Хатарыллыбыт.
2. 2 мм. тирэх хаптаһын пластинката, кэтитэ – 8 см., устата – 16,5 см. Хатарыллыбыт.
3. Үрүн тирэх пластинката, уһуна – 30 см. Кэтитэ – 6,5 см. Хатарыллыбыт.
4. Үрүн тирэх ойбоһун пластинката, уһуна – 44 см. кэтитэ – 7 см.
5. Үрүн тирэх пластинката, уһуна – 45 см. кэтитэ – 6 см.
6. Тас хахтыын сылдыар үрүн тирэх пластинката, уһуна – 28 см. кэтитэ – 5,5 см.

Тэтинтэн (осина) матырыйааллар. Тирэби кытта ыаллаһа үүнэр.

1. Тэтин пластинката, устата – 38 см., кэтитэ – 5,5 см.  
Инчэбэйи хатаран.
2. Тэтин пластинката, устата – 38 см., кэтитэ – 5 см.  
Инчэбэйи хатаран.
3. Кыһыл тирэх тас өттүн көстүүтэ, боруобаҕа ылылынна. Устата – 42 см. Кэтитэ – 6,5 см.

*Хос быһаары:* тирэх пластинкалар айылбаҕа бэйэлэринэн хатарыллыбыттара. Оттон тэтин пластинкалара дыиэ иһигэр хатарыллыбыттара.

*Бэлэмнээтэ  
музыкальнай инструмэннары онорор маастар,  
мелодист Слепцов Прокопий Егорович.  
Белай Гора бөһүөлэгэ, Абый оройуона,  
Тохсунньу 20 күнэ, 1984 с.*

## ХОМУС ХОМУСТУУ ЭТИЭХТЭЭХ!

Хас да сыллаабыта В.Кокорин «Кыым» хаһыакка тахсыбыт «Хомуһу хантан булабыт?» ыстатыйатыгар хомуһу саха сиригэр кииннээн онорууну тэрийэр туһунан этиилээх этэ. Кини «хомус сүүһүнэн сылларга саха норуотун музыкальной инструмена эрэ буолбакка, кини киэн туттуута, омук быһыытынан искусствотын уратытын бэлиэтэ, доҕордуу, бырааттыы норуокка музыканан истинг иэйиитин этэр. Билингни дьоллоох олобу уруйдуур-айхаллыыр баайа буолар» диэн, киһи сүрэбин-быарын сайа киирэр гына суруйбутун өйдүүбүн.

В.Кокорин этиитэ республика олохтоохторунан киэнник өйөммүтэ. Хомуһу кииннээн, маассабайдык оноруу уонна нэһилиэнньэбэ атыылааһын тэриллибитэ. Кэники сылларга хомус Саха сиригэр биир саамай тэнийбит музыкальной инструмен быһыытынан биллэр. Тупсарыллан, хас да көрүгүннэргэ араарыллан, араас көстүүлээх, тыастаах-уустаах. Национальной култуурабыт кылаата буолла. Ордук тупсабай оноһуулаах, кэрэ тыастаах, этигэн хомустарынан Мэнэ Ханаластан Гоголев, Сунтаартан Бурцев оноһуктара чорбойоллор. Уус-уран толоруулар үгүстүк хомус доһуһуоллаах ытыллар буолбуттара көрөөччүнү астыннарар. Хомус тыаһын саха киһитэ эрэ буолбакка, атын омуктар кытта бэркэ биһирииллэр. Хомус музыкальной инструмен быһыытынан салгыы сайдарыгар үлэлиир киһи элбэх. Олор истэригэр Иван Алексеев биллэр-костөр үлэни ытар. Кини тэрийиитинэн дойдуну араас куораттарын сыаналарыгар, ону ааһан омук сирдэригэр саха хомуһун тыаһа дьыэрэйэринэн биһиги бары киэн туттабыт.

Саха сиригэр хомуһу маассабайдык кииннээн оноруу тэриллибитэ кэрэхсэбиллээх дьыала. Хомуһу этигэн уонна эппэт диэн араарыллар, сыаналанар. Хомус этигэнэ эбэтэр эппэтэ оноһуулар тимириттэн, маастар илиититтэн, ордук тылын тимирин талыттан, буһарыттан-хатарыттан улахан тутулуктаах. Дьокуускайдаабы «Сардаана» сувенирнай фабрика хомуһу тас көрүгүн тупсаран, атыылаһааччы болҕомтотун тардар. Оттон иэйиилээхтик тыаһыыр хомуһу оноро иликпит диэххэ сөп. Мин санаабар, «Сардаана» сувенирнай фабрика инникитин хомус тыаһын ситэри тупсаран онорор кыахтаах.



## КУРУН ҮНКҮҮТЭ

Ортото көндөй суон төнүргэс мас турар. Ол маһы былыргылыы бултуур сахалыы танастаах эр киһи күнү батыһа эргийэ сылдьан, үөһээттэн аллараа маһы тонсуйар, ытыһын тоһуйар, сөһүргэстиир, тонхоннуур. Маннык 3 эргири онгорор, онтон илии хамнаныы. Тонсуйар маһын көхсү өтгүнэн маһы хайа охсор. Үс хаамыы тэйиччи анаар атабынан тобуктаан олорон, көрдөһөрдүү унга-ханас тонхоннуур, маһын икки төбөтүттэн тутан, онно добуһуоллаан далбаатыыр. Дьэ ол бириэмэбэ курун иччитэ тахсар, төгүрүччү чарапчыланан көрөр. Сэлэлээн олорор ох саалаах булчуттар (алтыа буолан) курун иччитин үстэ эргийэллэр уонна тарбаһа 6 сиргэ олороллор. Ол бириэмэбэ курун иччитэ сиксиллэн-сахсыллан дьэ үнкүүлээн барар.

Мин бу үнкүүнү суруйан, туруоран холонон көрбүтүм. 1954 сыллаахха сыанаба үстэ үнкүүлэммитэ. Онтон бэрт уһуннук сыппыта. Быйыл муус устар 29 күнүгэр Бelay Гора кулуубун сыанатыгар 4 кыһы бэлэмнээн, Галина Михайловна таһаарда. Киһи көрө сөбөр - хантан эрэ бүтүн киэн туундаранан өрүстэри, үрдүк хадаар таастары үрдүлэринэн туораан, көтөн кэлэн, бу үнкүүлээн дугуйа сылдыаллар. Мантан көтөн тахсан эмиэ соччо киэни, ыраабы көтөн тийэн, улуу муора унуоргу киэн куйаарыгар өссө үнкүүлүөхтэрэ. Өр сылларга сыппыт үнкүүбүн симээн, ситэрэн, сүһүөбэр туруоран, күнү көрдөрбүккэр үнкүүһүт Галина Михайловнаба өссө төгүл махталбытын тиэрдэбит. Баҕарабыт эһиэхэ үчүгэй өрүү чугас сырыттын, ыарахан, куһаҕан эһигиттэн өрүү ыраах турдун.

## КИЭН ЭЙГЭБЭ ДЬИЭРЭЙДИН

Бу сыл муус устар 19 күнүгэр айар үлэбэр анаммыт биечэр буолла. Дьоро киэһэни кинигэбэ тахсыбыт, суруйбутум 26 сыл буолбут «Эйэ саллаатын ырыата» хоһооммунан астылар. Республика, партия райкомун бочуоттаах грамоталарынан наҕараадаланным, хомуһу айар маастар дастабырыанньатын туттум. «Кыталык үнкүүтэ» үнкүүм сыанаба киирдэ. 4 кыыс оҕонон аналлаах үнкүүһүт Галина Михайловна Утинаба өр сылларга сыппыт үнкүүбүн сүһүөбэр туруорда. Отдел сэбиэ-диссэйэ Николай Дмитриевич эмиэ кытынна. Мин айбыт ырыаларбын ыллааччыларга баянҥа кини добуһуоллаата. Кини оонньообута 30 сылтан табыста. Николай Дмитриевич нарын тарбахтарыттан кылыгырыы сыыйыллан кутулар кэрэттэн-кэрэ дорҕооннору истээччилэр сэргээбэтэх буолуохтарын стаммат. Николай Дмитриевич бу айар киэһэбэр кыттан, музыка кэрэ тыаһынан киэргэппитигэр барба махталбын тизрдэбин. Баҕарабын күн анныгар баар бары үтөнү. Эн кэрэ музыкан киэн эйгэбэ дьизэрэйдин.



## ААРТЫК ТӨРДӨ ЭТЭ

Үрүн Хайа урукку аата Үрүн Сырай диэн эбит. Ајам этэринэн, билигин да турар үрдүк хомођой чођур саамай ортотунан улахан үрүн малааннаађа эбитэ үһү. Ол малааны үргүлдү үрүн сырай малааннаах таас диэн ким хайдах тылын уустурунан, араастаан ааттаабыттар. Онтон Үрүн Хайа диэн тупсаран, чочуйан биэрбиттэр. Ајам 8 сааһыгар кини быраата Кабыкка 6 саастаађа. Соболоохтон көрдөһөн, Кириэс Майыартан икки тыынан эбэбит аађы көһөрөн киллэртэр. Быыпсай кулуба биһиги ађабытын 15 сааһыгар ийэтиттэн кэпсэтиһэн ылбыт.

Белай Гора аллараа тумсунан талах үрүйэнэн сис диэки өрө тахсыыга Абый Орто Халымаађа сибээстэһэр улахан аартыга баар эбит. Аартык үрүйэтэ диэн. Ајам түөрт кыһын Абый быыпсай кулубатыгар дьаамсыктаабыт. Бэрт сытыы тыллаах этэ дииллэрэ. Суламмыт кымныы талађын туруору туттађына, үһүүрэн этэрдии кыскырытан тыаһыра эбитэ үһү. Ајам сүүрбэ сааһыгар Муома оройуонун кыыһын кэргэн ылбыт.

Сага бөһүөлэк Белай Гора кыйа Индигир эбэ илин биэрэгин устунан, олонхођо да ылламматах сүүһүнэн сүдү уу сэптэрин эгэлгэтэ манан хаар суорђаннарын саптан, тођуоруһан утуйан, кыстаан уһугуннулар. Мурун мууһун сотунан, манан солко былааттарын мансыаттыы бааммыттыы, сааскы күн уотугар көстөрүнүү лаахтаах манан кырааскалаахтар.

## САЙЫННАРАН, БАЙЫТАН ИҢИЭХХЭ

Муомажа ытыллыбыт республикатаабы фольклорнай фестивалга биһиги оройу-оммут делегацията «Һээ-дьэ» үнкүүнү туруорбута биһирэммитэ. Үнкүү туттуута-хаптыыта, тыла-өһө бөдөн көтөрдөр ыраактан айаннаан кэлэн, муора кытылын бу-лан, онно тохтоон, үөрэн-көтөн, сынньанан эрэллэрин санатар.

Итиниэхэ таһаарааччы П. Колесов чугдаара дуорайар эдэркээн куолаһа киэн саалаба кутулан, көрөөччүлэр куттарын таарыйардыы дыктитик иһиллэр, ой дуо-раана буолан, өссө ыраак-ыраак айаннаан эрэри санатар. «Һээ-дьэ» үнкүү биир ура-тыта саха национальнай музыкальнай инструменнарынан добуһуолланара буолар.

Бу үнкүүнү, биһиги санаабытыгар, хамсаныыларын өссө байытан, чочуйан, туспа ансаамбыл дуу, хореографической сюита дуу онорор буоллар ордук буолуо этэ.

*П.Е. Слепцов, мелодист, самодетельной мелодист*

## КУЛТУУРА СОНУННАРА (ММФНЯ 101/1)

ССРС Ленин уордьаннаах композитордар союзтарын иһинээҕи норуот музыкальнай айымньытын Бүтүн союзтаабы комиссиятын былаанынан Саха сиригэр «Центрнаучфильм» студия бэс ыйын 9 күнүгэр 1980 сыллаахха киинэбэ уһулла. 7 киһилээх биригээдэни искусствоведение наукатын кандидата Алексеев Эдуард Ефимович салайда, ол иһигэр «Центрнаучфильм» киностудия режиссера Купершмидт Леонид Самуилович кэлэн үлэлээтэ. Бу аналлаах уһуллууга ойуун туойуутун уонна кыырытын оруолун мин толордум. Киинэбэ уһулар биригээдэ биир нэдиэлэ үлэлээтэ. Ол иһигэр мин кэнники айбыт музыкальнай инструменнарбын көрүү буолла. Ити кэнниттэн саха музыкальнай инструменнарын туһунан биэриини республикатаабы телевидение уһулла. Бүтүн союзтаабы норуот айымньытын комиссиятын биригээдэтэ Саха сиригэр национальной култуура, ордук музыкальнай искусство сайдытыгар үрдүк сыанабылы биэрдэ.

Ойуун туойуутун уонна кыырытын оруолун киинэбэ толорор чизскэ тиксибиппэр республикатаабы норуот айымньытын дьэтин култуураба отделыгар (Слепцова К.И., Владимиров В.А.) махталбын тиэрдэбин. Айымньылаах үлэм салгыы сайдарыгар боччумнаах көмөлөрүн сыаналыбын. Былыргы ойуун таҥаһын, дүнгүрүн, былаайаба симэбин оноһуутугар оройуоннаабы олох-дьаһах комбинатын маастара Шустова Екатерина Егоровна улахан сатабыллаах өгөтүн чорботон бэлиэтиэхпин баҕарабын. Саха музыкальнай инструменнара күпсүүр, кырымпа, «Ый Куо» сана көрүннэрэ республикатаабы норуот айымньытын фондатыгар, уруккуларга эбии киирдилэр. Ойуун таҥаһа, дүнгүрэ СССРС композитордарын союһун фондатыгар экспонат быһыытынан бэрилиннэ. Ойуун тойугун нууччалы тылбаастаан таһааргарга үлэлэһиэххэ наада диэтилэр. Ити барыта Саха сиригэр музыкальнай искусство сайдытыгар, ону тэнэ мин айар үлэбэр суолта бэриллитин көстүүтэ буолар. Комиссия бөлөбө уонна республикатаабы норуот айымньытын дьэитэ саха национальной музыкальнай култуурата салгыы сайдарын туһугар киэн ис хоһоонноох үлэ былаанын ылыннылар. Бу дьыала олоххо кириитигэр, Саха сиригэр искусство сайдытыгар оройуон ыччата, олохтоохторо ахсаабат кыһамньыларын ууруохтара диэн эрэнэбин.

*Саха национальной музыкальнай инструменнарын маастара  
Слепцов Прокопий Егорович  
Бэс ыйын 18 күнэ, 1980 с.*

*Хореограф Галина Михайловна Утмина*

## МАХТАЛ СУРУК

Муус устар 19 күнүгэр айар үлэбэр аналлаах кэнсиэргэ «Кыталыктар үнкүүлэрэ» сыанаба сангалы тыыннанан табыста. Бу үнкүүнү аан бастаан 1954 с. туруоран холмутум. Онтон ыла сыанаба үстэ тахсыбыта. Бу сырыыга музыкальнай оскуола хореограба Утина Галина Михайловна үнкүүнү өссө чочуйан, түөрт кыыһы бэлэмнээбит. Кинилэри көрө олорон «айылба кэрэ көтөрдөрө туундараны, өрүстэри, үрдүк хадаар таастары үрдүлэринэн туоруу көтөн кэлэннэр, бу үнкүүлээн дыгыйан эрдэхтэрин, мантан көтөн тахсан эмиэ оччо ыраабы көтөн тийэн, улуу муора унуоргу кизн куйаарыгар эмиэ үнкүүлүөхтэрэ. Эчи кэрэлэрин! Туохха да тэннэммэт барахсаггар!» диэн сөбө-махтайа саныыгын.

Өр сылга сыппыт үнкүүбүн чочуйан, тупсаран, сүһүбэр туруоран, күнү көрдөрбүккэр талааннаах үнкүүһүт Галина Михайловнаба өссө төгүл махталбын тирдэбин.

Бабарабын Эйиэхэ үлэбэр үрдүк ситиһиилэри. Үчүгэй өрүү чугас сырыттын!

*Махталы кытта мелодист, искусство маастара*

*Слепцов Прокопий Егорович*

*Муус устар 20 күнэ, 1987 с.*



***Мелодист, искусство маастара Слепцов П.Е.  
Саха сиринээби композитордар Союзтарын  
аатыттан сорудахтаммыт үлэлэр***

1. Былыргы 4 үнкүүнү айан туруоруохтаах.
2. 3 ырыалаах олонхону уонна 2 остуоруйаны суруйуохтаах.
3. Былыр биирдии олорбут ыаллар тус-туһунан тылларын кэпсээнтэн истибитин суруйуохтаах.
4. Былыргы ырыалар, холобур, хабарба, таналай уонна да атын ырыалар мелодияларын айыахтаах.
5. 1977 сылга Москваба, Ленинградка бэйэтин толоруутун киинэбэ уһулуохтаах. Онно саха национальной музыкальной инструменнарын оноруохтаах.
6. Ойуун кыыраар дүнгүрүн, танаһын барытын оноруохтаах, ону тэнэ араас алгыстарын, тойугун тылын, мелодиятын, хамсыыр хамсаныытын айыахтаах.

***Саха сиринээби композитордар Союзтарын бэрэссэдээтэлэ  
Берестов Николай Савельевич  
Дьокуускай к.***

### *Элгээйи музейн сорудажа*

#### *Айылжа отдела*

1. Көтөр-сүүрэр, үүнээйи, мас-от, чуучулалар, үчүгэй айылжа хаартыскалара, балыктар чуучулалара. Хоту айылжа хаартыската. Былыргы кыяллар унуохтара.

#### *Кыраайы үөрэтии отдела*

2. Оройуон исторической уруккута уонна аныгыта. Экспонаттара, былыргы туттар сэптэр барыта - ох саа, былыргы тыылар, чокуур саа, булт сэбэ, туут хайыһар, сохсо, булчут араһаһа, үүтээн, иһит-хомуос, ойуун, удабан таһаһа. Зашиверскай туһунан кинигэлэр. Оройуон аныгы олобо. Биллиилээх дьон, хаартыскалар, таһаһыттар хаартыскалара, аныгы танас-сап, танаралар, былыргы харчылар.

3. Матырыйаал: кумаабы, хортуон, древоплита, килиэп, холуста, өстүөкүлэ, кырааска араһа.

*Элгээйи, Сунтаар оройуона, Элгээйи айылжатын музейа  
Андреев Борис Николаевич*

## ХОТУГУ НОРУОТ БИИР СОМОҢО ТАЛААННААҢА



*Журналист Николай Абычанин  
Проконий Егорович Слепцову  
тихэх суолугар атаарыыга этиитэ*

Проконий Егорович Слепцову бииргэ төрөөбүт убайым кэриэтэ саныбын, биир түөлбөүгэ үөскээбиппит, улааппыппыт.

Проконий Егорович Майыарга төрөөбүт бэйэтин үөлээннээхтэриттэн уһулччу бары өттүнэн дэгийтгэр талааннаах, үөһэттэн бэлиэлэнэн бу сиргэ кэлбит киһи этэ. Төрдө-ууһа аҕатынан - нуучча аҕабыыта, ийэтин төрдүнэн Индигиргэ, Муомаҕа аатырбыт «Ойуунчук» диэн улуу ойуун сиэнэ. Проконий оҕо эрдэбиттэн киһи үөйбэтэх-ахтыбатах дыкти тыаһын-ууһун истэрэ. Хотугу норуот биир сомоҕо талааннааҕа күн сириттэн эрдэлээн барбытыттан курутуйан, аһыйан, олус диэн хараастан, дойдута ардаһынан ытаата! Орто дойдуга чахчы биллибит киһи барда. Проконий Егорович аата оройуонун уонна бүтүн республика да историятыгар кириэрэ!

Убайыам! Сырдык дууһан бэйэн үтүө санаан курдук, аныгылыы эттэххэ, ырайга көттүн! Халлаан аанһаллара эйигин, Абый сирич чулуу уолун, айылҕа чабылхай киһитин, айхал ыллаан, сырдык сарыаллаан, чүмэчи тутан көрүстүннэр! Эн айбыт, ололбут олобун уонна иппит ыччатын тэнийэ турдуннар!

Дом! Дом! Дом!



*Ийэтэ*

*Слецова Анастасия Ивановна*



*Аҕата*

*Слецов Егор Алексеевич*



*Балта*  
*Слепцова Евдокия Егоровна*



*Быраата*  
*Слепцов Иннокентий Егорович*



*Төрөөбүт сирэ - Эргэ Майыар*



*Кэбэргэнэбэ олоубут дыэтэ*



*Табаарыстарын кытта*



*Сочи куоратыгар куруорка*



*Кэргэнинээн Матрёна Афанасьевнаыын*



*Дьүэ кэргэнэ*



*Оболоро Галина, Екатерина, Андрей, Михаил,  
Прокотий, Христофор, Анастасия*



*Музыка абылагар*



*Уолаттара*



*Репетиция үгэнигэр*



*Оболоро, кутүөттэрэ, сизинэрэ, хос сизинэрэ*



*Аймахтара, оболоро*



*Улахан уул Андрей дьыг кэргэнэ*



*Улахан кыыһа Галина кэргэнинээн Никиталыын*



*Сизинэрэ Андрей уонна Туйара Борисовтар оҕолорунаан*



*Айылбаа сынньалан*



*Кыргыттар Анастасия, Екатерина уонна сиэнэ Лидия*



*Хос сиэнэ Таисия  
ийэтинээн Ириналиын*



*Бастакы хос сиэнэ Ксения, 2005 с.  
«Беби илягер» куонкурс лауреата*



*Энэ тийн туйағын хатарааччы үгсүүхүт Лидия*



**Черемкина Ольга Николаевна - лауреат  
республиканского конкурса  
«Учитель года 2010»**





*Екатерина улуустаабы хомус кункурсун лауреата*



*Кыра уола Христофор абатын туйабын хатарааччы.  
дэгиттэр талааннаах*



*Кэнсиэр кэнниттэн*



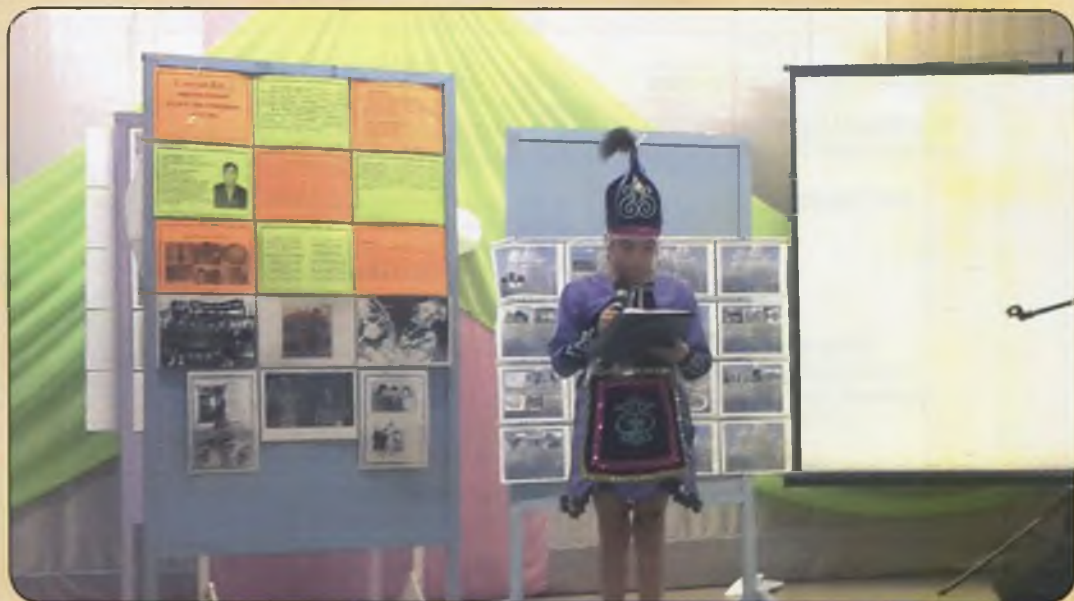
*Хамус музейн архыбын эбигдиссэйн Е.Е.Варламовалын  
Тохсуньу, 2014 с.*



*Саха Республикатын киинэ докумуоннарын харайар  
государственной национальной тэрилтэбэ*



*Музыка уонна фольклор музейын директорун А.П. Решетниковалыын*



*Валя Рязанская, Майыар орто оскуолатын үөрэнээччитэ  
«Прокотий Егорович Слепцов - пропагандист северных якутов»  
научнай-исследовательской үлэтин көмүскүүр*



*Оля Новгородова, Уолбут орто оскуолатын үөрэнээччитэ  
«Инникигэ хардыы» научнай-исследовательской конференцияба*



**РАСПОРЯЖЕНИЕ**

**ДЬАҔАЛ**

п. Бэзэя Гора

28 апреля 2014 года № 2914

**Об организационном комитете по подготовке и проведению мероприятий, посвященных 95-летию фольклориста, изготовителя народных музыкальных инструментов, хомусиста Прокопия Егоровича Слепцова – Ойуун Борокуоппай**

В соответствии с Планом основных мероприятий Года культуры администрации МР «Абыйский улус (район)», в связи с 95-летием фольклориста, изготовителя народных музыкальных инструментов, хомусиста Прокопия Егоровича Слепцова – Ойуун Борокуоппай, **РАСПОРЯЖАЮСЬ:**

1. Провести в сентябре 2014 года мероприятия, посвященные 95-летию фольклориста, изготовителя народных музыкальных инструментов, хомусиста Прокопия Егоровича Слепцова – Ойуун Борокуоппай (далее – юбилейные мероприятия).
2. Утвердить состав организационного комитета по подготовке и проведению юбилейных мероприятий в составе:
  - Томский М.А., заместитель главы администрации МР «Абыйский улус (район)» - председатель оргкомитета;
  - Новикова Ж.К., начальник МКУ «Управление культуры» - заместитель председателя оргкомитета;
  - Жиркова Ж.Н., заведующий ИМЦ МКУ «Управление культуры» - секретарь оргкомитета.

Члены:

- Голиков С.В., директор историко-краеведческого музея улуса;
  - Дохунаев Г.И., директор ЭКЦ «Эдек» МО «Майорский национальный наслег»;
  - Катаиов В.А., глава МО «Майорский национальный наслег»;
  - Никитина С.Л., главный редактор улусной газеты «Хотугу кыым»;
  - Слепцова Г.Е., директор МУ «Централизованная библиотечная система»;
  - Унаров П.В., начальник МКУ «Управление образованием»;
  - Черемкина Е.П., дочь П.Е. Слепцова – Ойуун Борокуоппай.
3. Оргкомитету (Томский М.А.), в срок до 15 мая 2014 года, внести на утверждение план мероприятий по подготовке и проведению юбилейных мероприятий.
  4. Контроль исполнения настоящего распоряжения возложить на заместителя главы администрации МР «Абыйский улус (район)» Томского М.А.

Глава



М.Г. Никулин

КОПИЯ ВЕРНА

Саха Республукатын  
Абыы улуруун (районуун)  
«Майор националнай нэмылжэ»  
муниципалнай тэрхилимин  
депутаттарын Сэбизтэ



Наслэҕин Сопхот депутаттар  
муниципалнай образования  
«Майорский национальный наслеҕ»  
Абыыскаго улуса (района)  
Республики Саха (Якутия)

**Б ы ы а а р ы**

**РЕШЕНИЕ**

.....

Внеплановой сессия наследного Совета депутатов МО СП  
« Майорский национальный наслеҕ»

От 20 февраля 2014 года. № 1.

**О присвоении имени Слепцова Прокопия Егоровича  
ЭКЦ « Эдек» Майорского национального наслега.**

Заслушав и обсудив информации Черемкиной Екатерины  
Прокопьевны о присвоении имени Слепцова П.Е – самостоятельного  
мелодиста, мастера народных инструментов, одного из первого исполнителя  
драмы « Кыыыл Ойуун» и записавшегося 1970 году на грампластинке в  
г.Москве, этно-культурному центру « Эдек» наследной Совет депутатов  
решает:

1. Присвоить имя Слепцова Прокопия Егоровича этно-культурному центру  
« Эдек» Майорского национального наслега.
2. Директору ЭКЦ « Эдек» Дохуняеву Г.И. подготовить соответствующие  
Документы.

Председатель наследного Совета:



/ В.А.Катанов/

*24 апреля 2014 года в Павлово-Польском, главной сессии  
администрации МО СП «Майорский национальный наслеҕ» Абыыскаго  
улуса (района) Республики Саха (Якутия) было принято решение  
этой сессии рассмотреть и рассмотреть документ. В связи с  
этим, прошу в ближайшее время рассмотреть, утвердить  
неоспоримый документ или внести свои собственные поправки.  
Заранее благодарю в ответе за БУ*



Соборный секретарь МО СП: *Гай* 13.10. Павлова



Черемкиной С.Т.

Директор МиЦХИМ: *Ульянов*

«Утверждаю»  
Н.С. Шипилин  
«21» января 2014 г.

**Целевая программа МиЦХИМ по увековечиванию памяти и достойной встрече 100-летнего юбилея Слепцова Прокопия Егоровича, носителя якутского фольклора, мастера-изготовителя хомуса, музыкальных инструментов, самодельного композитора**

№	Наименование мероприятия	Срок	Место проведения	Ответственные
1	Выступление на научно-практической конференции «Гюркский мир в хомусном пространстве» с докладом «Ураты талаан умсулбана» (к 95-летию Слепцова П.Е.)	12 февраля, 2014	Музей хомуса	Варламова Е.Е.
2	Подготовка презентационного материала в электронном варианте «Ураты талаан умсулбана» (Абый айар талааннааба П.Е. Слепцов олобуттан), посвященный к 95-летию талантливого мастера Слепцова П.Е.	февраль, 2014	Музей хомуса	Варламова Е.Е., Слепцова Е.П., Егоров В.С., Десяткина С.Е., Черемкина Е.П.
3	Улусный конкурс среди школьников Абыйского улуса на лучшее сочинение «Ураты талаан умсулбана».	апрель, 2014	Белая Гора Абыйского улуса	Улусное управление образования Абыйского улуса, Музей хомуса
4	- Научно-практическая конференция «.....», посвященная к 95-летию Слепцова П.Е. - подготовка тематики научной программы - выпуск статей в СМИ - Выставка «Жизнь, отданная музыке», посвященная к 95-летию талантливого мастера Слепцова П.Е. из Абыйского улуса;	октябрь, 2014	Дом «Дружбы народов» им. Кулаковского А.Ф.	Музей музыки и фольклора Дом «Дружбы народов» им. Кулаковского А.Ф., Музей хомуса
5	Подготовка радиопередачи «Его помнит народ»	ноябрь, 2014 г	Радиостанция «Кинн-Радио»	Музей хомуса, Радиостанция «Кинн-Радио»
6	Передача по телевидению «Г еван»	январь, 2014 г	НВК «Саха»	Музей хомуса, НВК «Саха»
7	Сбор материалов к выпуску книги о Слепцове П.Е.	2014-2017 гг.	ПНИ «Бячик»	Варламова Е.Е., Черемкина Е.П.
8	Открытие постоянной экспозиции в улусном краеведческом музее, посвященная к жизни и творческой деятельности выдающегося сына Абыйского улуса Слепцова П.Е.	2019	Белая Гора Абыйского улуса	МР «Абыйский улус», Музей хомуса
9	Юбилейный вечер, посвященный к 100-летию Слепцова П.Е.	2019	Белая Гора Абыйского улуса	МР «Абыйский улус», Музей хомуса

Составила зав.НФО: *Ульянов*

/Варламова Е.Е./



*Республикатаабы мелодистар семинардара. 1977 с. Нам ээл.*



*Республикатаабы фестиваль кыайылаахтара. 1975 с. Дьокуускай к.*



*«Кыһыл Ойуунтан» быһа тардыы. Дьокуускай к.*



*Үөһээ Булүү куоратыгар 1978 с. музыкальнай инструменнары онгорор сыахха  
маастар быһыытынан үлэлэспитэ*



*Муомаба онгорбут инструментарын кытта 1969 с.*



*Уус-уран самодеятельность кыттыылаахтарын кытта*



*Комус тимэхтээх баянын кытта*



*Ылмы гынан илдэ сылдыбыт «Кыталыктар» үгкүүтэ*



*«Бухатырдар» үнжүүлэрэ 1952 с.*



*Абыйдаабы бастакы норуодунай театр артыыстара*



*Муома норуодунай театрын кытта, 1976 с.*



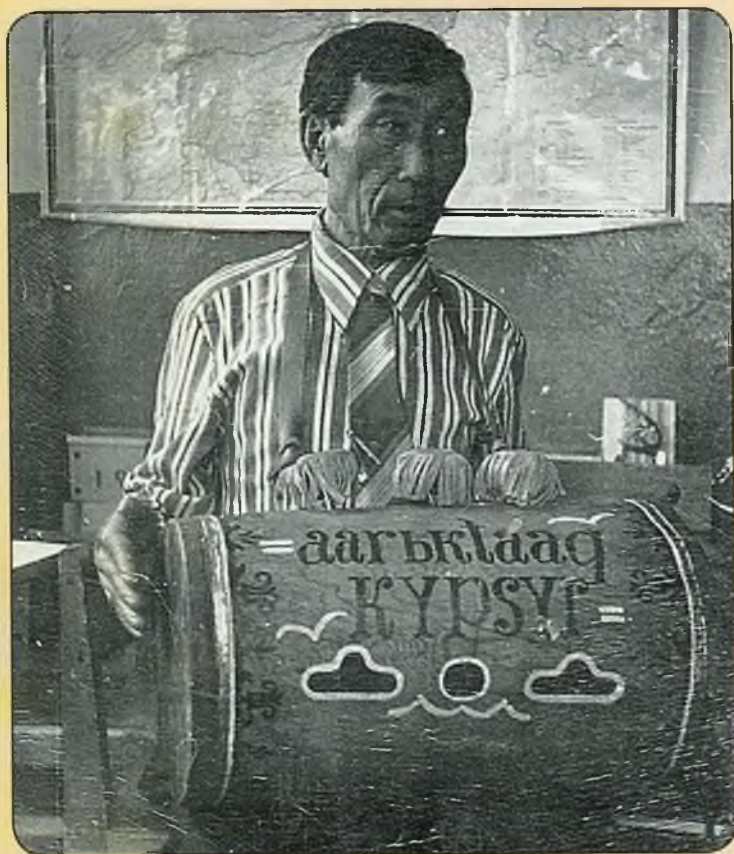
*Огорбут музыкальной инструментара*



*Хомус хаатын огорор*



*Күтсүүрүн онгоро олорор түгэнэ*





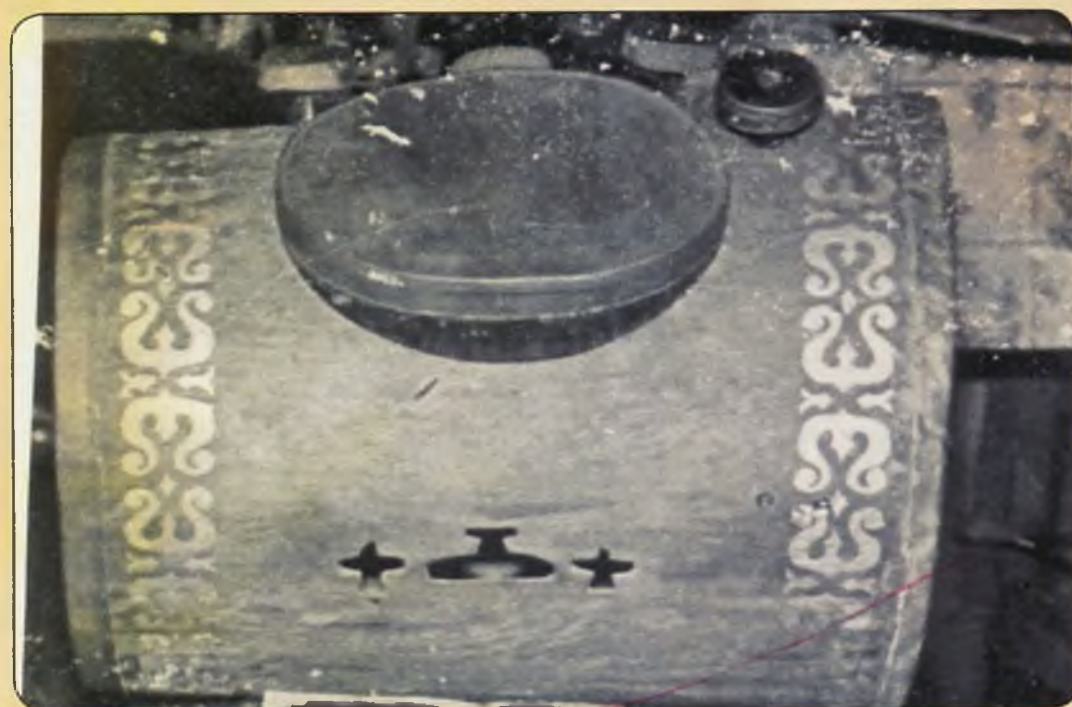
*Кырымпаба ооньонор ырыалары үөртөр*



*«Дьахтар ымытыгар» хайдах ооньууру көрдөрөр*



*Дүнгүргэ ооньууру кордорор*

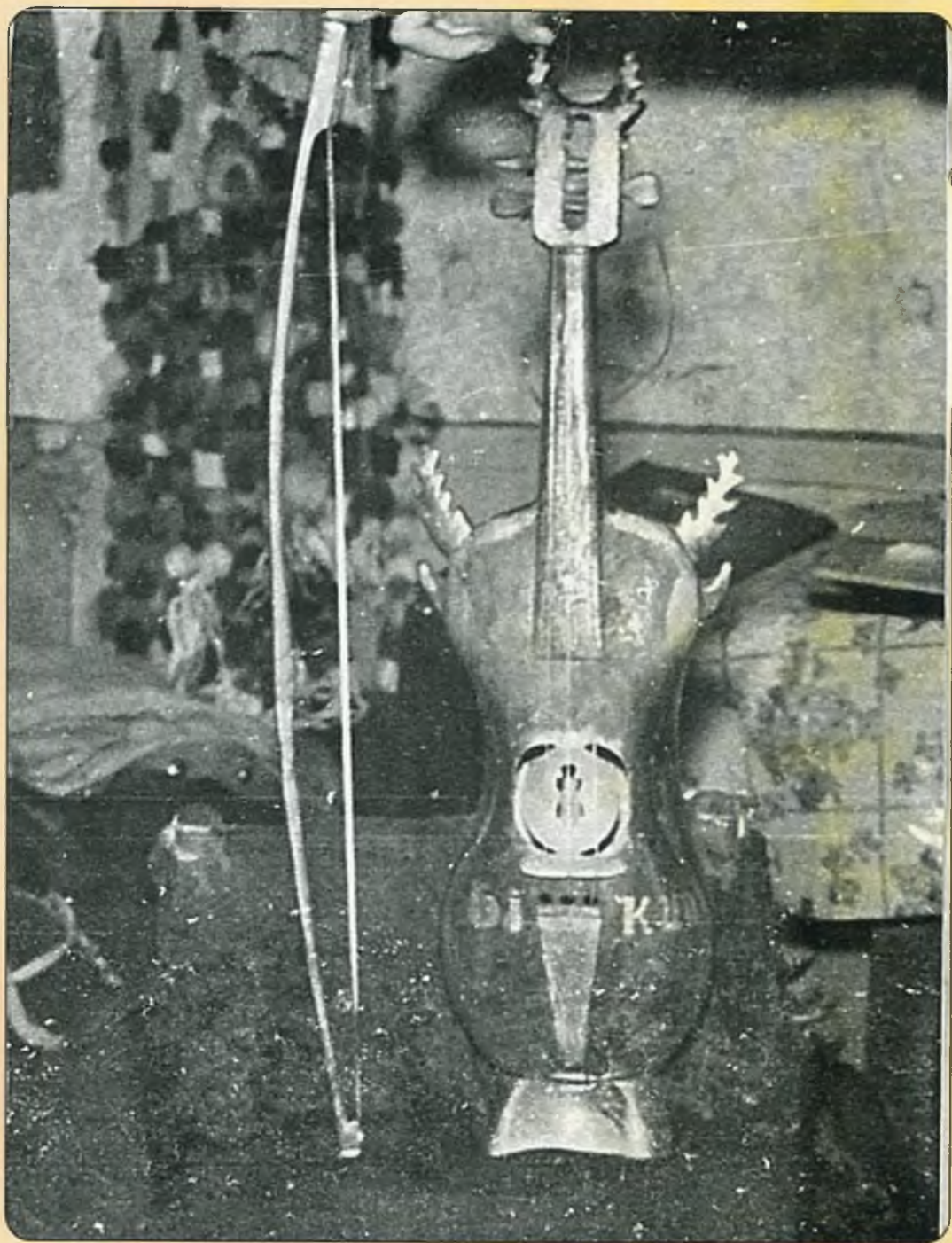


*«Аарыктаах күнсүүр» атын көрүнгэ*

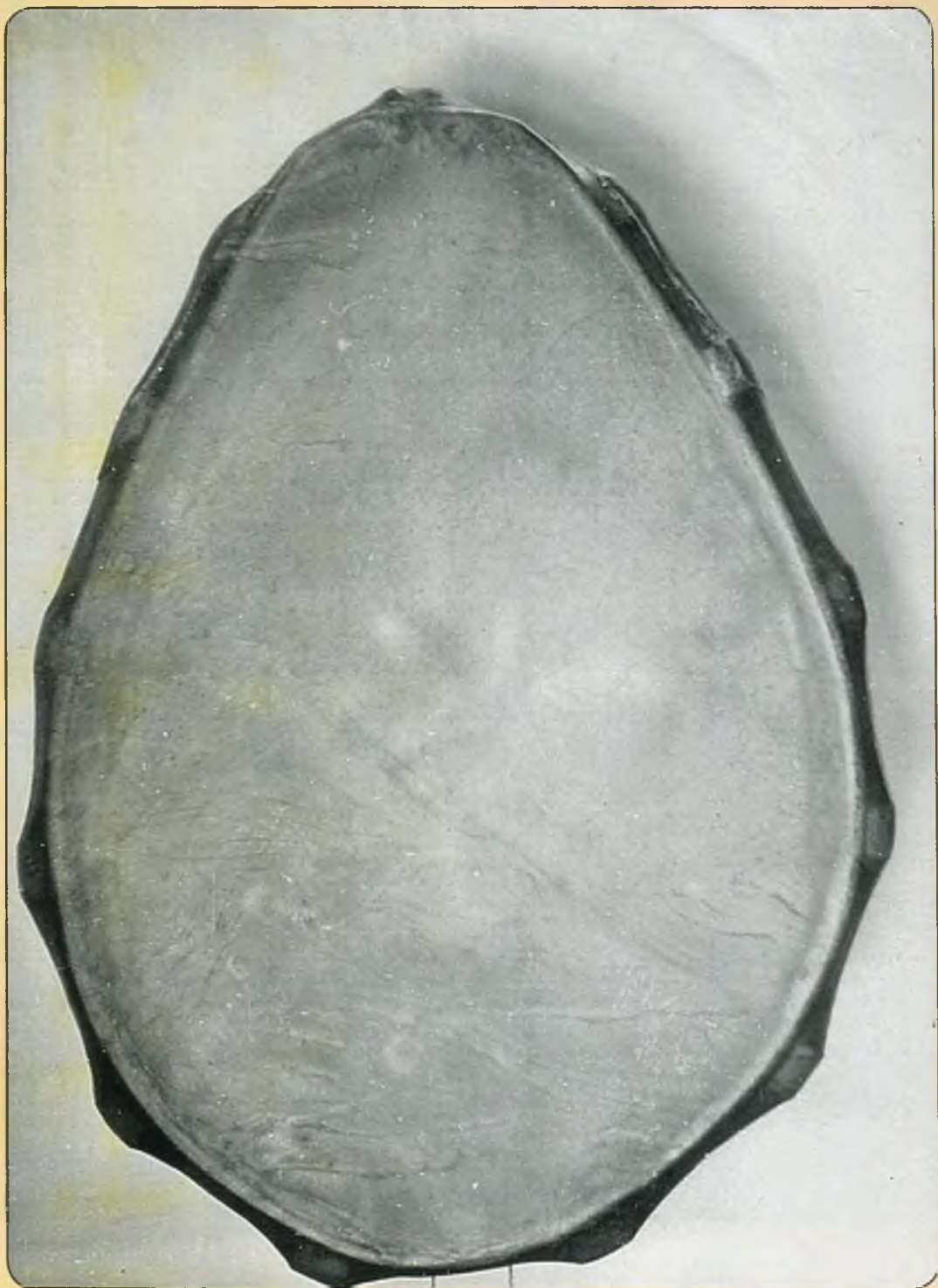




*Огорбут «Кырымпата»*



*Бастаан онгоудлубут инструмена «Бий Куо»*



Дүгүр



*Хамус*



Музыка уонна фольклор музыыйын архыыбыгар хараллан сытар  
музыкальной инструменнара





*Кырымпа*



*Кыһыл Ойуунун тагаһа*

Култуура колледжыгар композитор Н.С. Берестов  
хомуйан хаалларбыт музыкальной инструменнара



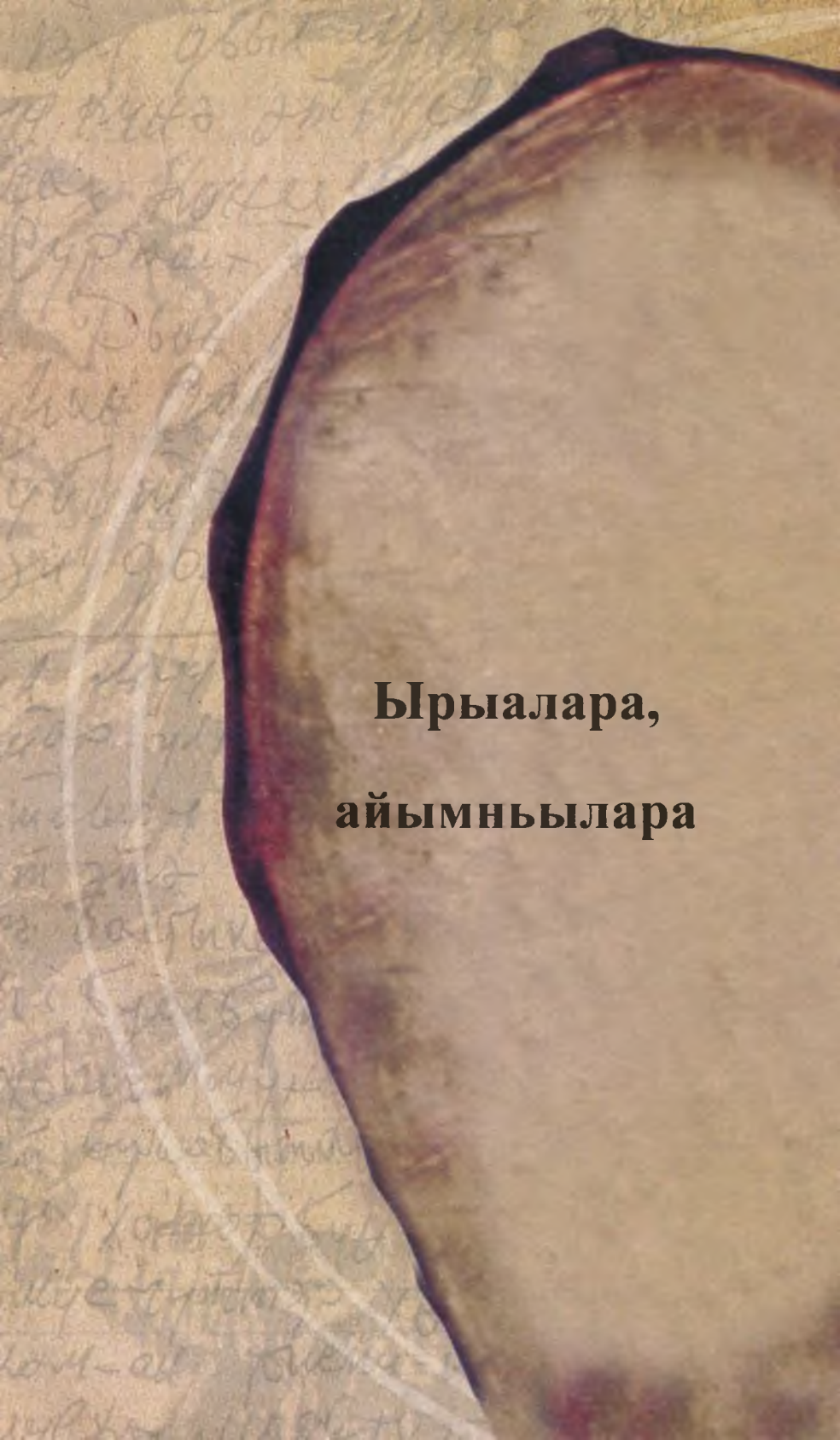
«Атаара»



*Лохуор*



*Күнсүүр биш корүгэ*



**Ырыалара,  
айымньылары**



## ЫРЫАЛАРА, ХОҢООННОРО

### Уол ырыата

Чаабырданнаах кынаттаах,  
Чаккырыастай харахтаах,  
Чабыллалыыр кус буолан,  
Харба оттоох Билиибэр  
Көтөн-дайдан тийэммин,  
Арабас соһо хааннардаах  
Матырыанам барахсан  
Балаҕанын иннигэр  
Хаамыталыы сылдыарын  
Чахчы көрөн кэллэрбин.  
Ойуулардаах кынаттаах,  
Оһуор аныы куорсуннаах  
Улар көтөр буоламмын  
Уулаах Билии тумулугар  
Ойон-көтөн тийэммин,  
Уранчааным оҕото  
Оргутаахтыыр чэйиттэн  
Оччугуйдук иһэммин,  
Утахтарбын ханнаран,  
Уоскуйаахтаан кэллэрбин.

### Тугутчаан

Тугутчаан, тугутчаан,  
Ол үрдүк мыраанга  
Оноѳос сытыытык  
Ойуолаан тахсаннын,  
Оонньоохтуу сылдыаргын  
Одуулаан тураммын  
Олустук долгуйдум.  
Ол мыраан үрдүттэн  
От сыалаан аһааннын,  
Кунайа тотоннун,  
Тобуккун бокутан,  
Утуйан хаалбыккын  
Убураан ылаары  
Оргууйдук үөмэбин.  
Тугутчаан улаатан,  
Буур бэрдэ буоланнын,  
Муоһабын кэтэннин,  
Тургутун соһоннун,  
Буурѳалыын мускуһан,  
Дьүкээбил уотунуу  
Муус тыынын сыыйыллыа!

\* \* \*

Айанга муус струналар  
Таба туйаҕар лынкыныллар,  
Ону истэн куобахтар  
Кулгаахтара хамсыллар.  
Намын дорҕооннор төрүүлэр  
Нарын имигэс тарбахтан,  
Ол лынкыныыр уустуга  
Айах иһиттэн суккуллар.  
Утуйбут эһэни умсугутуох  
Ол ырыа аппаларга охсулунна,  
Улуйар буурҕаны тохотуох  
Туундара устун кутулунна.  
Сүрэх аайы тийэн,  
Киэн сааланы киэптээтэ.  
Алмаастан көмүстэн тиһиллэн  
Айхал буолан ньирилээтэ.  
Ол ырыа куруутун ылланнын,  
Ыйга, чолбонно ытыннын.  
Сананы, сырдыгы туойбут -  
Ол куруутун ыраас.  
Ырааҕы көрөн олук уурбут -  
Ол куруутун сылаас.

### Сочины таптыбын

Собуруу куруортан  
Сочины талабын.  
Хайа да муораттан  
Хараны таптыбын.  
Сайаҕас салгына  
Санааны кынаттыыр.  
Түллэнниир долгуна  
Түөстэргэ охсуллар.  
Мадеста уутугар  
Ваннаны ылабын.  
Сылаас күн уотугар  
Сыламнаан сытабын.  
Күөх солко тыатыгар  
Күүлэйдии сылдыабын,  
Күлүмнүүр саадыгар  
Көнүллүк тыынабын.  
Сочины сөбүлээн,  
Дойдубар төннөбүн.  
Муораҕа сөтүөлээн,  
Бу сиртэн көтөбүн.

1967 с.

### Ахтылжан

Хатыгнаах алааһа,  
 Хампа күөх чарана,  
 Оҕо саас таптала  
 Ол онно ааспыта.  
 Санаабар көрөбүн  
 Сайылык түптэтин,  
 Ыанньыксыт кыысчааны,  
 Ынаҕын үүрэрин.  
 Хатын мас тыаларын,  
 Халдыайы күөллэрин,  
 Элгээн уу тахсарын,  
 Элбэх кус түһэрин.  
 Алааһым барахсан,  
 Ахтабын эйигин.  
 Сыл аайы саныбын  
 Сынньана тийиэхпин.

1969 с.

### Сибэкки

*Күннүк Уурастыыран тыла,  
 Прокопий Слепцов мэт.*

Үчүгэй даҕаны сибэкки  
 Үүммүтүн көрбөтөх эбиппин.  
 Хас киһи хараҕа хатанна,  
 Хас бэйээт ымсыыран ыллаата?  
 Эйэтин ылаары, эдэр уол  
 Эгинэ тылларын анаабыт,  
 Эдэрин санаары эмээхсин  
 Элбэхтик ингээннии сатаабыт.  
 Сөрүүн тыал суһуобун тараары,  
 Сиккиэрэн сэниэтин бараабыт,  
 Күөрэгэй көччүтэ ыллаары,  
 Көтөрө соруйан намтаабыт.  
 Күн иэйэ күлүмнүү уураабыт,  
 Күннүктээн күүстээхтик таптаабыт.  
 Олустаах даҕаны сибэкки  
 Олоххо баар буолар эбит дии!

## Ат симэжин ырыата

### *(Хабарҕа ырыата)*

Кыыс киһим барахсан  
 Тырым күннээх харабынан  
 Кынаан-сыаллаан олорон,  
 Кылбатаахтаан онорбут.  
 Кычымнарын оһуора  
 Ынтырдарбын киэргэтэн,  
 Кыттыбыта кэрэтиэн!  
 Дьахтар киһим барахсан  
 Нарын көмүс тарбабынан  
 Дьарҕаа бичик ойуулаан,  
 Чаабырдаахтаан онорбут  
 Чаппараабын сарбынньаҕа  
 Аллаах атым самыытын  
 Саба түһэ ууруллан,  
 Сараадыйан көстөрө  
 Аата дьикти кэрэтиэн!  
 Эмээхсинчэй киһиккэм  
 Этэ-кэпси олорон,  
 Эриэн кэрдиис ойуулаан,  
 Эриккэстээн онорбут  
 Эрэбэдэй таҥаһа  
 Киэргэллэргэ кэккэлээн,  
 Дьэргэйээхтээн көстөрө  
 Кэрэкэтин эбитин!  
 Оҕонньор киһим барахсан  
 Удьурҕайдаах силистэн  
 Чочуйаахтаан онорбут  
 Ортотунан хотоҕор  
 Оһуу-лоһуй ыҥыырын  
 Улан акка уураахтаан,  
 Тула хааман көрдөххө  
 Оноһуута уопсайыан!

### Эйэ саллаатын ырыата

Туруу-бараан дойдум  
Торолуйа тупсарыгар,  
Советскай ийэ дойдум  
Чэчирии сайдарыгар,  
Эрчимнээх илиибинэн  
Эйэни уһансар,  
Чэрдээх илиибинэн  
Сири дэхсилэһэр,  
Эйэ сирин эрэллээх саллаатын  
Биирдэстэрэ буолабын.  
Анараа дойду абыс бииһин ууһуттан,  
Алкыйан ааннаан тахсаннар,  
Сир ийэ дойдубутун  
Сииктээх атахтарынан  
Тэпсэр күннэригэр  
Алмаас таас куйахпынан  
Хааннаах охторун халтырытан,  
Хаарыан олохпун хаххалаһа туруобум.  
Эйэ диэн тыл  
Эбэрдэ буоллун эһиэхэ,  
Эрчимнээх сиздэрэй таас буолан,  
Сир ийэ дойдугун эргийэ тур,  
Айхал буоллун эйиэхэ  
Араас омук аргыстаах,  
Аарыма күүстээх,  
Хаан-уруу партия сирдьиппэр.

### Отчут уол ырыата

Кутуу көмүс ыңгырдаах,  
 Куурбут алтан уостуганнаах,  
 Хорон оттоох ботолоох,  
 Курбалдьыйа хамсанар,  
 Хохугуруу кистээхтиир  
 Кустук улан аттарбын  
 Уолугунан оонньотон,  
 Уйгу-быйан кэмнэргэ,  
 Тунаар сайын ийэбэр  
 Көмө түһэн былаанын  
 Сопхуостарга толорсо,  
 Отторун охсорго  
 Уолбут күөлгэ кэлбитим.  
 Үлэлэрбин сабалаан,  
 Үкэр намчы күөх оппун  
 Күөйэ дайбыы сылдьарбын,  
 Күөгэлдьийэр Маарыйа  
 Көрсө түһэн ааспаккыан?  
 Хайыы үйэ сабалаан,  
 Харыа собоон отторбун  
 Харыйа дайбыы сылдьарбар  
 Ханкылдьыйар Маарыйа  
 Харыал буолан ааспаккыан?  
 Уоттаах итии куйааһым  
 Оройбуттан тыгаахтаан,  
 Унгуохтарым итийэн,  
 Уйадыйан сылдьарбын,  
 Уран чопчу уоспуттан  
 Уурамаахтыы түһэнгин,  
 Уоскуппахтаан ааспаккыан?  
 Сыламнарым куйааһа  
 Сырайбахтыы тыгаахтаан,  
 Сылайаахтаан сылдьарбын,  
 Сылааларым тахсыабын  
 Сыаналардаах сыһааххыттан  
 Сыллаппахтаан ааспаккыан?

Тэннэриктээх доборум,  
 Тэйэр-тэбэр Маарыйа,  
 Эйэлээх эрэ элбээтэ,  
 Элбиэ дьөксө иннигэр.  
 Дьоллоох добор хойунна,  
 Хойдуо дьөксө инники,  
 Эйигинниин биһиги  
 Эмиэ бииргэ холбоһуох.  
 Иллээх-тэннээх олобу  
 Иккиэн бииргэ симэһиэх.

*Слецов Прокопий Егорович тылыттан суруйда*  
*Никулин Константин Николаевич.*  
*Абый. Кулун тутар 27 күнэ, 1984 с.*

### **Уол кэлэйбит ырыата**

Күндү сиидэс ырбаахылаах,  
 Күлүү-салыы майгылаах,  
 Күүгэн күөрчэх күндүлээх,  
 Күөсчүт, асчыт бастына  
 Күтүнэлиир Матырыана,  
 Күрдүктэргэ баайылар  
 Күөттэйбинэ «ыттары»,  
 Күөргэллэммикин билэммин,  
 Күнүм сири көндөйүнэн  
 Көнгүл бардым, күрэнним.  
 Кэлибинэ кыыллары  
 Кэлин диэки чанкытын,  
 Кирэн-кэймээн ааһахтыыр,  
 Кэрийдэни салаахтыыр  
 Кэрэмэстэй ыттары  
 Кэрэлэммикин билэммин,  
 Кэлэйэхтээн мин бардым.  
 Баайа-мала бараммыт  
 Барбах сылдыар Быралгы,  
 Баһыкаанныыр баранаак,  
 Барбах тылын истэнгин,

Бааралаһыах буоланһын,  
 Баспар баппат балыынка  
 Баракааһын онордун.  
 Бастын кэргэн буоларга  
 Баппыыскалаах сылдыаргын  
 Билбэтэбим сүрүн ньи!  
 Балык номуой буоламын,  
 Баһаам толоос албынһа,  
 Баасты оспот майгынһар  
 Баһыттаран хааллым ньи.  
 Бардым, ону баалаама  
 Быралыйар бырасты.

### Хос быһаарыыта

Иван Дьяконов таптыыр кыһа Күтүнэ Матырыана ыт аатынан хос ааттаах Кэрэмэс Баһыкаанһа ойох тахсыбытыгар кэлэйэн, ыллаабыта үһү. Бу Дьяконов уонна Слепцов Василий оҕонньоттору оҕо сылдьан Прокопий да, мин да көрөр этибит. Ыччаттара, сизэнэрэ билигин бааллар.

Онон мин Кэрэмэһи - Слепцову ордук билэр оҕонньорум буолан, бу ырыаҕа эбэн илэриэх санаам тулуппака, ити «Б» буукубаттан наардаан, кэлин 16 строканы бэйэм ийдим.

1. Күтүнэлиир Матырыана хос аата – Күтүнэ
2. Күөгэллэммит – чугастык бодоруспут
3. Кэлибинэ – кэлии, муораттан тахсыбыт кыыл таба туһунан
4. Кэрэлэммит – тупсубут (манна күндүргэппит, таптаабыт)

*40-с сылларга Иван Дьяконов диэн  
 биллэр ырыаһыт оҕонньортон истибитин  
 Слепцов Прокопий Егорович ыллаан иһитиннэрбитин суруйдум  
 Никулин Константин Николаевич.  
 Абый 11.01.1984 с.*

## Кыыс кутурбанын ырыата

Хоромойум тааһыгар  
 Кулан босхо үөскээбит,  
 Хорой-үөнгэс табакан  
 Хончогоркоон муоһугар,  
 Хобо чуораан буоламмын,  
 Холбоһоохтоон бараммын,  
 Хоно-өрүү сытаммын,  
 Кутурбаным туһунан  
 Туойан-ыллаан аастахха,  
 Иргичээним тааһыгар  
 Элик-босхо үөскээбит,  
 Эриэн тыһы табакан  
 Эрбэгэйкээн муоһугар  
 Этэр кэбэ кыыл буолан,  
 Эрбэллээхтээн олорон,  
 Илбистээхэй тылынан  
 Икки суукка устата  
 Этэн-тыынан биэрдэххэ,  
 Хардаҕастай былчыннаах,  
 Ханаластай түөстэрдээх,  
 Хатыылардаах атахтаах,  
 Хайыастыгас тумустаах,  
 Бастын, мааны көтөрбүт  
 Барыллыалыыр кэриэтэ,  
 Бастын сэргэн үрдүгэр  
 Багдаллаахтаан олорон,  
 Маргыйдарын кэннинэ  
 Маннык эбит дуу диэннин,  
 Хаймаахтыыра сүрэбин  
 Хамнаан ылыа этэ дуо?

### Хос быһаарыта:

1. Хоромой, Иргичээн таастара – хайалар ааттара (Дьяаны хайатыгар бааллар)
2. Харлаҕастай, Ханаластай – бөбө, күүстээх
3. Хаймаахтыыра – күүскэ тэбэр, халбанныыр

*Слепцов П.Е. ыллаан бизэрбитин суруй*

*Никулин Константин Николаевич*

*Абый. Тохсунньу 11 күнэ. 1984*

### Кыталыктар иһэллэр

Кынкыр-лынкыр ыллыыллар,  
 Кыллаах тааһын аннынан  
 Тарадыһа субуһан,  
 Кылбаарыһан кэллилэр.

Хос ырыата:

Былардаахпыт обуруоһун  
 Быллах оргул буордара,  
 Сымыыт төрөөн дьоллонор  
 Улуу сирбит дэһэллэр.

Сымыыттарын эргиччи  
 Манан бугуу уурбуттар,  
 Күүстээх ардах кэмигэр  
 Түөстэринэн сабаллар.

Хос ырыата:

Кылыыскалаах күөмэйдэрин  
 Кылаапанын аһаннар,  
 Ырыа мүөттээх туорабын  
 Ийэ сиргэ куталлар.

### Сүбэлиэххит буолаарай?

Икки бииргэ төрөөбүт эдьий-балыс кыргыттар  
Иккиэн миигин таптыыллар, ити хайаан сатанай?  
Дьэдьэн кэрэ кыргыттар тэннэ тийэн кэлэллэр,  
Кынчарыһан кээһэллэр, кыһырсаллар быһыылаах.  
Хайаларын сирэммин, хайаларын сөбүлээн,  
Хаһан, хайдах буоларбын адьас өрүү билбэтим.  
Биирэ үөрэ аттаныа, биирэ ытыы хаалыһы,  
Оҕо сааһым уотугар уустук суолга түбэстим.  
Халлаан сырдыыр, күн тахсар, харанарар, кизһэрэр.  
Хараарыччы муннум мин, хайдах гыныам эбитэй?  
Оо, дьэ, итинтэн хайыыбын,  
Эдьий-балыс тапталын үллэһингэ гыныман,  
Күндү мааны бар дьонум, сүбэлиэххит буолаарай?

### Сэжэрэтээр Маарыйа

Куйаар халлаан сырдыгта,  
Тобус чааһым туолуута  
Түргэн сыыдам хаамынан  
Хонтуоратын булааччы.  
Нэһилиэгин үлэтин  
Тэнгээн ааһан таһааран,  
Имис-хомус суруйтаан,  
Сэрэммиттии уурааччы.  
Уоттаах эдэр сүрэбэ  
Онон эрэ дуоһуйбат,  
Сопхуос, холкуос туһугар  
Оттуу-мастыы барааччы.  
Үлэ, олох ыарыттан  
Үллэстиһэр идэлээх,  
Суолун сыыспыт киһиэхэ  
Ыйан-кэрдэн биэрээччи.  
Барба быйан үлэлээх  
Партияба кандидат,  
Өрүү үүнэр төлкөнөн  
Үгүс сылга депутат.  
Ордук манньк дьонунан  
Доһуһооллаан туойуобун,  
Кэлэр кэскил аргыстаах  
Сэжэрэтээр Маарыйа.

### Көтөрдөрү атаарыы

Ын-ха, ын-ха күһүнүлүүр  
 Ын-ха, ын-ха халлааммар  
 Ын-ха, ын-ха күөхтүүр долгун  
 Ын-ха, ын-ха салгына  
 Ын-ха, ын-ха күүстээх  
 Ын-ха, ын-ха хатыыр  
 Ын-ха, ын-ха тыаһыны  
 Ын-ха, ын-ха тигинэччи  
 Ын-ха, ын-ха дайбааннар,  
 Ын-ха, ын-ха үөр көтөрдөр  
 Ын-ха, ын-ха сапсынан  
 Ын-ха, ын-ха бардылар. (2-тэ хатыланар)  
 Ын-ха, ын-ха үтүө саха  
 Ын-ха, ын-ха дьоннорбут  
 Ын-ха, ын-ха үмүөрүһэ  
 Ын-ха, ын-ха долгуйан,  
 Ын-ха, ын-ха үнкүү-бити  
 Ын-ха, ын-ха дьаарбанкатын  
 Ын-ха, ын-ха үөрэн-көтөн  
 Ын-ха, ын-ха атаарың. (2-тэ хатыланар)  
 Ын-ха, ын-ха күөрэгэйдиир  
 Ын-ха, ын-ха ырыата  
 Ын-ха, ын-ха үөттээх  
 Ын-ха, ын-ха хочо  
 Ын-ха, ын-ха быыһыгар,  
 Ын-ха, ын-ха күөхтүүр ача  
 Ын-ха, ын-ха отторум  
 Ын-ха, ын-ха кытыытыгар  
 Ын-ха, ын-ха күндү эйэ  
 Ын-ха, ын-ха уйатын  
 Ын-ха, ын-ха күөйэ көттө,  
 Ын-ха, ын-ха эргийдэ. (2-тэ хатыланар)

Ын-ха, ын-ха кыталык манган  
Ын-ха, ын-ха кыргыттар  
Ын-ха, ын-ха күндү көмүс  
Ын-ха, ын-ха симэх кэтэн,  
Ын-ха, ын-ха күүгүнэчи  
Ын-ха, ын-ха тыаһатан,  
Ын-ха, ын-ха бу кинилэр  
Ын-ха, ын-ха кыра көтөр  
Ын-ха, ын-ха айанын  
Ын-ха, ын-ха тахсангыт  
Ын-ха, ын-ха кыттан,  
Ын-ха, ын-ха атаарын. (2-тэ хатыланар)

Ын-ха, ын-ха тохтор көмүс  
Ын-ха, ын-ха тойугун  
Ын-ха, ын-ха суккуйаахтаан,  
Ын-ха, ын-ха бытааран  
Ын-ха, ын-ха сири, халлааны  
Ын-ха, ын-ха үрдүнэн  
Ын-ха, ын-ха оноѳостуу  
Ын-ха, ын-ха субуллаан,  
Ын-ха, ын-ха өрө көтөн  
Ын-ха, ын-ха тахсан  
Ын-ха, ын-ха чуопчаарытан,  
Ын-ха, ын-ха чуораадыан  
Ын-ха, ын-ха аттанна. (2-тэ хатыланар)

## Үөрбүччэ ыллаатым

*К. Урастыырап тыла  
П. Слепцов мел.*

Үөскээбит, төрөөбүт  
Үчүгэй Эмиспэр  
Хоноору-өрөөрү  
Куораттан кэлбиччэ

### *Хос ырыата:*

Үөрбүччэ ыллаатым,  
Үөрбүччэ ыллаатым,  
Үөрбүччэ ыллаатым.

### *Хос ырыата*

Кулуупка сылдьаммын,  
Хоһооммун аахпычча,  
Эбэбэ сытаммын,  
Ээмиллэ ыппычча

### *Хос ырыата*

Күрүлүү айманар  
Күлүмнүүр Аммабар  
Устуобум дии санаан  
Уруйдаан-айхаллаан

### *Хос ырыата*

Күн бэрдэ күөрэйбит,  
Күөрэгэй күөгэйбит,  
Күөх сааһы хайбааммын,  
Күн аннын таптааммын

### *Хос ырыата*

Кытыастар саһарба  
Уотуттан испиччэ,  
Кыыс кэрэ айылба  
Олуһун билбиччэ

### *Хос ырыата*

### Хабды ырыата

Хабы-хабы-хабы ньи, хабы-хабы-хабы ньи,  
 Хара ини туһахха харыбыттан ыларан,  
 Манган хаарым үрдүгэр хампа тимир туһахтан  
 Өлүтэлээн сыттаһпына, хара баран дьүһүннээх  
 Саха Байанай киһикэм аргыый хааман кэлэн ньи  
 Акымалым унуоҕа адаарыччы тонмутун  
 Хампы тутан бараахтаан хатын ини дьахтарыгар  
 Илдьитэлээн биэрдэ ньи.

Хатыннара дьахтара хаарыан үтүө түүлэрбин,  
 Хаарыан ини унуохпун умнуталыыр да курдук,  
 Үргээн үнтү тутахтаан, хампы тутан куйалаан,  
 Хара салыыр иһитигэр угуталаан бараахтаан,  
 Харанаҕа тийээхтиир хардаҕастыыр мастары  
 Хаалаан, оттон бараахтаан, халдыгыраччы буһаран,  
 Ханый-налыы билэр дьонун, ханыылата ыныран,  
 Хампы хабан, сиэн-аһаан, бүгэрээхтээн кэбистилэр ньи.

Хаарыан үтүө салгыммар курдуу, дайбыы оонньоохтоон,  
 Куугунаахтыы сылдыахпын, курас манган хаардарбар  
 Ыстанахтаан кылыйа сылдыар аҕай үтүө күнүм  
 Сүтэн-быстан бүттэҕэ. Сүтэн-оһон бардаҕым.  
 Хабы-хабы-хабы ньи, Хабы-хабы-хабы ньи.

## Кыайыы күнэ

*Күннүк Уурастыыран тыла  
Проконий Слепцов мел.*

Күүппүт күммүт,  
Күндү күммүт  
Өлбөт сүппэт  
Үөрүү-көтүү үктэллэнэн  
Кыайыы күнэ  
Бүгүн үүннэ.

Түмсүү күнэ,  
Төлкө күнэ –  
Сордоох сэрии суоһа мөлтүүр,  
Сорсун санаа өрөгөйдүүр.  
Кыайыы күнэ  
Бүгүн үүннэ.

Олох күнэ,  
Уруй күнэ ,  
Норуоттарга эйэ, эрэл  
Туругурдар, дьоллоох кэрэ  
Кыайыы күнэ  
Бүгүн үүннэ.

Үтүө күммүт,  
Үрдүк күммүт,  
Үйэ сааска өлбөөдүйбэт  
Өһөр диэни өрүү билбэт  
Кыайыы күнэ  
Бүгүн үүннэ.

## Кыайыы күнэ

*Күннүк Уурастыырап тыла  
Проконий Слепцов мел.*

Күүппүт күммүт,  
Күндү күммүт  
Өлбөт сүппэт  
Үөрүү-көтүү үктэллэнэн  
Кыайыы күнэ  
Бүгүн үүннэ.

Түмсүү күнэ,  
Төлкө күнэ –  
Сордоох сэрии суоһа мөлтүүр,  
Сорсун санаа өрөгөйдүүр.  
Кыайыы күнэ  
Бүгүн үүннэ.

Олох күнэ,  
Уруй күнэ ,  
Норуоттарга эйэ, эрэл  
Туругурдар, дьоллоох кэрэ  
Кыайыы күнэ  
Бүгүн үүннэ.

Үтүө күммүт,  
Үрдүк күммүт,  
Үйэ сааска өлбөөдүйбэт  
Өһөр диэни өрүү билбэт  
Кыайыы күнэ  
Бүгүн үүннэ.



### Дьип-дьинбэ, дьип-дьикти

Хаһан эрэ, ханна эрэ, былыр биир дойдуга оҕонньордоох эмээхсин олороохтоо-буттар. Бур-бур буруо таһааран, улахан улуус ыксатыгар. Өлөллөрүн чугаһыгар урууларыттан биир кыыс оҕо төрөөн үөрдэр. Хат эдэрдэригэр түһэллэр.

Бу оҕо улаатан, уон иккитигэр үктэнэрин саҕана биир кыһыл көмүһүнэн соппут курдук түүлээх чыычаабы тутан ылар. Туппута эрэ, хайаабыта эрэ, таһырдыаттан чыычаабы киллэрэр. Бу чыычаабы эргим-ургум көрбүттэрэ - хаһан да көстүбэтэх үчүгэй, дьикти кэрэ дьүһүннээх чыычаах эбит.

Аҕата оҕонньор синньигэс талабынан чыычаахха бүтэй бэстиэл, хаа онгорор. Бу чыычаабы оҕо төрүт билбэтинэн-көрбөтүнэн сыл анаарын курдук иитэр. Кыһын буолбутугар: «Манньык күннээх-ыйдаах дойдуга бу бэйэлээхпит өлөн хаалыа, хайдах гынабыт?» - диин кэпсэтэллэр. Онтон оҕонньор түүннэри-күнүстэри үлэлээн, таһырдыа улахан каркас хаа онгорор. Манна куобах тириитин эгин тэлгээн ититэн, «улахан тымныыга ылыахпыт» диин иитэн, чыычаабы тыыннаах сыл таһаарбыттар. Бу чыычаах уяны тула көтө сылдьан, истиэхтэн эриэккэстик ыллыыр эбит. Күн кириитэ эмиэ ыллаан утуйар. Бу ырыаны кыыс эрэ истэр, атын дьонно иһитиннэрбэт эбит. Тутан ылыахтара диин. Чыычаах түүтэ-өнгө өссө тупсубут, ырааһырбыт.

Арай биирдэ маны атын киһи истэн, дьонно: «Оҕонньордоох диэки туох эрэ дьикти ырыалаах көтөр дуу, туох дуу ыллыыр курдук иһиттим», - диин кэпсиир. Ону кулубаҕа эппиттэригэр: «Киниэхэ, Махачыкы оҕонньорго, туох баар буолуой? Дьээтин таһыгар туох эрэ ыллыыр ини», - диин кэбиспит.

Кинилэргэ ким да сылдыбат эбит. Ол иһин оҕонньор кыыстаабын билбэттэр. Арай хаһан эмэ хам-түм оҕонньор бултаатабына, чэй, табах эгин көрдөһө кулубаҕа бэйэтигэр чуо киирэн тахсар эбит.

Кулуба сотору «оҕонньордооҕу чуннаан көрүн» диин үс күүстээх, хорсун бухатыырдары ытар. Ол дьон киэһэ кырдал тыа ойуурун саҕатыгар саһа сытан, чыычаах ырыатын истэллэр. Көрбүттэрэ – нанналлыбыт курдук танастаах-саптаах кыыс сылдыар. Кыыс: «Хантан эрэ тыас кэллэ. Киһи чугаһаабытын билэн, чыычаабым оҕотун тохтотон, дьээбин былдыһан кэллим», - диин кэпсиир.

Сарсыныгар улуус кулубата кинээһинээн офонньору ыныртаран ылан этэр: «Эн дыэн таһыгар дыкти, кэрэ туох эрэ ырыатын истибиттэр. Туох ыллырый? Уонна оҕолоох үһүгүн ээ». Онуоха офонньор: «Суох, тойотторуом, ону билбэтим. Арай ити быычыкаан оҕолообум билээхтиирэ дуу, суоҕа дуу», - диир. Офонньору ыган-түүрэн, ыйыталаһан баран, «ынырдахпытына кэлээр» диэн ытан кэбиһэллэр.

Офонньор кыһыгар кэлэн: «Тоойуом, чыычаабын санатын истибиттэр дуу, хайдах дуу. Ону хайыбыт?», - диир. Онуоха кыыс: «Аҕаа, чэ, онуоха санаарҕаама. Хата, лэппиэскэбин тото сизэн баран, утуян хаал, кыһаныма», - диир.

Арай кулуба дьоно эмиэ кэлэллэр. Бу киһэ чыычаах санатын дьэ чуолкайдык, дыннээхтик истэллэр. Сири хаһан, быһаҕаһа сир анныгар киирэр гына титирик каркас онгорбуттарын кынастаһан, хап-харанан көрбүт кыһыл көмүс чыычаах төгүрүччү көтө-көтө түһэн, кинилэри одуулуу олорорун көрбүттэр. Кинээс бирикээһинэн муннаан-муннаан каркас аанын астарбыттарыгар, чыычаах саннылары үрдүнэн көтөн тахсан, сыһа туттарар.

Аны офонньорго: «Оҕон туһунан дакаастаа! Тоҕо оҕолооххут туһунан ханна да эпэккэ олоробут? Улуус испиһингэр киирбэтэх, көстүбэт киһилэммикит. Оччоҕо биһиги харайабыт», - дэһэллэр.

Кыһы икки аттаах киһи харабын саба баайан, бүтүн суукка устата айаннаан, тус хоту тийэн, мээнэ ытан кэбиһэллэр. Кырдыаҕас соҕус киһи кыыс олус ытаабытыгар аһынан, хооньуттан төгүрүк кыра гына оноһуллубут лэппиэскэни таһааран биэрэр уонна этэр: «Дьэ, тоойуом, биһиги тугунан да көмөлөһөрбүт сатамат. Төһө да аһыннарбыт. Тойон эппитин толорботохпугуна, моойдоох баспыт быһыллар. Тобуктатан, андаҕатан ыппыта. Бэйэн тугу эмэ сүбэлэнээхтиигин дуу, манна хаалахтаа. Бу лэппиэскэни хооньугар угун, кэмчилээн сиэр. Лэппиэскэн бүтүөр диэри киһи буолаахтыгы дуу, суох дуу? Биһиги улуу дьон ыйаабын толоро сылдыабыт. Чэ, хаалахтаа, быраһаай. Күнү көрөр, киһи буолар түбэлтэҕэр биһиэхэ хомойумаар уонна биһиги аттарбыт тыастара иһиллибэт буола ыраппыппыт кэннэ, харабын байыытын сүөрээр», - диэн атара сэлиинэн ыстаннара тураллар.

Кыыс харабын байыытын сүөрбүтэ – үөһэ халлаан, аллара уу. Ханна хаалбыта, кэлбитэ биллибэт. Ытыыр да ытыыр, муннаар. Мээнэ хаамар. Төһө буолбута биллибэт. Хааман-хааман, биэс-алта кэргэннээх бэрт баай ыал дьэтин булар. Дьыбэ киирбэт. Саһа сылдьан, түүн харанаҕа ас тобоҕун эгини сии сылдьар. Дьэ киһи буолар. Кыра үрэх таһынааҕы улахан күөл үрдүттэн туос иһит турарын булан, уу баһан олордор. Ол сылдьан, ынаҕы хайдах ылланын көрөр. Ынах быатынан күнгэ 2-3 маһы, үөтү аҕалан, дьэ таһыгар быраҕар.

Сайын ортого аһан, күһүн чугаһаабыт. Ыллар сүпсүгүрэн, сэрэхэчийэн бараннар, матаҕаҕа, бэстиэлгэ мал хааланан, били оҕо окко сыттаҕына, дэриэтинньик буулаата быһыылаах диэн куттанан, биир түүн 3-4 атынан көһөн бараллар.

Кыыс урут муннарбыт дьонно «танаран сууттарын этиитинэн, дьонно көстүмээр, сырдыкка сылдымаар» диэбиттээхтэр.

Кыыс бу киэһэ соботоҕун хаалан, ас тобоҕун аһаан, хататынан уот ылынан, от үрэх сизнигэр быһыты булан, алыһар, сордон оҕото бултуур, отону мунньунар. Дьыэни булбут киһи быһытынан син олорор. Манна баай ыалтан танас да син хаалбыт. Ону туһанар энгин.

Онтон туран икки саалаах эдэр эр бэртэрэ кэллэлэр. Дьыэҕэ киирэн: «Бу туох дьиибэтэй? Биһиги көһүөхпүттэн дьыэ оттуллар эбит. Били көстүбэт кыылбыт сылдыара дуу?» - дэһэллэр. Биирдэстэрэ атын бэрэмэдэйигэр тобус-толору ыарахан ындыылаах. Ас эрэ, туох эрэ - таһыттан биллибэт. Бу дьон, баҕар, онно-манна хонуохпут, уһуохпут диэн, сүөгэйдээх, буспут эттээх, араас тымтайдаах астаах эбиттэр. Ол ындыыларын түһэрэн, киирэн кэпсэтэ олордохторуна, «көстүбэт киһи» барытын хостоон ылар. Бу дьон эмиэ куттанан, баран хаалаллар.

Били хаалбыт танаска-сапка утуйан туран, таас сүгэ баарынан тыаттан мастанан, бу кыыс олорор. Кыһын аһар.

Биирдэ эмиэ сүүнэ бэйэлээх бухатыыр көрүгнээх, сабыс-сага саха саалаах киһи дьыэҕэ дьирэс гына түһэр. «Тый, хайдах сылаас турар дьыэний бу, киһи олороро биллибэт эрэри», - диэн соһуйар. Дьыэ үргүлдүү хотонноох эбит. Кыһалҕалаах сырыылаах соботох кыыс диэн аатаммыта кэнники бу кыыс. Киһи тугу да чопчу быһаарбат. «Биир эмэ хонукка тохтоон көрүүм буоллаҕа, баҕар дьонноро кэлэйэлэр, баар курдуктар ээ» диэн санаалаах уна оронно утуйан хаалар. Кэмниэ кэнэҕэс харанаҕа уһуктубута, остуолга араас ас: отонно быламмыт судураан, үөлүллүбүт сордон, хаахынай, собо үс тэриэлкэҕэ тардыллыбыт, мас биедэрэ оҕотугар, чааскыларга чэй бэлэмнэнэн турар эбит.

Киһи: «Тый, туох муодатай, хайаан көстүбэт киһиний», - дии саныыр. Бу астан аһаабат. Тахсан сээкэйи билэ-көрө хаамыталыыр, көрүүлэнэр да, туох да биллибэт. Киирэн, дьэ аһыыр, иһэр. «Бу бэйэлээх үчүгэйтэн, бэлэмтэн тахсан барыам дуо, аны биирдэ сынньаныахха. Киһим субу баар курдук ээ. Кэллэбинэ, махтанан көрсүөм» диэн хас да хонорго быһаарынар.

Бултуу тахсан, кыра үрэҕи көрө барар. Араас үрүйэлэргэ, сүрдээх бултаах сирдэргэ тайаҕы, кыылы элбэҕи бултаан кэлэр. Көрбүтэ - эмиэ остуолга собо, чорохой, сордон хачымааһа энгин тардыллыбыт. Киһи эмиэ «хайа дьиибэний» диэн саныы-саныы аһаан, дэлби сылайан, утуйар. Утуйан баран, түүн уһуктар. Уот тигинэччи оттуллубут, дьыэ сылаас. Киһи хат утуйар, онтон сытан, «бээ эрэ, доҕор, бу дьыалаҕа бэйэм тугу эмэ толкуйдаан көрүүм» диэн, бу түүн утуйбат. Мээнэ хаамар, дьаарбайар, ону-маны чинчийэр, көрөр-истэр. Күһүннү кэм эбит. Онтон дьыэҕэ киирэн: «Чэ эрэ, эстэрээппэм доҕоор, эбиэппин тэрий эрэ», - диир. Онуоха киэн көбүстээх киһи биэстэ тыыныар диэри остуолга ас арааһа «лас», «лос», «тос» гына тыаһаан, бэлэмнэнэ охсор. Туох да биллибэт, көстүбэт.

Ити курдук бу кыыс төрөөбүт улууһун дьонун дэриэтинньик буолан, куттаан үүрэн, бу киһи кыһы илэ булан, үтүөлэрэ үнүргүгэ диэри, бэртэрэ бэҕэһэннэ диэри дьыэ-уот буолан хаалбыттара үһү.

Дьэ онно бу кыыс ыллаабыт ырыата баар. Бу кинитэ «эстэрээппэм туохтаа» диэ-  
битин, булка барбытын кэннэ ыллаабыт ырыата:

*Хайалара эрэ, хайалара сынал-мичил!*

*Сылайбыттын умуннум.*

*Үттээбиттии харахпыттан*

*Үстэй кыламан хаалла даа.*

*Хамныыр халлаан быһыһынан*

*Аллараангы кыламаным*

*Салаатыттан сукуйан*

*Алта кыламан хаалла даа.*

*Ытыыр көмүскэм уута ини*

*Чөмөрүйдэ быһыылаах.*

*Уой-уойбун ини,*

*Ай-айбын ини.*

*Атын да хоноһо киниккэм*

*Эргийээхтээн кэллэххинэ,*

*Хайдах эрэ билэммин,*

*Туох диэммин, туох диэммин*

*Сагараммын,*

*Илэ киһи буоламмын,*

*Кэпсэтиэбим эбитэй?*

*Оо, киниккээм.*

*Улуу тойон тангара*

*Суута эрэ,*

*Ийэлээх аҕабыттан*

*Араарбыттарын кэннэ дуо,*

*Икки атахтаах бар киһи*

*Буолар иччилээбим*

*Итинник саганы сагарбатаҕа.*

*Уой-уойбун.*

*Эн миигин хантан булан,*

*Ханна көрөн:*

*«Эстэрээппэм, кэл манна» диэнгиин,*

*Хайдах итинник күүстээхтик,*

*Дьиктитик эн миэхэ*

*Эттинг эбээт, доҕочугуом.*

*Эн хараххар*

*Эбэтэр көһүннүм дуу мин.*

*Ээй, дьэ.*

*Ыталларын саҕана:*

*«Киһи хараҕар көстүбэккэ сылдыаигын,*

*Эбэтэр өлүөг, эбэтэр олоруог дуу,*

*Тоойуом» дигэн бартара.*

*Ээй-ээйбин,*

*Оой-оойбун!*

*Бу остуоруйаны самодеятельнай мелодист,  
саха нуруодунай музыкальнай инструменнарын маастара,  
68 саастаах пенсионер Слепцов Прокопий Егорович  
тылыттан суруйда Никулин Константин Николаевич.*

*Абый оройуона, Белей Гора бөһүөлэгэ.*

*Тохсуньу ый, 1987 с.*

## ОЙУУН АЛГЫНА

(*Бына тардыы*)

### Алаһа дьизэ алгыһа

Абыс үрэх тардытыттан анаабыллаах,  
 Сэттэ үрэх сийиттэн тирээбиллээх,  
 Тобус үрэх баһыттан тулхайдыйбат тулааһыннаах  
 Ортотунан курданар, босхо бастаах  
 Ураанхай саха киһим олобун оруннаабыт,  
 Уол, кыыс оҕотун ууһаппыт  
 Суорба таас холумтаным иччитэ,  
 Соһуйа истэннин долгуйар буолааһабын.  
 Удьуор-аймах уол оҕон  
 Дьол көрдөһөн, туойан эрэбин!  
 Алгыс баһыгар аан бастаан ахтыллыбыт,  
 Туом баһыгар урутунаан туойуллубут,  
 Уоттаах холумтаным иччитэ,  
 Эмэх мас эмсэхтээх, курун мас хонуктаах,  
 Үөл мас үтэлээх, күл тэллэхтээх, көмөр суорбанныах.  
 Кырыы өттүттэн кынчайбыты  
 Кыһыл кыымынан кыйдаабыт,  
 Ойоҕостон одуулаабыты  
 Уоттаах тыынынан чугута турар  
 Аал уотум иччитэ, ас тутан, албааммын,  
 Ааккын ааттаан эрэбин.  
 Атынырыы истэр буолума!  
 Оо-оо дом-дом! Оо-оо-дом-дом! һээ-һээ-һээ!

(*Илгистэр*)

Тобус субан туруйа көтөр  
 Куттаах-сүрдээх куоҕайар хоту халлааным  
 Тон былыта олбохтоох,  
 Хойуу таммах самыыртан уу ылан утахтанан,  
 Торолуйа тупсан-ситэн, долгуйа үүммүт  
 Чонкур киил мас дүнүрбүн

Тобугум дьолуотугар оонньотон олорон,  
 Чугдаара туойар туман хара түүн ийэм  
 Бото-болдьоҕо эргийдэ!  
 Киис кыыл кистэнэн үөскээбит  
 Илбиргэстээх илин халлаан  
 Ибир былытыгар инэн көтөр,  
 Чэгиэн таммах самыырыттан  
 Сиик ылан, симэһин тардан,  
 Силигилии долгуйан, ситэн-тупсан үүммүт,  
 Дьэнкир киил мас дүнүрбүн  
 Кэтит ньилбэкпэр тирээн олорон,  
 Энсии туойар, симэр хара түүн ийэм эргийдэ!  
 Хайа туора үрэхтэн чуор тойуктаах кэлэн,  
 Чугдаарда диэннин соһуйан-уолуйан,  
 Тобус чүөмпэн иччитин туруоран,  
 Чуннатар буолаайабын.  
 Олуктаан ааспыт омоон суолун  
 Онкучабар уйалаан үөскээбит  
 Уол оҕон чугдаара туойан эрэбин!  
 Хайа атын үрэхтэн арык бастаах  
 Атыыр ойуун кэлэн,  
 Айгырыы туойда диэннин атыгырыы санааннын,  
 Абыс чүөмпэн иччитин хамсатаннын,  
 Адылатар буолаайабын!  
 Атабын анныгар алтахтаан үөскээбит  
 Арбаҕас танаастаах хаан абылангын  
 Айгырыы туойан эрэбин!  
 Хара сир симэбин кэппит,  
 Силиһиттэн үүммүт дьэрэкээн симэхтээх,  
 Биллибэт ойуун кэлэн силигилии туойда диэннин,  
 Дьиксинэ уолуйан, сэттэ чүөмпэлэрин иччитин туруоран,  
 Сэгэтэн иһиллэтэр буолаайабын!  
 Бэйэн эрбэбин аннынаабы этирик түөстээх  
 Илэ бэйэн ыччатын силигилии туойан эрэбин!  
*(Дам-туом этинэр, илгистэр)*  
 Сарданалаах сарыал манан күн  
 Сараадыар кустуга аргыстаах  
 Айыһыт хотун ийэккээм,  
 Алгыс көрдөһөн, аргый-аргый,  
 Намчылаан-намчылаан, ааккын ахтан эрэбин.  
 Алгыскар анаан, доҕотторгор холбоон,

Ытарбабар ылан, симэххэр эбинэн,  
 Дьоллоох тойукпун болбойо истэннин,  
 Ийэр куоласпын сэнээрэ истэннин,  
 Ымманыйар ырыабын ылынаннын,  
 Күннээх көмүс харахынан  
 Өгүрүк-төгүрүк көрөннүн,  
 Сүргэбин көтөбүөн буолаарай?  
 Көлүйэ күөл мууһун саба  
 Күлэр маҕан олбохпуттан  
 Күөрэйэ көбөр күнүм кэллэ.  
*(Турар, дом-туом этэр)*  
 Уна өтгүбүттэн күлэн-үөрэн көрсүһэр  
 Күөгэйэр күнүм аймахтара,  
 Ханас өтгүбүттэн ахтан-алтыһан көрсөр  
 Хаан-билэ аймахтарым,  
 Туохтан тууралаах, хантан хааннаах  
 Киһи төрөөннүн, кимтэн кииннээх  
 Ойуун аатыран, олох олордун диэтэргит,  
 Эт тылбынан илэ-чахчы кэпсээн биэриим.  
 Ханник киһибин илэ-чахчы  
 Амаан алгыспынан ахтан аһарыым.  
 «Ох тыллаах оноһулан, кэлэ турар  
 Кэс тыл кэскиллэн, саталаах саналан,  
 Абыраллаах алгыстан, туһалаах тойуктан» диэн анаан, үс халлаан  
 Үрдүкү кирбиитин өрө бигээннэр,  
 «Өр сылга өлбөт үйэлэн» диэннэр,  
 Үрүн көлүйүбэ сөтүөлэтэн,  
 Аҕаттан айыллыбыт аҕыс мүһэбин,  
 Ийэттэн төрөөбүт иниир ситиибин,  
 Сүгүрүйэр сүһүөхтэрбин  
 Өлбөт мэнэ уутунан сууйан,  
 «Өлөн эрэри өрүһүйэр өрөгөйдөөх  
 Үрүн айыы ойууна буол» диэн домноон,  
 Орто дойдуга түһэрбиттэрэ.  
 Онно түһэрбэр кэхтибэт кэс тылларын эппиттэрэ.  
 Оноһуулаах куккун-сүргүн тобус күннүк сиргэ  
 Уот кымынан уһуура турар  
 Уус-хаан төрдүгэр уйабын онно уһааттаран,  
 Онгордубут диэн домноон ыппыттара.  
*(Илгистэр. Дом-туом этэр)*

Үөр ойуун алгыһын истэн, курутуйар. Кэлбит сиригэр кэбэлийэр, төрөөбүт сиригэр төннөр санааҕа киирэр. Ойуун алгыһын ылынар. Ойуун үөрүн хантан кэлбит сиригэр, өрөгөйдөөх мындаалаах үрдүк арҕаһыгар олордон, суолун булларар, үтэйэн, атааран төннөр. Ол төннөн кэлэн, ойуун күнүн дьонуттан сынньалан көрдүүр. Табахтыыр, уу иһэр. Ол кэмнэ оҕоһуттара дүнгүрүн куурдаллар. Онтон эмиэ туойан барар.

Санаа түспүтэ саргы диэки салалынна,  
 Сүрэх харбыта сөллөн, күн диэки күөрэйдибит,  
 Сүүтүктээбэр кыараабыт көхсүбүт дьөлгөрүүдэ,  
 Саптааҕар кылгаабыт санаабыт  
 Саргы диэки салалынна.  
 От төбөтүнэн охсубут саҕа  
 Ороһуол олохпут аны суох буолуо,  
 Сыыс төбөтүнэн таарыйбыт саҕа сыысхал ыраастанна –  
 Күүстээх күтүр үөрү үтэйдибит,  
 Улуу күтүрү утаардыбыт, көстүбэт бийин  
 Күн сириттэн кыйдаатыбыт.  
 Ахтаах алгыспытын астынна,  
 Күүстээх тойукпутугар күөйтэрдэ,  
 Мүөттээх куоласпыт сүһүйэр алгыһа  
 Сүрэбин-быарын көннүөртэ.  
 Аны бу кэнниттэн сыппыт туруоҕа,  
 Охтубут өрүһүнүө, ыалдыбыт ыраастаныа.  
 Ымы чыычаахтар ыллыахтара,  
 Ырай ыраас сырдыга дургуллар эрэ буолуоҕа.  
*(Илгистэр. Дом-туом этэр)*  
 Эт киһи илдьирийдим, унуох киһи уйарҕаатым,  
 Оҕолоруом, күлүн-оонньоон, үөрүн-көтүн.  
 Көрүн, кэтээн, чолбон сулус уһулу ойон,  
 Сүүрэн бүтүүтэ утуйан уоскуйа,  
 Сытан сынньана түһүм.  
*(Ойуун утуйа түһэр).*

## ОЙУУН ТҮҮЛЭ

Кынаппар олорсубут кыталык кыргыттарым,  
 Сытыаран сынньаппыккыт сылааһыан.  
 Ойуун буолбут уйусхал санаабын  
 Оџуурдаан уоскуппут оџоһут уолаттарым,  
 Утутан уоскуппуккут олус үчүгэйиэн,  
 Бу утуйаммын улуу түүлү түһээтим.  
 Олоџум омоонугар, устатын-туоратын  
 Тоџойдообут-тутумнаабыт тоџус кэрдиим  
 Өссө үрүт өттүгэр тахса сырыттым диэн  
 Түһээн уһугуннум. Уйам оноһуллубут,  
 Олоџум ууһаммыт уус-хаан төрдүбэр  
 Илдьэннэр, чөнгөчөк үрдүгэр олортулар.  
 Онтон эттилэр: «Нохоо, бу дүнүргүн аџал», - диэн.  
 Онуоха дүнүрбүн ууна охсон биэрдим.  
 Ону ылан, уот кыһа иһигэр уктулар.  
 Таһааран, харкырыай хабды саџа,  
 Хатан айыы сириэһинэ таммалыыр гына таптайдылар.  
 Кырбый көтөр кынатын куорсунун саџа  
 Кыымы таммалатан, кыһаџа кытартылар  
 Уонна утары уунан, төттөрү биэрдилэр.  
 Дүнүрүм быарыгыттан тутан ыламмын,  
 Сирийэн көрбүтүм, бэйэтиттэн тириллэн,  
 Көтөр тимир кынааты эбэн биэрбиттэр.  
 Онтон эттилэр: «Нохоо, ааттаах-суоллаах  
 Айыы ойууна ааттааххын. Урут тахсыбыт  
 Тоџус кэрдиин өссө анараа өттүгэр  
 Сырдык ырай халлаанна көтөн тахсангын,  
 Туох баарын көрөн түс», - диэтилэр.  
 Онуоха мин сүһүөхпүн бокутан,  
 Үс төгүл сүгүрүйэн ыллым.  
 Эргиллэ түһээт, илин халлаан килбэ киинин  
 Туһаайа тутуат, дүнүрбүн охсон кэбистим.

Кулгаабым тыаһа охтуу сурулаан,  
 Онно-манна ой дуораана охсулла куугунаан,  
 Тобус кэрдий сир ыраах анараа өттүгэр  
 Тийэн, туох эрэ таһыгар тохтоон олорон өйдөннүм.  
 Ол олорон одуулаан көрбүтүм:  
 Улууканнаах улуу көтөр уйатын таһыгар олорор эбиппин.  
 Ол олорон көрдөхпүнэ – уяаны тас өттүттэн  
 Ааһан ахсын ситиллибэт араас элбэх  
 Кыра көтөр үөрэ мунһустан, тутуһан сыталлар эбит.  
 Онтон сотору буолаат, уйа ортотуттан  
 Улууканнаах улуу көтөр өндөйбүтэ көһүннэ.  
 Ону көрбүтүм – сааскы күн сардангата харахтаах,  
 Икки кыһыл саһылы кэлин атахтарыттан  
 Санныы туппут курдук соһо кыһаан имнээх,  
 Икки кэрэмэс саһылы кэлин атахтарыттан  
 Кэккэлии туппут курдук нэмиргэ хара суһуохтаах,  
 Күн төлөнө оонһуур күндү солко танастаах  
 Дьахтар киһи буолан туран, аргыый  
 Намыыннык, миигин анаарыччы адыылаата,  
 Күөх халлаан көмүс кустугунуу күлэн мичээрдээтэ.  
 Ол олорон, кини тулатын аһара баттаан көрдөхпүнэ –  
 Үс улуу уйа буолан олохсуйан олоролор эбит.  
 Үрдүктэрэ утаа-сабаа курдуктар.  
 Тугу да кыайан кэпсэппэтим.  
 Уһун айан киһитэ утаппыта буолуо диэбиттэн,  
 Уйатын иһиттэн удьурхай хомуоска  
 Уу баһан уунна.  
 Ону ыламын, иһэн кэбистим.  
 Этим-сииним чэпчээн, ингиирбэр ингиир,  
 Күүспэр күүс, хааммар хаан  
 Эбиллибиккэ дылы буоллум.  
 Үс төгүл сүгүрүйэн, махтанан бараммын,  
 Төттөрү көтөн, куугунаан түстүм.

*Слепцов Прокопий Егорович, самодельная композитор,  
 пенсионер тылыттан суруйда  
 Никулин Константин Николаевич.*

*Белай Гора бөһүөлэгэ. Абый оройуона.  
 Кулун тутар, муус устар, 1984 с.*

**Сорох тыллар быһаарыылара**

1. Үрэх - хоту дьон өрүһү этэллэрэ
2. Аҥабыллаах – тутулуктаах диэн оннугар
3. Бото болдьоҕо – манна сымнаҕас олбохтоох туойар кэм
4. Чүөмпэ – дирин уу (өрүскэ)
5. Адылатар – одуулатар
6. Үөр-кут - иччи
7. Үөмэн – үөһэ өндөйөн
8. Аҥаарыма – улахан
9. Ачалаан – алчайан
10. Сын - манна: ыар, харанга (дьингнээбэ ууга устан иһэр буордаах-сыыстаах, ар-байдаах чарпа)
11. Тобойдообут – кэмнээбит
12. Сириэһинэ – манна кыыма
13. Оҕоһуттар – манна арыалдыттар, көрөөччүлэр-истээччилэр



**Аатын үйэтитиэххэ**

## САХА КУЛТУУРАТА, ХОМУҢА СҮППЭТИГЭР



*СР култуураҕа уонна духуобунай сайдыыга  
министиэриститбэтэ,  
хомус Аан дойдутааҕы музейа уонна киинэ,  
дириэктэр Шишигин Николай Спиридонович*

Слепцов Прокопий Егорович, Абый улууһуттан төрүттээх, саха хомуһа сайдыытыгар, билинги олоххо сүппэккэ тийэн кэлбитигэр, сүрдээх улахан кылааттаах киһи эбит. Кини кыһа, Екатерина Прокопьевна, биэс уонча сыл ымыы гынан илдьэ сылдыбыт, аҕата онорбут хомуһун, биһиги музейбытыгар бэлэх гынан биэрбитэ биһигини улаханлык үөртэ. Прокопий Егорович онорбут хомуһун ылан көрдөххө, тыаһаттахха, дорҕооно сүрдээх этигэн. Оноһуута даҕаны дыккити атын, таптайы, интэриэһинэй. Онон Екатерина Прокопьевнаҕа хомус музейын аатыттан улахан махталбытын тиэрдэбит. Быйыл, 2014 сыл, култуура сыла буоларынан уонна Слепцов Прокопий Егорович 95 сааһа туоларынан сибээстээн, биһиги былаан ылынан, бу сыл бүтүүр диэри «Кэриэстэбил биэчэрин» музейдар бары кыттан, хайаан да оноруохпут уонна аны биэс сылынан 100 сааһын бэлиэтээһини былааммытыгар киллэриэхпит. Саха култуурата, хомуһа сүппэтигэр, сайда турарыгар күүһүн-уобун, билиитин-көрүүтүн биэрбит Прокопий Егорович Слепцовы хойутаан да буоллар аатын булгуччу ааттыахха наада.

## ҮТҮӨБЭ-КЭРЭБЭ КӨБҮЛЭЭЧЧИ, УҢУЙААЧЧЫ



*Константин Николаевич Никулин-  
Куоста Хотугууран,  
олохтоох аантар*

Прокопий Егорович оџолоро аџаларын үтүө аатын үйэтиттэрэ сатаабыттара хас да сыл буолла. Култуураџа этинэн-хаанынан бэриниилээџинэн, үрдүк талааннааџынан, төрөөбүт Абыйын Саха сиригэр эрэ буолбакка, Россияџа аатырдыбыт, дойду тэбэр сүрүџэ улуу Москва куорат баараџай театрдарын сыаналарыгар ыллаабыт-туойбут ким баарый, кинилэр аџаларыттан ураты! Өбүгэлэр музыкальнай инструменнарын тилиннэрбит, айбыт ким баарый? Прокопий Егорович Слепцов, ураты айылџаттан талааннаах артыыс, ырыаһыт, ырыа айааччы, эдэр ыччаты үтүөџэ-кэрэџэ көбүлээччи, уһуйааччы аатын үйэтитэр туох куһаџаннаах буолуой?

Муус устар ый 16 күнүгэр кыргыттара тэрийиилэринэн Прокопий Егоровичка аналлаах дьоро киэһэ ытылынна. Ону көрөн-истэн, оџонньор олорбут олоџун устатын тухары ыллаабыта-туойбута, үөрэппитэ-такайбыта, айбыта-онорбута, биир дойдулаахтарын үөрдүбүтэ-кэрэхсэппитэ элбэџин билэџит.

Онно олорон, дьылџам кинини кытта алтыһыннарбыт түгэннэрин санаталаан аастым. Дружинаџа олорор дьиэлэрбит кэккэлэһэ, чугас-чугас тураллара. Киирдэхпинэ үөрэ түһэллэрэ, ол иһин кэлэ турарым. Кыра уола хормуоскаџа, байаанна оонньуура, ыллыыра, бэйэтэ онорон бүтэрбит хомустарын миэхэ биэрэн, оонньотон истэрэ.

Олобун аргына, таптыр доѳоро, кэргэнэ Мотя наһаа да үчүгэй майгылааѳа, сэмэйэ, сайаѳаһа. Дружинаѳа буолан ааспыт фольклор фестивалыгар бэйэтэ онорбут инструменнарыгар доѳуһооллатан, «Көтөрү атаарыы» ырыатын ыллаабыта. Онуоха биир инструменыгар мин оонньообутум.

Оройун киинэ көһөрүллүүтүн саѳана, Прокопий Егорович сангардытааѳыта туттан киирбит дьиэтиттэн арахсыан олох баѳарбата. Олорон хаалыах курдук санарара. Ол эрэри, бүттүүн көһүү тирээн кэлбитигэр, кинилэр даѳаны хайыахтарай, баѳарбатахтарын да иһин, ымыы гыммыт дьиэлэрин хаалларан, Бelay Гораѳа көһөн кэлбиттэрэ.

Олус тымныы дьиэѳэ ыалдыан, оронугар истээх сонун кэппитинэн сыттаѳына, киирэн тахсыбытым. Ол киириибэр бу квартираны сылаас квартираѳа атастаһыннарарга көрдөһүү суругу суруттаран, илдэ хаалбыттара. Кэлин Набережнойга көспүттэр этэ. Мин онно хаста да сылдыбытым. Сылаас соѳус квартира быһыылааѳа. Оѳонньор арыыйда буолан, санаата көһөн, хомустарын, ыскырыыпкатын көрдөртөөбүтэ, ханнык эрэ суруйааччыга олобун, айар үлэтин туһунан суруттарбытын дуу, суруйан ыппытын дуу кэпсээбитэ, онорбут музыкальнай инструменнарын сорохторун норуот айымныытын дьиэтигэр көрдөөн ылбыттарын туһунан этэн аһарбыта, дипломнарын, грамоталарын, махтал суруктарын көрдөрбүтэ, магнитофонна уһуларбыт ырыаларын иһитиннэрбитэ. Олус бэркэ ыллыыра, куолаһа аһары суона суох эрэри, сүрдээх кэрэтик дьиэрэйэ, кэһиэбирэн иһиллэрэ. Оѳонньор Кыһыл Ойууну толорорун мин хаста даѳаны истибитим-көрбүтүм, мунура суох дьобурдааѳын итэѳэйбитим, сөхпүтүм.

Кини сүдү талааныгар сүгүрүйбүт киһи быһыытынан, оѳолоро аѳаларын аатын үйэтитэри саамай сөпкө туруорсалларын өйүүбүн. Ол эрэри, маннык киһи аатын, туга-ханныга өссө да биллибэт, түһүүлээх-тахсыылаах буолуох дьылѳалаах, букатын да сүһүбэр турумуон сөптөөх норуодунай театрга инэрэри хайдах эрэ тутахсыта саныыбын. Мин саныахпар, Слепцов Прокопий Егорович аатын бэйэтин төрөөбүт нэһилиэгин Майыар култууратын киинигэр инэрэр ордук буолуо этэ.

## МУЗЫКАҒА КУТУН ТУТТАРАН



*Карл Трофимович Новиков-Быйаман,  
Саха сирип суруйааччыларын,  
Россия журналистарын  
Сойуустарын чилиэнэ*

Бүгүн биһиги оройуоммутуттан бастакынан мелодист аатын ылбыт, норуот ырыаһыта, артыыс, култуура ахсаабат пропагандиһа, норуодунай инструменнары онорооччу Прокопий Егорович Слепцов 95 сааһын туолар.

Аҕа уонна орто саастаах көлүөнэттэн кини аатын билбэт киһи суох буолуо. Түгэнинэн туһанан, кэлинни көлүөнэ билиитигэр кини туһунан кылгастык билиһиннэрэбин.

Прокопий Егорович 1950 сыллаахтан бэйэтин тылыгар мелодия айан, ыллыыра биллэн барбыта. Онтон ыла 40-ча сүл устата таптыыр дьарыгынан, ыалдьан уурайыар диэри, утумнаахтык үлэлээбитэ. Республикаҕа, Москваҕа ынырыллан, хотугу сахалар ырыаларын-тойуктарын музыкаҕа суруйтарбыта. Ол түмүгэр хас да ырыаны нуотаҕа түһэрэн, бэчээттэппитэ. «Мелодия» фирмаҕа грампластинка таһааттарбыта. Республика оройуоннарыгар үгүстүк гастроллаабыта, фестивалларга, көрүүлэргэ элбэхтик кытара.

Прокопий Егорович саха былыргы музыкальнай инструменнарын дьаныһан туран онорон, киэн билиигэ таһаарбыта. Өссө саха фольклоругар сыһыан бөрүкүтэ суох кэмигэр, олору сөргүтүспүт, айсыбыт өгөлөөх. Хомус оноруутугар республикаҕа үһүс миэстэҕэ тура сылдыбыт норуот маастара.

Итини таһынан, Прокопий Егорович талааннаах артыыс. Өр сылларга таһаһын-сабын, туттар тэрилин барытын бэйэтэ оностон, сырыы аайы тупсара-тупсара бэрт элбэхтэ Кыһыл Ойуун оруолун араас сыаналарга ситиһиилээхтик оонньоон, дьон-сэргэ биһирэбилин ылбыта. Кинини Москваҕа ынгыран, Кыһыл Ойуун оруолун оонньоурун документальной киинэбэ уһулбуттара.

Прокопий Егорович кулуупка методиһынан үлэли сылдьан, оройуонга норуодунай театр тэриллитин элбэхтэ туруорсубут, сүүрбүт-көппүт үтүөлээх. Кэлин, кулуупка үлэли сылдьан, театрга оонньоурун таһынан, режиссеры солбуйан эмиэ үлэлиирэ.

Мастан музыкальной инструменнары онорорун таһынан, муостан чочуйан арааһы онороро. Оҕонньор бэйэтин сүрэҕин баҕатынан оскуолаҕа, пионердар дьиэлэригэр национальной колориттаах оноһуктары оноро үөрэтэр уонна хомус тардыытын баһылыыр куруһуоктары тэрийэн үлэлэппитэ. Кини эдэр көлүөнэ ыччат бэйэтин норуотун төрүт культуратын билэ, интэриэһиргии улаатарыгар күүһүн харыстаабакка үлэлиир санаалааҕа. Ол сырдык ыра санаата улугуруу сылларыгар олоххо ситэ киирбэккэ хаалбыта хомолтолоох.

Оҕолорун оскуолаҕа үөрэнэр сылларыгар бэйэтин идэтигэр угуян, үөрэтэн хомуска, ырыаҕа дьиэ кэргэн ансамбылын тэриммитэ. Кэнники сылларга норуот ырыаларын, кэпсээннэрин миэхэ суруйтаран, тыл институтун фольклорун секциятын архыыбыгар туттарбыта. Прокопий Егорович сорох ырыалара нуотаҕа түспэккэ, тизкистэрэ бириэмэтигэр бэчээккэ тахсыбакка хаалбыттара.

П.Е. Слепцов бэйэтин олобун устатыгар элбэх, араас идэнэн дьарыктанан, үлэлээн кэллэ. Ханна да үлэлээтэр, кини сананы айааччы, сонуну, дыктини олоххо киллэрээччи быһыытынан биллэр. Кини үлэтэ-хамнаһа, дьыалата умнуллуо, сир-халлаан ортоугар бырабыллан хаалыа суохтаах. Ол туһугар биһиги бары кыһаллыахтаахпыт.



*Биниги аҗабыт, эһэбит Прокопий Егорович тыыһааҗар,  
дьону кытта сылдьан алтыһар кэмигэр, ити ахтыыларга этиллибит  
комүс тыллартан мун саатар быһаҗаһын,  
чизтэрин даҗаны бэйэтэ истибитэ буоллун даа!!!*

## ИЙНЭЭБИТЭ

Кириин тыл. <i>Илларионов В.В.</i> .....	3
<b>Дьиз кэргэн, аймах-билэ дьон</b> .....	9
1. Дууһатын байын, олобун төрүт култуура сайдытыгар анаабыта. <i>Чиркова А.А.</i> ..	10
2. Өссө да элбэби оноруба хааллаба. <i>Слепцова Т.К.</i> .....	13
3. Ыраламмыт ырата, үлэтэ таах хаалбата. <i>Черемкина Е.П.</i> .....	17
4. Аҕабынан киэн туттабын. <i>Борисова Г.П.</i> .....	27
5. Ыраас сырдык дууһалаах. <i>Потапова Е.Р.</i> .....	31
6. Аҕатын туйабын хатаран. <i>Слепцова Надежда</i> .....	33
7. Ырыаһыт эһэм туһунан. <i>Борисова Туйара</i> .....	35
8. Моя семья – моё богатство. <i>Соловьева Ксюша</i> .....	37
9. Дьылҕам дьоллоох кэмнэрэ. <i>Слепцова М.П.</i> .....	43
10. Ый Куо. <i>Слепцов М.П.</i> .....	44
<b>Сүгүрүйэччилэрин, доботторун сылаас эйгэтэ</b> .....	45
1. Одаренный свыше. <i>Алексеев Э.Е.</i> .....	46
2. Аата комус буукубаларынан сурулдуо. <i>Семенова Т.Н.</i> .....	56
3. Норуотун културата сайдарыгар улахан кылааттаах. <i>Толбонова Н.С.</i> .....	60
4. Мунгура суох талааныгар сүгүрүйэбин. <i>Чахов А.И.</i> .....	63
5. Айылбаттан ананан. <i>Алексеев И.Е.-Хамус Уйбаан</i> .....	65
6. Хоту сир талба талааннааба. <i>Варламова Е.Е.</i> .....	68
7. Оболор кини ыратын үөрэ-көтө ыллыыллар. <i>Клавдия Герман Хатылаевтар</i> ..	72
8. Интересный феномен с шаманским костюмом. <i>Куприянова Н.И.</i> .....	74
9. Работать было легко, просто, красиво и возвышенно. <i>Чиркова А.А.</i> .....	76
10. Үйэ агаара да аастар. <i>Алексеев В.И.</i> .....	79
<b>Бири дойдулаахтара</b> .....	81
1. Омуннаах оҕо саас харабынан. <i>Слепцов Н.С.-Радист.</i> .....	82
2. Бэйэтигэр тардар күүстээбэ. <i>Афанасьев С.С.</i> .....	85
3. Судургу уонна улуу. <i>Дохунаев Е.В.</i> .....	87
4. Элбэҕи да онорбут! <i>Хабарова Х.Н.</i> .....	91
5. Дууһатын туппута. <i>Рязанской Г.И.</i> .....	96
6. Ырыата күн бүгүнүгэр дылы ылланар. <i>Черемкины Николай и Христина</i> ..	99
7. Куруук үлэ үһүгэр. <i>Стручкова Н.Е.</i> .....	101
8. Үтүөтэ ахтыллыахтаах. <i>Стручков Н.Г.</i> .....	103
9. Уһулуччу талааннааба. <i>Ильяхова Л.С.</i> .....	106
10. Его песня – в Анталогии якутских песен. <i>Глушак А.С.</i> .....	109
11. Олохпор улахан сабыдыаллаах. <i>Слепцов М.М.</i> .....	111
12. Оҕо эрдэхпиттэн билэбин. <i>Киприянова Д.С.</i> .....	113
13. Дириг ис хоһоонноох үлэтин салбаан. <i>Дохунаева О.М.</i> .....	115
14. Прокопий Егорович сүбэттинэн. <i>Черев П.П.</i> .....	117
15. Үөрүүм мунгура суох. <i>Слепцова С.В.</i> .....	119
16. Учууталбар. <i>Яковлева М.И.-Айталаана</i> .....	121
17. Борокуопай убайбар. <i>Мисаил Николаев</i> .....	122
<b>Прокопий Егорович архыбыттан</b> .....	123
1. Саха музыкальной инструменттарын оноруу туһунан .....	124
2. Хомус хомустуу этиэхтээх! .....	127
3. Хомус туһунан өссө биридэ .....	129
4. Курун үнүкүүтэ .....	130
5. Киэн эйгэбэ дьийэрэйдии .....	131
6. Аартык төрдө этэ .....	132
7. Сайыннанан байытан иһиэххэ .....	133
8. Култуура сонуннара .....	134
9. Махтал сурук .....	135
10. Композитордар Союзтарын уонна Элгээйи музейын соруудахтара .....	136
11. Н.В.Слепцов-Абыйчанин .....	138
<b>Ырыалара, айымньылара</b> .....	139
<b>Аатын үйэтитиэххэ</b> .....	173
1. Саха културата, хомуһа сүппэттигэр. <i>Шишигин Н.С.</i> .....	174
2. Үтүөбэ, кэрэбэ көбүлээччи, угуһааччы. <i>Новиков К.Т. - Быйаман</i> .....	175
3. Музыкаба кутун туттаран. <i>Никулин К.Н.-Куоста Хотугууран</i> .....	177

*Литературно-художественное издание*

**Ураты талаан умсулбана**

Воспоминания, олонхо, тойук, алгыс, рассказы

На якутском, русском языках

Составитель *Черемкина Е.П.*

Редактор *Никитина С.Л.*

Компьютерная верстка *Заровняева А.С.*

Подписано в печать 14.11.2014. Формат 70x100 1/16.

Печать офсетная. Усл. печ.л. 27,6.

Тираж 100 экз. Заказ №16

АУ РС(Я) "Редакция газеты "Хотугу кыым" Абыйского улуса  
678890, РС(Я) Абыйский улус п.Белая Гора,  
пер. Дизельный, 12/2, тел.: 8(411)59-21-323